
ประเทือง
พระราชทานเพลิงศพ
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม
วันอังคารที่ 20 ธันวาคม 2526

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นางประเทือง เทศนสดับ

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันอังคารที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๒๖

14 2.74

สำนึกใน พระมหากรุณาธิคุณ

นางประเทือง เทศนสดับ ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันเสาร์ที่ ๔ มิถุนายน **๒๕๒๖** ด้วยโรคมะเร็งในกระเพาะปัสสาวะ

ในโอกาสที่จะกระทำฌาปนกิจ ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม ในวันอังคารที่ ๒๐ ธันวาคม **๒๕๒๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานเพลิงศพ **นางประเทือง เทศนสดับ** เป็นกรณีพิเศษ

และระหว่างที่บำเพ็ญกุศลศพเจ็ดวันแรก ณ วัดเดียวกัน **หม่อมหลวงปีย์ มาลากุล** ได้เชิญพวงมาลาของ **พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา ในพันเอกสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร** วางประทานหน้าหีบศพด้วย

พระมหากรุณาธิคุณครั้งนี้ หาก**นางประเทือง เทศนสดับ**ทราบได้ด้วยญาณวิถีใด คงจะมีความปลื้มปิติซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม และจะนำดวงวิญญาณของผู้วายชนม์ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ

ข้าพระพุทธเจ้า สามี และบุตรธิดาทุกคน ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมกราบถวายบังคม ณ เบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ และขอเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมเพื่อเป็นสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลแก่วงศ์สกุลชั่วนิรันดร

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

พลเรือโทใบ เทศนสดับ

เรือโทธนิต - นางปราณี เทศนสดับ

นายแถมสิน - นางลัดดา รัตนพันธุ์

นายเข็ม - นางสมรรัตน์ จิระกาล

นายไพศาล - นางญานิน วังซ้าย

นายสุรพล - นางอภิรดี ตันตราภรณ์

นายชาญศิริ - นางพรรณวดี เทศนสดับ

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๑๑๓๒๐

สำนักพระราชวัง

๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๖

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเพลิงศพ นางประเทือง เหศนสคับ เป็นกรณีพิเศษ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

วันอังคาร ที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๒๖ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานเพลิง

วิชัย/พิมพ์/หาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นางประเทือง เหศนสคับ เพื่อทราบ
	เครื่องพระราชทานเพลิง และเจ้าพนักงานผู้เชิญมานี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

นางประเทือง เทศนสดับ

ชาตะ 21 ธันวาคม 2463
มรณะ 4 มิถุนายน 2526
สิริรวมอายุ 63 ปี

พลเรือเอก เทียม มกรานนท์
ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

開閉注意

ประเทือง

ประเทือง เทศนสดับ สกุลเดิม *จุลกะเศียน* เป็นชาวจังหวัดอ่างทอง เกิดเมื่อ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๖๒ เป็นบุตรคนสุดท้องของ *นายไล้ นางปลั่ง* มีพี่ร่วมบิดามารดาสามคน คือ

ร้อยตำรวจเอกบรรยง จุลกะเศียน (ถึงแก่กรรม) *นางพวา สาธุเสน* และ*นางประสิทธิ พิมล*

เมื่อเรียนหนังสือจบชั้นสูงสุดของโรงเรียนประจำจังหวัดอ่างทองแล้ว *ประเทือง* ได้เดินทางติดตามพี่ชายคนโตซึ่งเป็นนายตำรวจโยกย้ายไปหลายจังหวัด จนปลูกนิสัยให้*ประเทือง*รักการเดินทางท่องเที่ยวไปสถานที่ต่าง ๆ เมื่อโอกาสเอื้ออำนวยเป็นอันมากมานับแต่นั้น และเมื่อ*ร้อยตำรวจเอกบรรยง* ย้ายมาประจำอยู่สถานีตำรวจนครบาลในกรุงเทพฯ ประเทืองก็ติดตามมาพักอยู่ที่บ้านด้วย จนได้มีโอกาสพบกับ*ผม* ซึ่งขณะนั้นมียศนาวาตรีแห่งราชนาวี และเป็นพ่อม่าย มีบุตรธิดาติดมาสามคน คือ

เรือโทธนิต สามี *ปราณี "ทองหวล" ลัดดา ภรรยานายแถมสิน รัตนพันธุ์* และ*สมรรัตน์ ภรรยานายเข็ม จิระกาล*

*ประเทือง*กับ*ผม*สมรสกันเมื่อ ๘ กรกฎาคม ๒๔๘๓ เรามีบุตรสามคน คือ

ญานิน อภิรดี และ*ชาญศิริ* ซึ่งต่อมา*ญานิน* ได้สมรสกับ*นายไพศาล วังข้าย* และ*ชาญศิริ* สมรสกับ*นางสาว พรรณวดี นิทธยุ*

เรามีหลานด้วยกันห้าคน เป็นหลานรุ่นใหญ่บุตร*สมรรัตน์*สองคน ชื่อ *อากาศรี* กับ*วนัส* และหลานรุ่นเล็กอีกสามคน บุตร*เรือโทธนิต* ชื่อ *อติชาต* บุตร*ญานิน* ชื่อ*ชญานิน*กับ*อิศราพร*

ตลอดชีวิตที่อยู่ด้วยกันมา ๔๓ ปี นับได้ว่า*ประเทือง*เป็นภรรยาที่ดีเลิศ กิจใดอันเป็นหน้าที่ของแม่เรือน *ประเทือง* คอยดูแลไม่เคยบกพร่อง สำหรับบุตรธิดานั้น *ประเทือง*เอาใจใส่ในทุกข์สุขเสมอเท่าเทียมกันหมดทั้ง ๖ คน ลูก ๆ รุ่นใหญ่ทั้งสามคนจึงรักใคร่*ประเทือง*เสมอมารดาแท้ ๆ แม้เมื่อ*ประเทือง*เจ็บหนัก *ลัดดา*กับ*สมรรัตน์*ก็ได้ช่วยดูแลพยาบาลจวบจนวาระสุดท้าย

*ประเทือง*เป็นแม่บ้านที่ฉลาดในการจัดสรรงบประมาณภายในบ้าน ผู้ที่เป็นแม่บ้านด้วยกันเท่านั้นจึงจะทราบว่า การที่จะเลี้ยงบุตรถึงหกคนด้วยเงินเดือนข้าราชการเพียงอย่างเดียว เป็นเรื่องน่าหนักใจเพียงใด แต่*ประเทือง*ก็เลี้ยงดูบุตรทั้งหกคนได้อย่างสมบูรณ์พูนสุขจนจบการศึกษาและสมรสเป็นฝั่งเป็นฝาไปทุกคน

*ประเทือง*เป็นคนมีอารมณ์ขัน และโอบอ้อมอารี จึงเป็นที่รักใคร่ของมิตรสหายตลอดจนผู้ใหญ่และผู้น้อยทุกคน เมื่อมีเวลาว่างในวันหยุด *ประเทือง*กับผมมักจะไปพบปะสังสรรค์กับเพื่อน ๆ ที่บ้านคลองเตยของ*พลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน* เสมอ ๆ บางครั้งก็ติดตาม*พลเรือเอกสินธุ์* กับ*คุณหญิงจินตนา* ไปชะอำบ้าง เชียงใหม่บ้าง บ้านแพ้วบ้าง ซึ่ง*ประเทือง*ดูจะมีความสุขมาก เพราะเป็นคนชอบเดินทางอยู่แล้ว แม้แต่เมื่อตอนอยู่บ้าน *ประเทือง*ก็ไม่ค่อยจะนั่งเฉย ต้องหาโน่นหานี่ทำเสมอฝีมือดองขิงและกระเทียมของ*ประเทือง*นั้นใครได้ชิมต้องติดใจกันทุกคน บางครั้ง*ประเทือง*ก็จะออกไปตลาดบางลำพู เพื่อหาซื้อของอร่อย ๆ มาทำให้พวกเรา

รับประทานกัน และบางคราวก็ซื้อขนมของว่างต่าง ๆ มาฝากลูกหลานเป็นนิจ

ปกติ*ประเทือง*เป็นคนแข็งแรง แม้จะมีโรคประจำตัวคือหอบหืดก็ไม่มากมายนัก ก่อนที่*ประเทือง*จะป่วย เราได้ไปเที่ยวประเทศญี่ปุ่นด้วยกัน หลังกลับถึงบ้านไม่นาน *ประเทือง*ก็เริ่มรู้สึกไม่สบาย มักมีอาการปวดท้องบ่อย ๆ แต่ไม่ร้ายแรงนัก ได้ให้แพทย์ตรวจก็ไม่พบอะไรผิดปกติ จึงรับการรักษาตามอาการไปเรื่อย ๆ

มาราวกลางปี ๒๕๒๕ วันหนึ่ง*ประเทือง*ออกไปบางลำพู ตอนขากลับนั่งรถยนต์ผ่านถนนที่เป็นหลุมบ่อ ได้รับความกระทบกระเทือน เมื่อถึงบ้านเกิดอาการตกเลือด จึงได้เข้าโรงพยาบาลแพทย์ตรวจพบเนื้องอกในกระเพาะปัสสาวะ และได้ตัดเนื้อส่วนนั้นไปวินิจฉัยปรากฏว่าเป็นมะเร็ง แพทย์จึงแนะนำให้เข้าโรงพยาบาลรามาธิบดีเพื่อรับการรักษา โดยอยู่ในความดูแลของ*นายแพทย์วีระสิงห์ เมืองมั่น* แต่หลังผ่าตัดพบว่า*ประเทือง*เป็นมะเร็งขั้นลุกลามเสียแล้ว แม้แพทย์จะพยายามเยียวยาเพื่อชะลออาการ ก็หาได้กระเตื้องแต่อย่างใดไม่

ต้นปี ๒๕๒๖ *ประเทือง*เข้ารับการรักษาอีกครั้งที่โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า ในความดูแลของ*นาวาเอกนายแพทย์ศุภวรรณ ขันธุ์หิรัญ ร.น.* โรคมะเร็งเริ่มลุกลามเข้าช่องท้อง เกิดอาการบวม และมีน้ำในช่องท้อง แต่*ประเทือง*เป็นคนที่มีจิตใจเข้มแข็ง สู้โลกสู้ชีวิต จึงมีกำลังใจดีมาตลอด ระยะแรกพวกลูก ๆ ไม่มีใครกล้าบอกถึงโรคร้ายนี้ เพราะกลัวจะใจเสีย แต่*ประเทือง*ก็ทราบว่าตนเองเป็นโรคอะไร โดยจับความจากคำพูดของแพทย์และกลับเป็นผู้คอยปลอบใจพวกลูก ๆ เสียเอง

อาการของ*ประเทือง*ทรงกับทรุด และเข้า ๆ ออก ๆ โรงพยาบาลมาตลอด จนถึงกลางพฤษภาคม ๒๕๒๖ ก็เริ่มทรุดหนักจนต้องให้อ๊อกซิเจน และนำเข้าห้อง ซี.ซี.ยู. อยู่หลายครั้ง แต่ด้วยกำลังใจที่เข้มแข็ง

บางขณะอาการของ*ประเทือง*กลับดีขึ้นมาอย่างประหลาด ถึงกับ*นาวาเอก นายแพทย์ศุภวรรณ*ซึ่งให้การดูแลอย่างใกล้ชิดกล่าวกับพวกลูก ๆ ว่า

"คุณอาอยู่ได้ด้วยกำลังใจแท้ ๆ"

และแล้วก็ถึง คืนวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๒๖ อาการของ*ประเทือง*ก็ทรุดหนักลงอีกแพทย์สั่งให้ย้ายเข้าห้อง ซี.ซี.ยู. อีกหน *ผม*กับ*ลัดดา แถมสิน อภิรดี* และ*พรรณวดี* ได้ตามไปส่ง*ประเทือง*ที่หน้าห้อง ซี.ซี.ยู. ด้วยและนั่นคือการส่งครั้งสุดท้าย เพราะเวลาประมาณตีห้าของเช้าวันรุ่งขึ้น คือ ๔ มิถุนายน ๒๕๒๖ *ประเทือง*ก็จากพวกเราไปอย่างสงบ ไม่มีอาการเจ็บปวดทรมานหรือกระสับกระส่ายใด ๆ ทั้งสิ้น สิริรวมอายุได้ ๖๓ ปี กับ ๖ เดือน

มรณกรรมของ*ประเทือง*เป็นเรื่องเศร้าสลดใจใหญ่หลวงสำหรับครอบครัวของเรา เพราะ*ประเทือง*เป็นจุดศูนย์กลางของครอบครัวมาโดยตลอด เวลาลูกมีปัญหาก็ต้องรีบมาหาอา เวลาหลานมีปัญหาก็วิ่งมาหายาย แม้แต่หลานรุ่นเล็ก ๆ ลูกของ*เรือโทธนิต*และ*ญานิน* ก็ใกล้ชิดคิดถึงคุณยายมาก ชอบที่จะมาคลุกคลีเล่นหัวกับคุณยายเป็นที่สุด ถึงแม้คุณยายจะจากไปนานแล้ว แต่หลาน*ป๋อ* หลาน*ปุ้น* หลาน*ปิ่น* ยังพร่ำบ่นรำพึงถึงคุณยายอยู่ไม่หยุดหย่อน

ผมเชื่อมั่นว่า อานิสงส์แห่งกรรมดีทั้งหลายที่*ประเทือง*ได้ทำมาด้วยความบริสุทธิ์ใจตลอดชั่วชีวิต คงจะส่งผลให้ดวงวิญญาณของประเทืองไปสู่สุคติในสัมปรายภพอย่างจริงแท้แน่นอน

พลเรือโทใบ เทศนสดับ

ขอบพระทัย และขอบคุณ

ในการตั้งศพ *นางประเทือง เทศนสดับ* **บำเพ็ญกุศล ณ วัดมกุฎกษัตริยาราม ระหว่างวันที่ ๔ ถึง ๑๐ มิถุนายน ๒๕๒๖ นั้น**

หรีดพวงแรกที่มาเคารพศพ เป็นของพลเอกเสริม ณ นคร และคุณหญิง **ตามด้วยของ** *คุณพิชัย รัตตกุล และภรรยา คุณวีระ มุสิกพงศ์ และภรรยา คุณพิศาล มูลศาสตรสาทร และคุณหญิง*

หรีดของ*หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช* **มาในคืนที่สอง พร้อมกับของ***พลเอกประจวบ สุนทรางกูร และคุณหญิง พลตรีประมาณ อดิเรกสาร และคุณหญิง พลตำรวจเอกณรงค์ มหานนท์ คุณกำพล วัชรพล และภรรยา*

หรีดในห้าคืนต่อมา มีอาทิเช่นของ *พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอนุสรณมงคลการ และชายา หม่อมเจ้าหญิงพันธุ์สวลีและหม่อมราชวงศ์อดุลยกิต กิติยากร คุณชวน หลีกภัย คุณจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และภรรยา คุณพินิจ และคุณหญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ คุณปริม บุนนาค คุณอาสา สารสิน และคุณหญิง พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ และคุณหญิง พลเรือเอกเทียม มกรานนท์ และภรรยา พลอากาศเอกสวัสดิ์ โพธิวิหค และภรรยา*

*พลอากาศเอกสมพล บุรุษรัตพันธุ์*และ*ภรรยา คุณรัตน์ ศรีไกรวิน* และ*ภรรยา คุณวินิจ วินิจนัยภาค* และ*คุณหญิง นาวาเอกเจริญ เจริญรัชตภาคย์* และ*คุณหญิง คุณบัญชา ล่ำซำ* และ*คุณหญิง คุณหญิงวัลลีย์วีระปรียพลโทชาญ อังศุโชติ* และ*ภรรยา คุณไพโรจน์ ล่ำซำ* และ*คุณหญิง คุณเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์* และ*คุณหญิง คุณอำนวย วีรวรรณ*และ*ภรรยา คุณวิลาศ มณีวัต* และ*ภรรยา คุณเกษม ณรงค์เดช*และ*คุณหญิง คุณสุรัตน์ นุ่มนนท์* และ*ภรรยา คุณวีระ ปิตรชาติ* และ*ภรรยา คุณวันจันทร์ วรดิลก* และ*ภรรยา ศาสตราจารย์นายแพทย์อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ* และ*ภรรยา คุณวิเชียร เตชะไพบูลย์* และ*ภรรยา คุณเฉลิมชัย วสีนนท์* และ*ภรรยา คุณเกษม ชุตินทรานนท์* และ*ภรรยา คุณสุชาดา ยุวบูรณ์ คุณปราโมทย์ สุขุม* และ*ภรรยา* กับ*คุณชูพงศ์ มณีน้อย* และ*ภรรยา*

การสวดพระอภิธรรมศพทั้งเจ็ดคืน *พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา* **ทรงพระกรุณาเป็นเจ้าภาพในคืนสุดท้าย เจ้าภาพคืนก่อนหน้านั้นมีอาทิเช่น**

คุณหญิงจินตนา กมลนาวิน พลเรือโทชลอ สินธุเสนีย์ พลเรือตรีขลิต กุลกำธรม์ สหพันธ์แบดมินตันไทย สมาคมโหรนานาชาติ เพื่อนราชินี ข้าราชการกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ชาวธนาคารไทยทนุ พนักงานการส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เศรษฐศาสตร์จุฬารุ่น ๑๓ และ*บริษัท ที.เค.อุตสาหกรรมอาหาร จำกัด*

เจ้าภาพขอขอบพระทัยและขอบพระคุณอย่างสูงต่อทุกท่านทั้งที่เอ่ยและมิได้เอ่ยถึงพระนามและนาม ที่ได้อนุเคราะห์ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกต่าง ๆ และสละเวลามาร่วมในการบำเพ็ญกุศลตลอดจนมาในงานพระราชทานเพลิงศพ ไว้ ณ โอกาสนี้ หากมีสิ่งใดบกพร่องไม่เรียบร้อยประการใดขอได้โปรดประทานอภัยด้วย

การศึกษาการปฏิบัติธรรมะ เป็นสิ่งจำเป็นประการหนึ่งสำหรับชีวิต เพราะชีวิตที่ไม่มีหลักธรรมกำกับ เป็นชีวิตที่ยุ่งยาก หากมีธรรมะกำกับ ความยุ่งยากคงไม่เกิด ผู้หวังความสงบสุขในสมัยนี้ จึงหันเข้าหาธรรมะ ถือธรรมะเป็นธงชัยของชีวิต เดินตามทางของธรรมะตลอดไป

งานพระราชทานเพลิงศพ นางประเทือง เทศนสดับ ในวันนี้ เจ้าภาพเล็งเห็นประโยชน์ของผู้สนใจศึกษาธรรมะ จึงได้นำบทความหลักพระพุทธศาสนา และปาฐกถาธรรมบางเรื่อง บางตอนล้วนประกอบด้วยสาระทำให้เกิดความสว่างสร้างปัญญา ของพระมหาเถรานุเถระรวม ๘ องค์ที่เคยแสดงในโอกาสและกาละต่าง ๆ มารวมไว้เป็นรูปเล่ม ด้วยความมุ่งหมายให้ผู้อ่านมองเห็นคุณค่าของพุทธศาสนา และรู้จักนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตให้เรียบร้อยราบรื่น และรุ่งเรือง

หวังว่าบทความและปาฐกถาธรรมเหล่านี้คงเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้อ่านตามสมควร และคงต้องกับความประสงค์ของผู้สนใจใฝ่หาธรรมะโดยทั่วกัน

สารบัญ

สมเด็จพระญาณสังวร
(สุวฑฺฒโน)

วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

ทรัพย์สักนิดก็ติดตามคนตายไปไม่ได้

ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนพาล ทั้งบัณฑิต ล้วนไปสู่อำนาจแห่งความตาย ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า นี้เป็นพุทธศาสนภาษิตอีกบทหนึ่งที่แสดงสัจจะซึ่งไม่มีผู้ใดจะอาจคัดค้านหรือเกิดความเคลือบแคลงสังสัยได้แม้แต่น้อย ทุกชีวิตมีความแตกดับ มีความตายรออยู่เบื้องหน้า ไม่มีชีวิตใดเลยที่จะพ้นความตายไปได้ ดังที่พุทธศาสนภาษิตกล่าวไว้นั่นแหละ คือทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนดี ทั้งคนไม่ดี ล้วนต้องตาย จะเร็วหรือช้าก็ต้องตาย อำนาจของความตายไม่มีผู้ใดจะหนีพ้น

เพียงหนีความตายไม่ได้ ทุกคนต้องตาย นี้ก็ยังไม่สมบูรณ์นัก ถ้าจะไม่นำพุทธภาษิตอีกบทหนึ่งมากล่าวไว้เสียในที่นี้ด้วย คือบทที่ว่า **ทรัพย์สักนิดก็ติดตามคนตายไปไม่ได้**

ทรัพย์สักนิดก็ติดตามคนตายไปไม่ได้ พุทธศาสนภาษิตบทนี้ก็เช่นเดียวกัน แสดงสัจจะที่ไม่มีผู้ใดจะอาจคัดค้านหรือเกิดความเคลือบ-แคลงสงสัยได้แม้แต่น้อย ทุกคนได้รู้ได้เห็นประจักษ์ชัดแก่ตนเองอยู่ด้วยกันแล้วในความจริงนี้ ไม่มีผู้ใดจะนำทรัพย์แม้สักนิดของตนติดตัวไปด้วยได้ยามต้องตาย ผู้ที่เมื่อดำรงชีวิตอยู่ มีความสุขเพราะได้สั่งสมทรัพย์ หรือเพราะมีทรัพย์มากมายเมื่อถึงเวลาตายจะนำความสุขเพราะ

ทรัพย์ติดตัวไปด้วยไม่ได้ ในเวลาสิ้นชีวิตสิ่งเดียวที่จะนำความสุขมาให้คือบุญ มีพุทธศาสนภาษิตกล่าวไว้ด้วยว่า **บุญนำสุขมาให้ในเวลาสิ้นชีวิต** จึงควรทำบุญอันนำสุขมาให้ และความสุขอันเกิดแต่บุญนี้มีอยู่แก่ผู้สั่งสมบุญทั้งในโลกนี้และโลกหน้า คือทั้งเมื่อยังไม่ตายก็เป็นสุข เมื่อตายแล้วก็เป็นสุข ดังที่มีกล่าวไว้ว่า ผู้ทำบุญแล้วย่อมยินดีในโลกนี้ ละไปแล้วย่อมยินดี ชื่อว่ายินดีในโลกทั้งสอง เขาย่อมยินดีว่าเราทำบุญไว้แล้ว ไปสู่สุคติย่อมยินดียิ่งขึ้น ตรงกันข้ามกับผู้ทำบาป เพราะผู้ทำบาปย่อมเศร้าโศกในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้วก็เศร้าโศก ชื่อว่าเศร้าโศกในโลกทั้งสอง เขาเห็นกรรมอันเศร้าหมองของตน จึงเศร้าโศกและเดือดร้อน

ด้วยเหตุนี้คนจึงไม่ควรทำบาป ควรทำแต่บุญ และควรทำบุญบ่อย ๆ เรียกว่าควรสั่งสมบุญถ้ากล่าวว่าควรสั่งสมบุญจะทำให้ไม่เห็นประโยชน์หรือไม่เห็นคุณชัดแจ้ง จะกล่าวเสียว่าควรสั่งสมความสุขอันเกิดแต่สั่งสมบุญก็ได้ เพราะการสั่งสมอย่างอื่นหาอาจนำความสุขมาให้ได้ยั่งยืนหรือแท้จริงไม่ การสั่งสมบุญเท่านั้นที่จะนำความสุขมาให้ยั่งยืนและแท้จริง แม้ความตายก็หาอาจพรากไปจากบุญหรือความสุขที่เกิดแต่บุญอันสั่งสมไว้แล้วได้ไม่

ทุกคนต้องตาย และทุกคนก็ต้องการความสุข แม้คิดถึงความจริงนี้ให้ลึกซึ้งพอสมควรทุกคนก็น่าจะยินดีทำบุญคือทำความดี น่าจะยินดีสั่งสมบุญคือสั่งสมความดี ไม่เช่นนั้นแล้วก็จะสมปรารถนาไม่ได้ คือจะมีความสุขไม่ได้ ในทางตรงกันข้ามจะกลับมีความทุกข์ เพราะธรรมดานั้นผู้ที่จะอยู่โดยไม่ทำกรรมใดเลยไม่มี คือไม่ทำทั้งกรรมดีคือบุญและไม่ทำทั้งกรรมไม่ดีคือบาปไม่มี จะต้องทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง มักเป็นปรกติเช่นนี้ ดังนั้นผู้ไม่ทำบุญในเวลาใดจึงมักจะทำบาปในเวลานั้น ไม่มากก็น้อย ผลของบาปเป็นความทุกข์ ผู้ไม่ทำบุญจึงมักทำบาป จึงไม่มีความสุข ไม่เป็นสุข ดังกล่าวว่าจะสมปรารถนาไม่ได้ในเมื่อทุกคนปรารถนาความสุข

ทุกคนต้องตาย ท่านก็ตาย เราก็ตาย ไม่มีผู้ใดหนีความตายพ้น ไม่ช้าก็เร็วทุกคนจะต้องตาย นึกถึงความจริงนี้ไว้ให้เสมอ พร้อม ๆ กับที่นึกด้วยว่า ทรัพย์สักนิดก็ติดตามคนตายไปไม่ได้ บุญหรือบาปเท่านั้นที่จะติดตามทุกคนไป ให้ความสุขให้ความทุกข์แก่ทุกคนผู้กระทำบุญหรือบาปไว้ นึกไว้เช่นนี้เสมอ ๆ นั่นแหละจะเป็นการบริหารจิต ห้ามจิตเสียจากความโลภได้ มากน้อยตามควรแก่ความปฏิบัติ.

๘ ธันวาคม ๒๕๑๖

ผู้ประกอบด้วยปัญญา แม้เผชิญทุกข์ก็เป็นสุขได้

พุทธศาสนภาษิตที่ว่า "ละเหตุทุกข์ได้ เป็นสุขในที่ทั้งปวง"

การบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่จะพยายามหาทางช่วยให้ทุกคนผู้มีทุกข์หรือมีเหตุแห่งทุกข์ต่าง ๆ กัน ได้เป็นสุขโดยสมควร แต่ทั้งนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่บรรดาผู้มีทุกข์ทั้งหลายจะต้องร่วมมือช่วยตนเองเต็มตามความสามารถ เพราะแม้สมเด็จพระบรมศาสดาก็ยังทรงเพียงแต่ชี้ทางแห่งความพ้นทุกข์ให้ได้เท่านั้น การปฏิบัติให้สำเร็จผลต้องอยู่ที่ตัวเราเองผู้ต่างก็มีทุกข์อยู่ด้วยกันทั้งหมด

เมื่อเกิดขึ้นแล้วทุกชีวิตย่อมเป็นทุกข์ ในบทสวดทำวัตรเช้ามีกล่าวถึงทุกข์ไว้ละเอียดพอสมควร ดังนั้นก่อนจะกล่าวถึงวิธีแก้ทุกข์ทั้งหลาย จะได้นำบางตอนในบทสวดนั้นมาแสดงไว้ให้พอได้รู้จักหน้าค่าตาของทุกข์กันตามสมควร ดังนี้ "พระสุคตประกาศแล้ว เร ได้ฟังธรรมนั้นแล้ว จึงรู้อย่างนี้ว่า แม้ความเกิดเป็นทุกข์ แม้ความแก่เป็นทุกข์ แม้ความตายเป็นทุกข์ แม้ความแห้งใจ ความร่ำไรเพ้อ ความทุกข์ ความเสียใจ ความ

คับแค้นใจ เป็นทุกข์ ความประจวบสิ่งอันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัด-พรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นทุกข์ ปรารถนาอยู่ย่อมไม่ได้แม้อันใด แม้อันนั้นเป็นทุกข์"

อันความแก่ความเจ็บความตายเป็นทุกข์ก็เพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ปรารถนา ไม่เป็นที่ชอบใจ ทุกวินาทีนี้มีผู้กำลังต้องเป็นทุกข์อย่างยิ่งเพราะความเจ็บความตาย ของตนเองบ้าง ของผู้เป็นที่รักที่เคารพใกล้ชิดสนิทสนมบ้าง กล่าวได้ว่าทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทุกวินาทีมีผู้ต้องเป็นทุกข์อย่างยิ่งเพราะความเจ็บความตายดังกล่าวโดยไม่เคยขาดระยะไม่เคยว่างเว้น ไม่เคยมีเวลาที่โลกว่างจากผู้มีความทุกข์ดังกล่าวแล้วเลย หรือแม้จะกล่าวก็ไม่ผิดว่า ไม่เคยมีเวลาที่โลกเบาบางจากผู้มีความทุกข์ดังกล่าวแล้วเลย ผู้มีความทุกข์ดังกล่าวมีเต็มโลกติดต่อกันอยู่เสมอทั้ง ๆ ที่หาได้มีผู้ใดสักคนเดียวไม่ที่ปรารถนาจะมีความทุกข์

นี่กำลังกล่าวถึงความทุกข์ที่เกิดจากความเจ็บและความตายเท่านั้น เพียงความทุกข์จากสองเหตุนี้เท่านั้นโลกก็ยังหนาแน่น ไม่มีขณะว่างเว้น ความเจ็บและความตายจึงนับได้ว่ามีอำนาจเหนือจิตใจยิ่งนัก จึงควรยิ่งนักที่จะได้ช่วยกันหาทางทำอย่างไรให้จิตใจตกอยู่ใต้อำนาจความเจ็บความตายให้น้อยที่สุด กล่าวง่าย ๆ ก็คือควรยิ่งนักที่จะช่วยตนเองรักษาจิตใจให้พ้นจากความทุกข์เพราะความเจ็บความตาย แม้ไม่สามารถทำให้สิ้นทุกข์ในเรื่องนี้ได้สิ้นเชิงแต่ก็ควรทำให้บรรเทาเบาบางลงให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

การแก้ทุกข์นั้น ความสำเร็จมากน้อยเพียงใดอยู่ที่การใช้ปัญญาคือใช้ความคิดนั่นเองให้ถูกต้องกับเรื่องราว ให้มีเหตุผล อย่าให้ขาดเหตุผล เหตุผลหรือปัญญาเป็นเครื่องแก้ไขสิ่งทั้งปวงได้ รวมทั้งแก้ไขทุกข์ทั้งปวงได้ด้วย

อย่าว่าแต่ทุกข์เล็กทุกข์น้อยเลย แม้แต่ทุกข์ยิ่งใหญ่ที่สุด ปัญญาและเหตุผลก็แก้ได้ พระพุทธเจ้าทรงล่วงทุกข์ทั้งปวงได้ พระอรหันต์

ทั้งหลายล่วงทุกข์ทั้งปวงได้ ก็ด้วยอำนาจของปัญญาและเหตุผลนี้แหละ การอบรมปัญญา อบรมให้มีเหตุผล จึงเป็นสิ่งสำคัญ เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งนัก ผู้บริหารจิตทั้งหลายไม่ควรละเลยเสีย

ที่ว่าการอบรมปัญญาเป็นสิ่งสำคัญ เป็นสิ่งจำเป็น ก็เพราะปัญญานี้แหละที่จะยังให้เกิดสุข ในพุทธศาสนภาษิตก็ยังกล่าวไว้ว่า **"ความได้ปัญญาให้เกิดสุข"** จนกระทั่งถึงมีกล่าวว่าปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์ และคนฉลาดนั้นถึงกับกล่าวว่าปัญญาประเสริฐสุด

กล่าวไว้ข้างต้นว่า การบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่จะพยายามหาทางช่วยทุกคนผู้มีทุกข์ให้ได้เป็นสุขโดยควร จะได้กระทำเป็นลำดับไปในรายการบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่ทุกครั้ง สำหรับวันนี้เน้นลงในเรื่องการอบรมปัญญาเพราะสัจธรรมมีอยู่ว่า ผู้ประกอบด้วยปัญญาแล้ว แม้เผชิญทุกข์ก็เป็นสุขได้ ดังพุทธศาสนภาษิตมีกล่าวว่า **"ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสุตะ ปัญญาเป็นเครื่องเพิ่มพูนเกียรติคุณและชื่อเสียง นรชนในโลกนี้ประกอบด้วยปัญญาแล้ว แม้เผชิญทุกข์ก็ประสบสุขได้"** การอบรมปัญญาจึงจำเป็นสำหรับผู้ปรารถนาความสุขดังนี้แล

๑๖ธันวาคม ๒๕๑๖

ผู้ขาดสติย่อมทำลายตัวเอง

ทุกคนจะต้องประสบความพลัดพรากจากตายและจากเป็นเป็นธรรมดา จึงควรพิจารณาไตรลักษณ์กันไว้ให้เสมอ ให้เป็นพื้นของจิตใจเป็นพื้นฐานสำคัญของ วิธีแก้ทุกข์ทั้งปวง แล้วจะใช้วิธีคิดอื่น ๆ อีกมาประ–กอบเพื่อช่วยคลายทุกข์เป็นบางกรณีก็ได้ แล้วแต่ว่าคิดเช่นใดจะได้ผลแก่กรณีใด ช่วยให้คลายทุกข์ได้ในกรณีใด เป็นต้นว่า ในกรณีที่ผู้พลัดพรากจากเป็นเป็นผู้ขาดเมตตาปรานีต่อเรา ไม่เห็นใจไม่ปรานีสงสารแม้ว่าเราจะต้องเป็นทุกข์เพราะเขาเพียงใด เช่นนี้ นอกจากจะพิจารณาไตรลักษณ์ให้เป็นพื้น

ใจแล้ว ก็อาจคิดประกอบไปด้วยได้ว่า เมื่อเขาเป็นเหตุให้เราเป็นทุกข์ ต้องพลัดพรากจากกันไปเสียความทุกข์ของเราก็จะสิ้นสุดลง แม้ใหม่ ๆ จะยังต้องเป็นทุกข์อยู่ แต่นานไปก็คลายทุกข์และจะหายทุกข์เกี่ยวกับเขาในที่สุด เมื่อเป็นทุกข์ทุกคนก็คิดว่ามีกรรม เมื่อเหตุแห่งความทุกข์พ้นไปก็ควรจะคิดว่าหมดกรรมแล้ว จะได้เป็นสุขสบายใจแล้ว เวลาประสบการพลัดพรากจากผู้เป็นเหตุให้เราเป็นทุกข์ก็ควรคิดเช่นนั้น คิดว่าหมดกรรมที่ให้เป็นทุกข์เช่นนั้นแล้วจึงต้องพลัดพรากจากไป อย่าคิดว่าการพลัดพรากจะทำให้เป็นทุกข์อยู่ยั่งยืนจนทนไม่ได้ แต่ต้องมีสติคิดให้ถูกตามสัจธรรม ทุกสิ่งไม่เที่ยง ความสุขและความทุกข์ก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นความสุขความทุกข์ที่เกิดจากเหตุใดก็ตามก็ไม่เที่ยง ก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลง และต้องสิ้นสุดลง ตรงตามสัจธรรมที่ว่าทุกสิ่งมีเกิดต้องมีดับ มีสุขได้ก็ต้องมีหมดสุขได้มีทุกข์ได้ก็ต้องมีหมดทุกข์ได้ ทุกข์อันเกิดจากการพลัดพรากก็เช่นเดียวกัน เมื่อเกิดแล้วก็ต้องดับ ฉะนั้นเมื่อความทุกข์เกิดขึ้น แทนที่จะปล่อยใจให้หมกมุ่นอยู่ในความทุกข์ ต้องทำสติให้ได้ บังคับใจให้คิดว่า แล้วก็จะดับ แล้วก็จะหายทุกข์ แล้วก็จะลืมเหตุแห่งความทุกข์ แล้วก็จะกลับสบายอย่าขาดสติแล้วปล่อยใจให้เป็นทุกข์จนตกอยู่ใต้อิทธิพลของความทุกข์ยอมให้ความทุกข์พาไปก่อกรรมทำเข็ญไม่ว่าจะแก่ตัวเองหรือแก่ผู้อื่น ขาดสติถึงเช่นนั้นเมื่อใดเรียกว่าทำลายตัวเอง ไม่ใช่ถูกใครทำลาย ไม่ใช่เพราะผู้พลัดพรากจากไปด้วยการเปลี่ยนแปลงในเรื่องรักชอบเป็นผู้ทำลาย เราทำลายตัวเราเองจริง ๆ จะโทษใครไม่ได้ ต้องโทษตัวเองเท่านั้น ฉะนั้นจึงควรมีสติไว้เสมอ ให้พอสมควร ให้พอสามารถช่วยตนเองให้พ้นจากอิทธิพลของความทุกข์อันเกิดจากการพลัดพรากให้ได้

อีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้คลายทุกข์ได้อย่างดีเมื่อต้องประสบการพลัดพรากจากเป็นของผู้เป็นที่รักที่ชอบใจ ก็คือต้องพยายามไม่ไปคิดถึงความรู้สึกหรือจิตใจของคนอื่น ให้ดูใจตนเอง ดูความรู้สึกของตนเองเท่านั้น

มีอธิบายเกี่ยวกับที่กล่าวว่าอย่าไปคิดถึงความรู้สึกหรือจิตใจ

คนอื่น ให้ดูความรู้สึกของตนเองเท่านั้น ดังนี้ อย่าไปคิดว่าเขามีจิตใจที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เขารู้สึกเช่นนั้นต่อเราแล้ว เขารู้สึกเช่นนี้ต่อคนนั้นต่อคนนี้แล้ว เขาไม่เหมือนเดิมแล้ว เช่นนี้เป็นต้น การคิดเช่นนั้นจะเป็นการเพิ่มทุกข์แก่จิตใจโดยถ่ายเดียว เป็นโทษโดยถ่ายเดียว ไม่เป็นคุณอย่างใด ไม่ช่วยให้อะไรดีขึ้น ไม่ทำให้เหตุการณ์ดีขึ้น ไม่ทำให้จิตใจสบายขึ้น ดังนั้นจึงไม่ควรคิดเช่นนั้นอย่างเด็ดขาด คือไม่ควรไปดูความคิดหรือไปดูจิตใจของคนอื่นอย่างเด็ดขาด ให้ดูความคิดหรือดูจิตใจของตนเองเท่านั้น คิดอย่างไร รู้สึกอย่างไรก็ให้ติดตามดูของตนเองไป ระวังอย่าให้ไปเกี่ยวกับคนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคืออย่าให้ไปเกี่ยวกับจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดของผู้พลัดพรากจากไปทั้งเป็นผู้นั้นเป็นอันขาด แล้วจะได้รู้สึกด้วยตนเองว่าความทุกข์แม้หนักเพียงใดอันเกิดจากการพลัดพรากจากเป็น จะกลายเป็นความเบาสบายขึ้นได้ในช่วงระยะที่สามารถรักษาสติไม่ปล่อยความคิดให้ไปเกี่ยวกับจิตใจของผู้อื่นดังกล่าวนั้น นี้เป็นการบริหารจิตโดยตรงที่จะช่วยให้เกิดผลทันทีที่ปฏิบัติ และจะเกิดยั่งยืนตลอดไปได้แม้ปฏิบัติสม่ำเสมอ ไม่ไปดูใจคนอื่นดูแต่ใจตนเอง ไม่ไปดูความคิดคนอื่นดูแต่ความคิดของตนเอง ดังกล่าวแล้ว

๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

ทางพ้นทุกข์

ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ อันเป็นเหตุให้ทรงพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงคืออริยสัจจ์ ความจริงแท้อันยังบุคคลให้เป็นอริยะ ๔ ประการ มีทุกข์ สมุทัย เหตุเกิดทุกข์ นิโรธ ความดับทุกข์ มรรค ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

การตรัสรู้คือรู้แจ้งในทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงพ้นทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิงอย่างไร ผู้รู้แจ้งในทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางปฏิบัติให้

ถึงความดับทุกข์ ก็ย่อมจะพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงได้อย่างนั้นเหมือนกัน ดังพระอรหันตสาวกทั้งหลายท่านได้รับผลเป็นความสิ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงแล้วด้วยการตรัสรู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ตามพระพุทธองค์

อันอริยสัจจ์ ๔ คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นี้ แม้ปฏิบัติศึกษาให้รู้ให้เข้าใจย่อมจะได้รับผลเป็นความคลายทุกข์อย่างแน่นอนแก่ทุกคนผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติให้รู้ให้เข้าใจมากเพียงใดทุกข์ก็จะน้อยลงเพียงนั้น ไม่จำเป็นต้องรู้แจ้งเช่นพระพุทธองค์หรือพระอรหันตสาวกทั้งหลายจึงจะเห็นผล เพียงรู้บ้างก็จะได้เห็นบ้างแล้ว แต่หมายถึงว่าต้องเป็นความรู้จริง มิใช่เป็นเพียงการรู้แบบจำตามที่ศึกษาหรือได้ยินได้ฟังมาเท่านั้น การรู้จริงกับการจำได้หมายรู้นั้นมิใช่เป็นอย่างเดียวกัน ผลจึงไม่เหมือนกัน รู้จริงผลจึงจะจริง รู้แบบจำได้ผลก็ย่อมเป็นผลแบบที่จำมาได้เท่านั้น ความรู้ให้จริงจึงสำคัญมากสำหรับผู้ปรารถนาผลจริง และความรู้จริงในอริยสัจจ์จะเกิดได้ก็ต้องอาศัยความจำได้เป็นเพียงพื้นฐาน แล้วปฏิบัติให้เกิดความรู้จริงขึ้นมาด้วยตนเอง คำว่าปฏิบัติในที่นี้หมายถึง การพิจารณาเหตุผลทบทวนไม่ว่างเว้นจนได้ความรู้จริงประจักษ์ใจ ได้ความรู้จริงในอริยสัจจ์ประจักษ์ใจขั้นไหนก็จะวางทุกข์ได้ขั้นนั้น มากน้อยตามขั้นของความรู้จริงนั้น ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ในเรื่องใดก็ตามความรู้จริงในอริยสัจจ์ย่อมแก้ได้ทั้งสิ้น ดังนั้นความรู้จริงในอริยสัจจ์จึงเป็นยอดของความรู้ที่ผู้ปรารถนาความพ้นทุกข์ตั้งแต่น้อยที่สุดจนถึงมากที่สุดจะพึงปฏิบัติอบรมให้เกิดขึ้น

คนบางคนมีความทะเยอทะยานอยากมีชื่อเสียงว่าเป็นคนใหญ่โตเป็นคนสำคัญอยากให้ใครๆเห็นว่าตนสำคัญ ด้วยความทะเยอทะยานนี้ทำให้คิดไปพูดไปทำไปอย่างวุ่นวายในสิ่งที่เชื่อว่าจะทำให้มีผู้เห็นความสำคัญของตน และถ้าบังเอิญจะมีใครสักคนเห็นความสำคัญของเขาขึ้นมาก็ใช่ว่าเขาจะพอใจเพียงเท่านั้น ความทะเยอทะยานย่อมจะทำให้เขาดิ้นรนคิดพูดทำอย่างวุ่นวายต่อไปเพื่อให้ใครอีกหลาย ๆ คนเห็นความสำคัญของเขาเพิ่มขึ้นอีก เขากำลังเป็นทุกข์ แต่เขาก็จะไม่รู้ว่าเขาเป็นทุกข์

เมื่อเขาไม่รู้ว่าเขากำลังเป็นทุกข์ เขาก็จะไม่หาทางแก้ทุกข์ ตรงกันข้าม เขาจะยิ่งเพิ่มทุกข์ของเขาให้หนักขึ้นด้วยความไม่รู้จักหน้าตาของทุกข์

ตรงนี้แหละที่จะอาจจับขึ้นพิจารณาให้เห็นได้ว่าการรู้อริยสัจจ์ คือทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ มีความจำเป็นอย่างไรสำหรับผู้ปรารถนาความพ้นทุกข์

ในกรณีดังกล่าว คือที่มีความทะเยอทะยานเร่าร้อนอยู่ในใจ ให้ดูให้รู้ว่าตนกำลังเป็นทุกข์หรือเป็นสุข เมื่อดูจริง ๆ พอสมควร ก็จะต้องรู้ว่าตนไม่ได้กำลังเป็นสุข แต่กำลังเป็นทุกข์ อันความสุขกับความทุกข์นั้นเป็นสิ่งที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ไม่ยาก จะไม่เห็นก็ต่อเมื่อไม่ได้ดูเสียเลย ความสุขนั้นเมื่อมีอยู่ก็ย่อมทำให้ใจสงบเย็น ไม่ดิ้นรนด้วยความเร่าร้อน ตรงกันข้ามกับความทุกข์ เพราะความทุกข์นั้นเมื่อมีอยู่ก็ย่อมทำให้ใจเร่าร้อน ดิ้นรน ผู้มีความทะเยอทะยานอยากเป็นคนสำคัญเป็นต้น ดังกล่าว เมื่อดูใจตนเอง ก็จะรู้จักทุกข์ของตนเอง และแม้มีปัญญาพอสมควร คือพอจะยอมรับกับตนเองว่ากำลังเป็นทุกข์เพราะความทะเยอ-ทะยาน ก็อาจจะพิจารณาให้ลึกเข้าไปอีกได้ ว่าทุกข์ของตนนั้นเกิดจากอะไรกันแน่ ถ้าปัญญาน้อยก็อาจจะโทษว่าทุกข์ของตนนั้นเกิดจากผู้อื่นที่ไม่ยอมรับว่าตนสำคัญ แต่ถ้ามีปัญญาจริงก็จะเห็นว่าทุกข์ของตนนั้นเกิดจากความทะเยอทะยานของตนเองแท้ ๆ พิสูจน์ได้ด้วยการพยายามไม่อยากมีความสำคัญเสียสักชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วดูใจของตนว่าเหมือนกับเมื่อกำลังอยากมีความสำคัญหรือไม่ ก็จะเห็นว่าไม่เหมือนกันแน่นอน ด้วยการพิสูจน์เช่นนี้จะสามารถเห็นได้ชัดว่าความทุกข์นั้นเกิดจากอะไร มีอะไรเป็นสมุทัยคือเป็นเหตุกันแน่ เมื่อรู้เหตุแน่แล้ว เป็นเหตุที่ถูกต้องจริงแล้ว ก็ต้องทำลายนั้นเสีย จึงจะสามารถทำลายทุกข์อันเป็นผลของเหตุนั้นได้ด้วย ดังในกรณีที่ความทุกข์เกิดจากความทะเยอทะยาน ก็ต้องมีสติบังคับใจตนเอง อย่าให้ตกอยู่ใต้อำนาจของความทะเยอทะยาน พยายามลดความทะเยอทะยานให้น้อยลงจนถึงหมดสิ้นด้วยการให้เหตุผลแก่ตนเองจนแจ่ม

แจ้งเป็นปัญญาความรู้จริง ว่าความทะเยอทะยานไม่ได้ให้ผลดี ไม่ได้ให้ความสุข ตรงกันข้ามให้ผลร้าย ให้ความทุกข์ เมื่อเกิดปัญญาเป็นความรู้จริงเช่นนี้แล้วจะไม่มีใครเลยที่จะสร้างเหตุแห่งความทุกข์ให้เกิดแก่ตัว เพราะใครเล่าที่อยากเป็นทุกข์ไม่มีใครที่อยากเป็นทุกข์ มีแต่ผู้ที่อยากเป็นสุขด้วยกันทั้งนั้น เพียงความรู้จริงเกิดขึ้นว่าอะไรคือทุกข์ อะไรคือเหตุแห่งความทุกข์ เท่านั้นก็จะพากันก้าวเข้าไปสู่ทางแห่งความสุขความพ้นทุกข์ตาม ๆ กัน ดังนั้นความสำคัญที่สุดจึงอยู่ที่ว่า ทุกคนควรมีเวลาดูทุกข์ในใจตนให้แลเห็นไว้เสมอดูทุกข์ให้เห็นว่าเป็นทุกข์ อย่าหลงดูทุกข์ให้เห็นว่าเป็นสุขเช่นที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ แล้วจะพ้นทุกข์นั้นได้ด้วยกันทุกคน

๓ มีนาคม ๒๕๑๗

ใจที่ไม่ขาดแคลน

ที่กล่าวถึงทุกข์ติดต่อมานี้ก็มิใช่เพื่อให้เป็นการเพิ่มทุกข์ซึ่งมิใช่เป็นการบริหารจิต การบริหารจิตนั้นเพื่อทำลายทุกข์ ผู้บริหารจิตถูกทางจะได้รับผลที่เห็นชัดเป็นความคลายทุกข์จนถึงสิ้นทุกข์ ดังนั้นแม้ปรารถนาความมีทุกข์น้อยจนถึงความไม่มีทุกข์อย่างสิ้นเชิงจึงต้องบริหารจิต หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอบรมจิตให้มีปัญญาสามารถเห็นหน้าตาของทุกข์โดยความเป็นทุกข์ ปรกติปุถุชนหรือสามัญชนมักจะเห็นทุกข์โดยความไม่เป็นทุกข์ คือมักจะเห็นทุกข์เป็นสุขไปเสีย เมื่อเป็นเช่นนี้จิตก็ผูกพันอยู่กับทุกข์ไม่สลัดละวางทุกข์ จึงเป็นทุกข์อยู่ไม่สร่างซา ผู้ใดเห็นทุกข์โดยความเป็นทุกข์ ผู้นั้นจึงจะมีจิตไม่ผูกพันอยู่กับทุกข์ จึงจะสลัดละวางทุกข์ได้ มากน้อยโดยความแก่เหตุ

จะกล่าวให้ถูกจริง ๆ แล้ว ต้องกล่าวว่าทุกสิ่งเป็นทุกข์ ที่ถูกจริง ๆ นั้นไม่มีสิ่งที่เป็นสุข แต่เมื่อยากเกินไปสำหรับปุถุชนทั้งหลายที่จะ

ให้เชื่อว่าไม่มีสิ่งที่เป็นสุข มีแต่ที่เป็นทุกข์ทั้งหมดจะเพียงแต่ยอมรับสิ่งที่เห็นชัดว่าเป็นทุกข์ แล้วแก้ไขเสียให้สิ้นไปก็ยังดี ดีกว่าที่จะไม่มีเวลาตั้งสติกำหนดดูให้หน้าตาของทุกข์เสียเลยทั้ง ๆ ที่กำลังต้องเป็นทุกข์อยู่นักหนา กล่าวคือเมื่อเป็นทุกข์ก็ไม่มีสติเลย ปล่อยใจให้ตกอยู่ใต้ความกดดันของความทุกข์ สุดแต่ความทุกข์จะบังคับให้เป็นไปอย่างไรก็ปล่อยใจตามไปอย่างขาดสติยับยั้งแก้ไข ผลก็จะเป็นความชอกช้ำแสนสาหัสแก่จิตใจในเบื้องต้น จนถึงปรากฏออกมาทางกายเป็นการแสดงออกต่าง ๆ กันในขั้นต่อมา เช่นการเจ็บป่วย ตั้งแต่เล็กน้อยถึงมาก ถึงตายก็มีปรากฏอยู่เสมอ นี่เป็นผลของการไม่มีปัญญาดูให้เห็นหน้าตาของทุกข์เพื่อแก้ไขเสียให้ทันเวลา ปล่อยความทุกข์ให้กำเริบรุนแรงถึงก่อโทษภัยได้ดังกล่าว

ความทุกข์อย่างหนึ่งที่ต้องประสบกันอยู่เป็นธรรมดาคือความทุกข์ที่เกิดจากความเสื่อมลาภ ความเสื่อมลาภคือความไม่ได้ลาภ คือไม่ได้เงินทองข้าวของสิ่งพึงใจทั้งหลาย หรือการต้องสูญเสียเงินทองข้าวของสิ่งพึงใจที่มีอยู่แล้ว

อันความเสื่อมลาภเป็นหนึ่งในโลกธรรมแปด ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่หนีไม่พ้นด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเกิดมาในโลกก็ต้องพบโลกธรรม ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่เพียงว่าเมื่อเกิดมาในโลกก็ต้องพบความเสื่อมลาภซึ่งเป็นสิ่งคู่กับความได้ลาภ เมื่อมีลาภได้ก็ต้องมีเสื่อมลาภได้ เพราะทั้งคู่นี้เป็นโลกธรรมด้วยกัน จะเลือกปรารถนาต้องการแต่เพียงอย่างเดียวหาได้ไม่ จะยินดีแต่ในสิ่งเดียวหาได้ไม่สำหรับผู้ยังไม่ประสบความเสื่อมลาภ ยังประสบโลกธรรมฝ่ายดีคู่นี้อยู่ คือยังมีลาภ ยังไม่เสื่อมลาภ ควรจะป้องกันความทุกข์อันจะเกิดจากความเสื่อมลาภมิให้เข้าถึงจิตใจด้วยการคิดไว้เสมอ ๆ ว่าเมื่อมีลาภได้ก็ต้องมีเสื่อมลาภแน่นอน เพราะสองสิ่งนี้เป็นคู่กันอยู่ในโลก เป็นคู่กันอยู่ประจำโลก ไม่ใช่ว่าความเสื่อมลาภจะมีแต่กับคนนั้นคนนี้ จะไม่มีกับคนนั้นคนนี้ ซึ่งอาจจะพอหวังได้ว่าเราเองรวมอยู่ด้วยในพวกหลัง ความยกเว้นเช่นนี้ไม่มีเลย ไม่

ว่ากับผู้ใดทั้งสิ้น ขณะนี้ความเสื่อมลาภยังไม่เกิดขึ้น แต่ความเสื่อมลาภก็จะต้องเกิดขึ้นแน่ เมื่อใดมากน้อยเพียงไหนนั้นไม่สำคัญ ความสำคัญอยู่ที่ว่าต้องมีสติมีปัญญารับรู้ความจริงนี้ไว้เสมอ รู้ไว้ก่อนที่เวลาแห่งความเสื่อมลาภจะมาถึง เมื่อเวลานั้นมาถึงก็จะไม่กระทบกระเทือนทางจิตใจจนเกินไป แม้ว่าอาจจะต้องกระทบกระเทือนทางภายนอกอันเป็นเรื่องของวัตถุ ซึ่งช่วยไม่ได้ ความขาดแคลนเพราะต้องสูญเสียวัตถุคือลาภดังกล่าวนั้นอาจหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจต้องดิ้นรนแก้ไขผ่อนปรน ซึ่งอาจได้รับผลสำเร็จหรือไม่สำเร็จอย่างใดก็ได้ แต่ทุกสิ่งมีใจเป็นใหญ่เป็นประธาน สำเร็จด้วยใจ ถ้าความทุกข์เพราะความเสื่อมลาภเข้าไม่ถึงใจแล้ว ความขาดแคลนถึงแม้มีก็เหมือนไม่มี เรียกว่าสำเร็จด้วยใจคือความขาดแคลนหมดสิ้นไปด้วยใจที่ไม่มีความขาดแคลน

๒๔ มีนาคม ๒๕๑๗

ทุกข์เป็นสิ่งวางได้

ที่จริงต้องมีคนเป็นจำนวนไม่น้อยในขณะนี้ที่กำลังได้รับทุกข์อยู่เพราะความเสื่อมลาภ เพียงแต่จะเป็นทุกข์หนักหรือทุกข์น้อยแตกต่างกันเท่านั้น และประมาณของความทุกข์จะแตกต่างกันก็เพราะเหตุสำคัญสองประการ ประการหนึ่งคือความเสื่อมลาภนั้นมากน้อยต่างกัน อีกประการหนึ่งคือความมีปัญญารู้เท่าทันความจริงไม่เสมอกัน อย่างไรก็ตาม แม้ความทุกข์จากความเสื่อมลาภจะเกิดขึ้นแล้วก็ตาม มากหรือน้อยก็ตาม วิธีบรรเทาทุกข์หรือทำให้ทุกข์สิ้นไปที่จะใช้ได้ผลแน่นอนวิธีหนึ่งก็คือวิธีคิดถึงความจริงว่า ความเสื่อมลาภเป็นธรรมประจำโลก เราอยู่ในโลกก็ต้องพบ อยากพบหรือไม่อยากพบก็ต้องพบ การต้องประสบโลกธรรมนั้นเป็นธรรมดา หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การปล่อยใจให้เป็นทุกข์ต่างหากเป็นของไม่สมควร เป็นสิ่งหลีกเลี่ยงได้ และเป็นสิ่ง

ควรหลีกเลี่ยงอย่างยิ่งด้วยกันทุกคน ไม่ควรมีใครสักคนเดียวที่ยอมปล่อยใจให้เป็นทุกข์ ควรแก้ไขผ่อนหนักให้เป็นเบา ทำน้อยให้หมดสิ้นให้สำเร็จโดยเร็วที่สุด การแก้ไขนี้ก็มิใช่ว่าจะแก้ไขให้ความเสื่อมลาภกลับกลายเป็นความได้ลาภขึ้นมาให้ได้โดยเร็ว ความทุกข์จะได้สิ้นสุดไปพร้อมกับที่ความได้ลาภมาถึงการแก้ทุกข์ไม่ใช่อยู่ที่วิธีนี้เป็นสำคัญ การพยายามทำมาหากินเพื่อให้กลับเกิดมีทรัพย์สินเงินทองขึ้นโดยชอบธรรมนั้นเป็นการดี สมควรกระทำด้วยกันทุกคนในขณะที่ยังอยู่ในเพศของผู้ครองเรือน มิใช่อยู่ในเพศของนักบวชหรือสมณะ และการกลับถึงความได้ลาภพ้นจากความเสื่อมลาภแม้จะเป็นเหตุให้สิ้นทุกข์ใจอันเนื่องจากความเสื่อมลาภก็จริง แต่การแก้ด้วยวิธีนี้ไม่ใช่วิธีที่อาจเรียกได้ว่าเป็นการบริหารจิต เป็นการแก้ที่จะไม่ให้ผลเป็นความสิ้นทุกข์ใจยั่งยืนเพราะจะไม่มีปัญญาเห็นจริงเป็นพื้นฐานของจิตใจ การแก้ที่เป็นการบริหารจิตต้องเป็นการแก้ที่ประกอบด้วยเหตุผล พิจารณาหาเหตุผลจนใจยอมรับ ยอมวางทุกข์ จึงจะได้รับผลยั่งยืน แม้จะต้องประสบความเสื่อมลาภอีกต่อไปสักกี่ครั้งกี่หนก็จะมีเหตุผลมาบรรเทาหรือดับความทุกข์เสียได้โดยควร

เมื่อประสบความเสื่อมลาภจนเกิดทุกข์ ต้องเป็นทุกข์อยู่ คิดเสียให้กลับกันกับที่เคยคิดไว้ล่วงหน้าว่ามีลาภก็ต้องมีเสื่อมลาภคู่กันเป็นธรรมดา คิดเสียให้กลับกันก็คิดว่า มีเสื่อมลาภแล้วก็จะต้องมีลาภคู่กันเป็นธรรมดา ความเสื่อมลาภก็เป็นสิ่งไม่เที่ยงเช่นเดียวกับความได้ลาภ ย่อมแปรปรวนเปลี่ยนแปลง ไม่อาจทนอยู่เช่นเดิมได้ตลอดกาล ทั้งยังจักไม่เป็นไปตามความปรารถนาต้องการ ไม่ว่าใครจะปรารถนาต้องการให้ความเสื่อมลาภหมดสิ้นไปรวดเร็วเพียงไหน ก็ไม่มีที่จะเป็นไปได้ตามความปรารถนาต้องการ ความได้ลาภอาจจะเกิดขึ้นก่อนความปรารถนาต้องการก็ได้ เป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ใดอาจกำหนดให้แน่นอนถูกต้องได้ เพราะฉะนั้นความเศร้าเสียดายทุกข์ร้อนก็ไม่อาจทำให้อะไรเป็น

ไปตามความปรารถนาได้ ตรงกันข้าม อาจจะเป็นเหตุให้ความมีลาภมาถึงช้ากว่าควรได้ เพราะเมื่อใจเป็นทุกข์กาลเวลาก็เหมือนเนิ่นช้ากว่าธรรมดา ความมีลาภหรือความสิ้นสุดความเสื่อมลาภจึงต้องพลอยเหมือนเนิ่นช้าตามกาลเวลาไปด้วย ทำใจให้สบาย อย่าทุกข์ร้อน แล้วเวลาจะเหมือนอย่างที่กล่าวกันว่าติดปีก คือเวลาจะล่วงไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่ปรารถนาต้องการก็มาถึงเร็ว ผู้ที่ต้องการความสุขความอุดมสมบูรณ์ทั้งทางกายและทางใจจึงจำเป็นต้องมีสติอยู่เสมอ เชื่อให้มั่นว่าการไม่คิดให้เป็นทุกข์จะทำให้เหตุแห่งความทุกข์ทั้งหลาย ทั้งที่เกี่ยวกับทางกายและทั้งที่เกี่ยวกับทางใจ ผ่านพ้นไปโดยเร็ว และจะทำให้เหตุแห่งความสุขทั้งหลาย ทั้งที่เกี่ยวกับทางกายและทั้งที่เกี่ยวกับทางใจ ผ่านมาถึงเร็วเข้าอย่างแน่นอน

๓๑ มีนาคม ๒๕๑๗

ดินแดนที่มฤตยูจะไม่รุกรานผู้อยู่ ไม่มีเลย

เมื่อเกิดขึ้นแล้วทุกชีวิตย่อมเป็นทุกข์ ละเหตุทุกข์ได้จึงจะเป็นสุข เหตุที่แท้จริงของทุกข์คือความเกิด จะให้ละทุกข์อย่างสิ้นเชิงจึงต้องไม่เกิดเท่านั้น ซึ่งในที่นี้จะไม่กล่าวถึง จะกล่าวถึงแต่เพียงการละเหตุแห่งทุกข์ที่ไม่ถึงกับหมดอย่างสิ้นเชิง แต่เป็นเพียงการละเหตุแห่งทุกข์ที่สามารถจะยังให้เกิดสุขได้พอสมควร แม้เพียงบางครั้งบางคราวเท่านั้น เป็นต้นว่า เมื่อเป็นทุกข์เพราะความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก จะมีทางละเหตุแห่งทุกข์นั้นได้อย่างไร

การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักนั้น ในที่นี้หมายรวมถึงบุคคลผู้เป็นที่รัก พูดอีกอย่างก็คือการสูญเสียผู้เป็นที่รักเป็นทุกข์ และ

การสูญเสียนี้ก็มีความหมายกว้าง อาจหมายถึงการสูญเสียด้วยการตายจากของผู้เป็นที่รักหรือด้วยเหตุอื่นต่าง ๆ

ผู้เป็นที่รักนั้นก็หมายรวมถึงทุกคนผู้เป็นที่รัก เช่นมารดา บิดา สามี ภริยา บุตร ธิดา ตลอดถึงครูอาจารย์เพื่อนสนิทมิตรสหาย ซึ่งต่างก็มีความแก่ เจ็บ ตาย และความไม่เที่ยงอยู่ด้วยกันทั้งหมด ไม่มีผู้ใดเลยสักคนจะพ้นจากสัจธรรมนี้ได้ และสัจธรรมคือความแก่บ้าง ความเจ็บบ้าง ความตายบ้าง ความไม่เที่ยงบ้าง ของแต่ละคนนี้เองที่ทำให้เกิดความพลัดพราก เกิดความทุกข์ขึ้นอย่างที่กล่าวแล้วว่าเต็มแน่นโลกติดต่อกันอยู่ตลอดเวลาทุกวินาที โลกไม่เคยว่างเว้นจากผู้มีความทุกข์เพราะเหตุดังกล่าวเลย

และได้กล่าวแล้วด้วยว่า ให้ใช้ปัญญาในการแก้ทุกข์ เพราะผู้ประกอบด้วยปัญญานั้น แม้เผชิญทุกข์ก็เป็นสุขได้ การใช้ปัญญาก็คือการใคร่ครวญพิจารณาให้เหตุผลเกิดขึ้นในจิตใจจนสามารถเอาชนะความคิดอันปราศจากเหตุผลที่เป็นเหตุแห่งความทุกข์เสียได้ เป็นความจริงแท้ที่ว่าความคิดอันประกอบด้วยปัญญาคือเหตุผลนั้นเมื่อผู้ใดสามารถนำมาใช้ให้ถูกต้องได้ในการแก้ทุกข์ดับทุกข์ของตน ผู้นั้นย่อมสามารถเป็นสุขได้แม้ต้องเผชิญกับสิ่งที่เป็นเหตุแห่งทุกข์ของคนผู้ไม่ประกอบด้วยปัญญาทั้งหลาย

ในการอบรมปัญญานี้ พุทธศาสนิกชนได้เปรียบเป็นอย่างยิ่ง เหตุด้วยมีพระพุทธเจ้าผู้ทรงบริบูรณ์ด้วยพระปัญญาคุณเป็นพระศาสดาผู้ทรงสั่งสอนไว้ และมีพระสงฆ์สาวกทรงจำสั่งสอนสืบต่อมาจนทุกวันนี้ ทำให้มีแนวทางเป็นร่องรอยสำหรับพุทธศาสนิกทั้งหลายได้ดำเนินไปสู่ความสุขอันเกิดแต่การอบรมปัญญาได้

เมื่อต้องเผชิญกับความพลัดพรากอันเกิดจากการตายของผู้เป็นที่รัก ความทุกข์แม้เกิดขึ้นในผู้ไม่เคยอบรมปัญญา ไม่เคยสดับพระ-ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ย่อมเป็นความทุกข์ที่หนัก และจัก

ดำรงอยู่ยืนนานกว่าเมื่อเกิดขึ้นในผู้เคยสดับพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ และผู้เคยอบรมปัญญา

พระพุทธองค์ทรงสอนให้มีสติใช้ปัญญาพิจารณาดับทุกข์อันเกิดแต่ความตายไว้เป็นอันมากต่าง ๆ กัน แต่ละอย่าง แม้ตามลำพังเพียงอย่างเดียว ก็สามารถนำให้ผู้ประสบกับความพลัดพรากจากตายของผู้เป็นที่รักคลายความทุกข์ความเศร้าโศกเสียใจได้ ถ้ารู้จักน้อมนำที่ทรงสั่งสอนไว้นั้นมาพิจารณาจนเกิดปัญญาเข้าใจเห็นจริงด้วยแม้เพียงเล็กน้อย เป็นต้นว่า ในพุทธศาสนภาษิตมีกล่าวไว้ว่า **"จะอยู่ในอากาศ อยู่กลางสมุทร เข้าไปสู่หลืบเขา ก็ไม่พ้นจากมฤตยูได้ ประเทศ คือ ดินแดนที่มฤตยูจะไม่รุกรานผู้อยู่ ไม่มี"**

แม้ผู้ได้สดับจะน้อมนำไปพิจารณาจนเกิดความเห็นจริงในสัจจะนี้ในขณะที่เกิดความทุกข์ เพราะการพลัดพรากจากตายของผู้เป็นที่รัก ความทุกข์ก็ย่อมบรรเทาลงได้เป็นธรรมดาเมื่อเกิดความคิดแม้เพียงชั่ววูบแวบว่าอยู่ที่ไหนก็ไม่มีผู้ใดหนีความตายพ้นจริง ๆ ไม่ตายวันนี้ก็ต้องตายวันหน้า จริงอยู่อาจจะคิดไปว่าถึงจะตายก็ให้อยู่ช้าไปกว่านี้ก็ยังดี แต่ความระลึกรู้ในความจริงว่าทุกคนต้องตายแน่ ก็จะช่วยผ่อนคลายความทุกข์โศกลงได้ตามสมควร อย่างไรก็ตาม ยังมีสิ่งที่ควรนำมาคิดประกอบกับสัจธรรมที่ว่าทุกชีวิตหนีความตายไม่พ้น ต้องตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น

๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๖

จะไม่เดือดร้อนได้แม้มีผู้นินทาว่าร้าย

โลกธรรม ๘ ประการ คือ ลาภ ความเสื่อมลาภ ยศ ความเสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ เป็นธรรมที่ไม่อาจมีผู้ปฏิเสธได้ว่าไม่เคยเกิดกับตนเอง หรือไม่เคยเกิดกับผู้หนึ่งผู้ใดเลย ธรรมทั้ง ๘ ประการ

นี้ ต้องเกิดกับทุกคนที่เกิดมาในโลก ไม่มียกเว้น การบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่ได้นำความจริงนี้มากล่าวหลายครั้งหลายหนแล้ว ด้วยปรารถนาว่าจะมีผู้ที่รับฟังแล้วสะดุดใจ สะดุดปัญญา เกิดผลเป็นการคลายความยึดมั่นถือมั่นเมื่อต้องประสบโลกธรรมดังกล่าว เมื่อประสบโลกธรรมฝ่ายดีคือลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็ไม่ยินดีพอใจจนเกิดความหลง ลืมนึกถึงความจริงว่า เมื่อประสบโลกธรรมฝ่ายดีได้ ก็จักประสบโลกธรรมฝ่ายไม่ดีได้เช่นกัน ไม่ปล่อยใจให้ฟูขึ้น ซึ่งจะฟุบแฟบเมื่อประสบโลกธรรมฝ่ายไม่ดีคือความเสื่อมลาภ ความเสื่อมยศ นินทา ทุกข์ หากรักษาใจไว้ไม่ให้ฟูขึ้นก็จะสามารถรักษาใจไว้ไม่ให้ฟุบแฟบลงได้ ความหวั่นไหวก็จะไม่เกิดแก่จิตใจ ความสงบราบเรียบก็จะปรากฏอยู่ อันความสงบราบเรียบในจิตใจนั้นเป็นสิ่งมีค่า ควรเป็นที่ปรารถนา ควรแสวงหาด้วยการปฏิบัติเพื่อให้เกิดมีขึ้นแก่ตน

จะพูดถึงโลกธรรมฝ่ายไม่ดีอีกประการหนึ่ง คือ นินทา ซึ่งทุกคนน่าจะเคยได้ประสบมาแล้วด้วยกันทั้งนั้น อย่าว่าแต่ผู้มีอายุเป็นผู้ใหญ่แล้วหรือผู้รู้เดียงสาแล้วจะถูกนินทาเลย เด็กที่ยังไร้เดียงสาก็ยังมีที่ถูกนินทา ดังคงจะเคยได้ยินได้ฟังกันอยู่บ้างแล้ว เช่น เด็กคนนั้นเป็นอย่างนั้น เด็กคนนี้เป็นอย่างนี้ แต่เด็กที่ไร้เดียงสาไม่รับรู้ ไม่รู้เรื่อง จึงไม่เป็นทุกข์ด้วยความโกรธหรือความน้อยใจเสียใจ ผู้ใหญ่รู้เรื่อง และรับรู้ ทั้งยังรับไปปรุงคิดให้เป็นความโกรธหรือความน้อยใจเสียใจ ผู้ใหญ่ที่ถูกนินทาจึงมักเป็นทุกข์เป็นส่วนมาก ความทุกข์ของผู้ถูกนินทาทั้งหลายจึงเกิดจากความรู้เรื่อง ความรับรู้ และความปรุงคิด ซึ่งมีความปรุงคิดเป็นสำคัญที่สุด ถ้ารู้เรื่องรับรู้คำนินทาทั้งหลายแล้วไม่ปรุงคิดให้เกิดเป็นความโกรธหรือความเสียใจน้อยใจขึ้น ก็จะไม่มีความทุกข์ ความปรุงคิดจึงสำคัญที่สุดสำหรับทุกคนเมื่อได้รับรู้ว่าถูกนินทา

การบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่จะกล่าวถึงวิธีปรุงความคิดเมื่อถูกนินทา เพื่อมิให้เป็นเหตุก่อทุกข์ด้วยความโกรธหรือความน้อยใจ

เสียใจ

คำพังเพยที่ว่า "นินทากาเลเหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำเหมือนเอามีดมากรีดหิน" นั้น ถ้าจะนำมาคิดให้ดีเมื่อต้องถูกนินทาก็จะช่วยให้ไม่เป็นทุกข์ได้ คิดให้ง่ายที่สุดก็คิดว่าผู้ที่กำลังนินทาเรานั้น กำลังเทน้ำทิ้ง ไม่เห็นมันจะเกี่ยวกับเราที่ไหน ออกจากปากแล้วก็หมดไป เหมือนเทน้ำแล้วน้ำก็ออกจากภาชนะไป ผู้ที่อยากนินทาได้นินทาเสียแล้วความอยากก็หมดไป ก็เท่านั้นเอง หยุดความคิดไว้เพียงง่าย ๆ เท่านี้ได้ก็จะไม่เป็นทุกข์โกรธแค้นหรือน้อยใจเสียใจเพราะถูกนินทา หรือจะคิดว่ารับฟังคำนินทาเหมือนดูคนเอามีดกรีดหินก็ไม่เห็นจะเป็นอะไร อยากนินทาได้ก็นินทาไป เขาเอามีดกรีดหินไม่เห็นจะทำให้เราสึกหรอแหว่งเว้าหรือชอกช้ำได้เลย คิดเช่นนี้ ให้ความคิดหยุดอยู่เพียงเท่านี้ อย่าให้ปรุงวุ่นวายกว้างขวางออกไป แล้วก็จะไม่เดือดร้อน เวลาถูกนินทาท่อง "นินทากาเลเหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำเหมือนเอามีดมากรีดหิน" ไว้ให้เหมือนท่องคาถาเลยก็ยังได้ จะเกิดผลเป็นความไม่หวั่นไหว ไม่ทุกข์เพราะหวั่นไหวด้วยความโกรธหรือน้อยใจเสียใจ วิธีหลังนี้เรียกว่าเป็นวิธีทำใจให้สงบแบบเดียวกับทำสมาธิ ให้ใจรวมอยู่กับคำบริกรรมคำใดคำหนึ่ง หรือบทใดบทหนึ่ง แม้ไม่ต้องยกเหตุผลขึ้นมาปลอบใจเลย ใจก็จะสงบอยู่ได้ และจะสงบอยู่ได้อย่างน้อยก็ชั่วเวลาที่รวมใจบริกรรมอยู่ นอกจากนั้นเมื่อรักษาสติไว้ได้ ให้รวมอยู่ได้แน่วแน่กับบทบริกรรมก็ยังอาจทำให้เกิดปัญญา คือเกิดความเข้าใจในความหมายที่ว่า "นินทากาเลเหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำเหมือนเอามีดมากรีดหิน" เหมือนอย่างที่กล่าวแล้วข้างต้น เมื่อความเข้าใจเกิดขึ้นในขณะบริกรรมด้วยแล้ว ใจก็จะสงบอยู่ได้นานต่อไปแม้เมื่อไม่ได้บริกรรมแล้ว เรียกว่านอกจากจะสงบเพราะบริกรรมแล้ว ยังมีปัญญามาช่วยประคับประคองความสงบให้ดำรงอยู่สืบไปนานเท่าที่ปัญญาจะลึกซึ้งเพียงไหน.

๑๔ เมษายน ๒๕๑๗

ผู้ไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก

คำพังเพย "นินทากาเลเหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำเหมือนเอามีดมากรีดหิน" นี้มักจะมีบุคคลสองฝ่ายนำไปใช้ ฝ่ายหนึ่งนำไปใช้ถูก คือใช้ช่วยใจตนเองไม่ให้เดือดร้อนเมื่อถูกนินทา เพราะตนมิได้เป็นไปจริงตามคำนินทานั้น อีกฝ่ายหนึ่งนำไปใช้ผิด คือใช้ช่วยใจตนเองให้ไม่แยแสเสียงนินทา โดยที่ตนเป็นไปจริงตามคำนินทานั้น และไม่แก้ไขตนเองให้ผิดไปจากคำนินทา เช่นนี้นับว่าเป็นการนำคำพังเพย "นินทากาเลเหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำเหมือนเอามีดมากรีดหิน" ไปใช้ผิดอย่างยิ่ง นอกจากจะไม่เป็นการช่วยใจตนเองให้ดีขึ้นแล้ว ยังเป็นการซ้ำให้ไม่ดีหนักขึ้นอีกด้วย ผู้จะนำคำพังเพยดังกล่าวไปใช้จึงควรพิจารณาให้ดี อย่าให้เป็นการก่อโทษแก่ตนเอง แต่จงให้เป็นการให้คุณเท่านั้น

วิธีพิจารณาก่อนจะนำคำพังเพยดังกล่าวไปใช้มีอยู่ว่า เมื่อถูกนินทาอย่างใด ให้คิดดูว่าเราเป็นจริงตามที่เขานินทาหรือไม่ ให้ยอมรับกับตนเองตามความเป็นจริง อย่าหลอกตัวเอง ถ้าเราเป็นจริงตามที่เขานินทาก็อย่านำคำพังเพยดังกล่าวมาช่วยใจตนเองเป็นอันขาด แต่ควรจะคิดว่าเขาพูดความจริง ไม่ควรจะโกรธเขา แต่ควรจะทำให้เขาเลิกพูดเช่นนั้นเกี่ยวกับเราเสีย ด้วยการปฏิบัติเสียใหม่ไม่ให้เป็นไปตามที่เขานินทา ยอมรับคำนินทามาเป็นคำเตือนให้พ้นจากการปฏิบัติไม่เหมาะไม่ควร แต่ถ้าเมื่อถูกนินทาแล้วพิจารณาการปฏิบัติของตนแล้วเห็นว่ามิได้เป็นจริงตามคำนินทา ก็สามารถจะช่วยใจตนเองให้พ้นจากความเดือดร้อนด้วยอารมณ์โกรธหรือเสียใจน้อยใจได้ด้วยการยกคำพังเพยดังกล่าวมาบริกรรมจนใจสงบหรือจนเกิดปัญญาลึกซึ้งยิ่งขึ้น

คำพังเพยนั้นยังมีต่อไปอีก ซึ่งจะขอนำมากล่าวไว้ให้ติดต่อกันไปเสียก่อนจะกล่าวถึงวิธีคิดอย่างอื่นต่อไป บทต่อคำพังเพยข้างต้น

คือ “อันองค์พระปฏิมายังราคิน เราเดินดินหรือจะพ้นคนนินทา” คำพังเพยนี้ สำหรับพุทธศาสนิกชนผู้ซาบซึ้งในพระคุณของพระพุทธองค์แม้เพียงพอสมควรย่อมจะคลายความรู้สึกกระทบกระเทือนใจได้ไม่มากก็น้อยในทันที เมื่อถูกนินทาและเมื่อนึกได้ถึงคำพังเพยนี้ พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้เลิศแล้วเพียงไหน พระคุณบริสุทธิ์บริบูรณ์เพียงใด แต่แม้กระนั้นก็ยังหาได้ทรงพ้นจากคนนินทาไม่ สมัยพุทธกาลก็ทรงได้พบสมัยนี้ก็ยังมีอยู่ เป็นเรื่องของโลกธรรมที่ไม่มีผู้ใดจะหลีกพ้นได้ แม้พระพุทธองค์ก็ยังไม่พ้น แล้วเราคนธรรมดาที่หาได้มีคุณบริสุทธิ์บริบูรณ์เช่นพระพุทธองค์ไม่จะให้พ้นคนนินทาเสียเลยจะเป็นไปได้อย่างไร ที่จริงคำพังเพยทั้งหมดดังยกมากล่าวคือ “นินทากาเลเหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำเหมือนเอามีดมากรีดหิน อันองค์พระปฏิมายังราคิน เราเดินดินหรือจะพ้นคนนินทา” นั้น มีผู้พูดกันอยู่จนติดปากอยู่เสมอ แต่ถ้าไม่คิดให้ถึงใจก็จะเป็นประโยชน์น้อย หรือไม่เป็นประโยชน์เลย ดังนั้นที่ถูกจึงควรคิดให้ถึงใจ คือให้เข้าใจอย่างซาบซึ้งพอสมควร ว่าคำนินทาทั้งหลายนั้นไม่อาจทำผู้ที่มิได้มีการประพฤติปฏิบัติเหมือนคำนินทาให้ชอกช้ำได้ เหมือนเอามีดไปกรีดหิน ก็มีดนั่นแหละที่จะบิ่นกร่อนไม่ใช่หินที่จะชอกช้ำ ใครอยากนินทาก็ให้เขานินทาไป เขานินทาเราก็เหมือนเทน้ำออกจากภาชนะ ขณะหนึ่งก็ต้องหมดภาชนะ เช่นเดียวกับการนินทาก็ต้องมีเวลาจบสิ้น โดยที่ถ้าเราไม่ได้เป็นไปตามคำนินทาแล้ว เราก็จะไม่ชอกช้ำเลย ผู้นินทาเท่านั้นเมื่อยปากเปล่า เสียความคิดที่สรรหาคำมานินทาเปล่า ทั้งยังจะทำให้ผู้รู้ความจริงเห็นผู้นินทาเป็นคนเสียไปอีกด้วย ในขณะที่จะต้องเห็นผู้ถูกนินทาเป็นผู้ที่ควรได้รับความเห็นใจ ถ้ายังไม่หายเดือดร้อนใจก็ให้คิดต่อไปว่า พระพุทธเจ้าเมื่อดำรงพระชนมายุอยู่ก็ทรงถูกนินทา เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วก็ยังทรงถูกนินทา แม้แต่พระพุทธปฏิมาก็ยังถูกคนนั้นติคนนี้ติ แล้วเราเป็นใครเลิศล้ำเสมอพระพุทธองค์หรือ ก็เปล่า แล้วเราจะไม่ให้ถูกติถูกนินทาได้อย่างไร ถ้า

คิดว่าเราไม่ควรจะถูกนินทาเพราะเราดีเหลือเกินแล้ว ก็เป็นการคิดที่ไม่ถูกต้องอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นคนดีเพียงไหน คิดเช่นนี้ก็ไม่ถูกต้อง และถ้าเกิดทุกข์ร้อนขึ้นมาเพราะถูกนินทาก็เป็นเพราะเราเองทำตัวเราเองให้เป็นทุกข์ ด้วยการคิดไม่ถูกวิธี จะไปโทษคนอื่นไม่ได้.

๒๑ เมษายน ๒๕๑๗

พึงทำเสียงสรรเสริญให้ดังกว่าเสียงนินทา

มีคนเป็นจำนวนมากที่ถือคำนินทาเป็นสำคัญ จนกระทั่งถือว่าคำนินทาอาจทำให้ถึงเสียผู้เสียคนได้ และกระทั่งถึงกับกล่าวว่าคนนั้นคนนี้เสียผู้เสียคนไปแล้วเพราะคำนินทาก็มีอยู่มิใช่น้อย คิดอย่างผิวเผินมิได้พิจารณาให้ลึกซึ้งพอสมควร ก็เหมือนจะเป็นเช่นนั้นจริง เพราะคำนินทาที่เริ่มขึ้นแล้ว มักจะมีผู้สนใจนำไปพูดต่อ ๆ กันไป ยืดยาวขึ้นทุกทีรุนแรงขึ้นทุกที ตามแบบที่มีคำกล่าวว่า "ปากคนยาวกว่าปากกา" แต่คำนินทาก็ต้องไม่สำคัญเหนือกว่าความจริง ถ้าคำนินทาเริ่มแต่มีความจริงเป็นมูล การเสียผู้เสียคนของผู้ถูกนินทาก็หาได้เกิดจากคำนินทาไม่ หากแต่เกิดจากความจริงนั่นเอง พูดอีกอย่างก็คือเกิดจากการกระทำหรือกรรมของตนเองนั่นแหละ ทำกรรมไม่ดีอันเป็นเหตุให้ถูกนินทาก็ต้องได้รับผลเสียอันเกิดจากกรรมไม่ดีนั้น มากน้อยหนักเบาเพียงเท่าความมากน้อยหนักเบาของกรรมไม่ดีเท่านั้น ที่กล่าวกันว่าทำไม่ดีนิดเดียวลือกันหรือนินทากันเสียเกินเหตุ จนทำให้เสียหายเกินเหตุนั้น ก็เช่นที่กล่าวแล้ว แม้ไม่คิดให้ลึกก็เหมือนเป็นเช่นนั้นจริง แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ ความเสียหายอันเป็นผล จะไม่มากน้อยหรือหนักเบาเกินกว่า

มูลความจริง อันเป็นเหตุไปได้เลยเป็นอันขาด จะเล่าลือกันไปอย่างไร ความจริงมีอยู่อย่างไรก็ต้องมีอยู่อย่างนั้นเท่านั้น เหมือนคนขโมยเงินเขาไปสองร้อยบาท ผู้ถูกขโมยเที่ยวเล่าไปว่าถูกเขาขโมยเงินไปสองพันบาท คนอื่น ๆ อีกก็เล่าตามเจ้าของหรือขยายให้ยิ่งไปกว่า ความจริงก็หาอาจเปลี่ยนไปได้ไม่ เงินที่ถูกขโมยคงต้องมีจำนวนสองร้อย ผู้ขโมยคงขโมยเพียงสองร้อย และหากถูกจับได้ ความจริงปรากฏผู้ขโมยก็จะต้องได้รับโทษสมควรกับจำนวนเงินที่เขาขโมยเท่านั้น ไม่มากไปกว่านั้น ส่วนที่ผู้ใดจะเชื่อกันอย่างใดเป็นเรื่องที่มิใช่ความจริง ไม่อาจทำให้ผู้ขโมยเงินจำนวนสองร้อยต้องกลายเป็นผู้ขโมยเงินสองพันไปได้เลย ผู้ถูกนินทาที่มิได้เป็นจริงดังคำนินทาก็จะกลายเป็นผู้ไม่ดีไปตามคำนินทาหาได้ไม่ แม้จะมีผู้เชื่อว่าไม่ดีสักกี่ร้อยกี่พันคน ก็จะเป็นเพียงเรื่องของความเชื่อของคนเหล่านั้นเท่านั้น หาใช่เป็นเรื่องไม่ดีของผู้ถูกนินทาไม่ สำหรับผู้มิได้ทำเรื่องไม่ดีให้ควรถูกนินทาแต่ก็ยังถูกนินทานั้นมีอยู่มากมายเป็นธรรมดา เพราะนินทาเป็นเรื่องของโลกธรรม ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ความสำคัญอยู่ที่ว่าความจริงต้องเป็นความจริงเสมอ เราไม่ได้ทำไม่ดี คำนินทาใด ๆ มากมายหนักหนาเพียงไหนก็จะไม่อาจทำให้เราไม่ดีไปได้เลย เมื่อถูกนินทาทั้ง ๆ ที่มิได้ทำอะไรควรให้ถูกนินทา ก็จงมั่นใจในตนเองให้เต็มที่ อย่าหวั่นไหวในคำนินทา อย่าคิดว่าจะเสียหายเพราะเสียงนินทา

เมื่อฝ่ายหนึ่งนินทาเราได้ ฝ่ายที่จะสรรเสริญเราก็มีได้ และถ้าเราเป็นผู้กระทำกรรมควรแก่การสรรเสริญก็เป็นอันเชื่อแน่ได้ว่าจะต้องมีผู้สรรเสริญพร้อม ๆ กันไปกับที่มีผู้นินทานั่นเอง ฉะนั้นเมื่อรู้ว่าถูกนินทาแล้วเมื่อใดก็ควรจะยิ่งทำสิ่งอันควรสรรเสริญให้มากเท่าที่จะสามารถทำได้ให้มากกว่าเดิม เช่นนี้จึงจะควร จึงจะเป็นการแก้ที่ถูกต้อง และแทนที่จะคิดให้เดือดร้อนให้เป็นความโกรธ ความน้อยใจเสียใจ ก็ควรจะคิดกลับกันเสีย คือคิดว่าทำให้ได้มีโอกาสเร่งทำความดีอย่างเต็มที่

เพื่อว่าเสียงสรรเสริญจะได้ดังกว่าเสียงนินทา จนสามารถทำให้เสียงนินทาพ่ายแพ้ไป ผู้มีโอกาสทำความดีนั้นไม่ว่าโอกาสจะเกิดขึ้นจากเหตุใดก็ตาม จากผู้ใดก็ตาม ควรถือว่าเหตุนั้นผู้นั้นช่วยเสริมสร้างคุณงามความดีหรือบารมี ไม่ควรคิดผิดวิธีจนทำให้กลายเป็นความเศร้าหมองของจิตใจ ซึ่งมิใช่เป็นการทำความดีอย่างใด ตรงกันข้ามกลับเป็นการทำไม่ดีให้โทษอย่างแท้จริงแก่เจ้าตัวเองยิ่งกว่าโทษที่จะเกิดจากคำนินทาใด ๆ ทั้งนั้น

๒๘ เมษายน ๒๕๑๗

ผู้ถูกนินทาพึงมีเหตุผล

คำนินทาใด ๆ ไม่อาจทำคนดีให้เป็นคนไม่ดีไปได้ คนจะดีก็เพราะกรรม คนจะเลวก็เพราะกรรม หาใช่จะดีเพราะสรรเสริญ หรือจะเลวเพราะนินทาไม่ ควรถือความจริงนี้เป็นสำคัญ และอย่าทำอะไรหรือไม่ทำอะไรเพราะกลัวนินทาหรือเพราะปรารถนาสรรเสริญ อย่าทำอะไรก็ตามทุกอย่างที่แม้เพียงสงสัยว่าเป็นกรรมไม่ดี แต่จงทำอะไรก็ตามทุกอย่างที่พิจารณาแล้วตระหนักแน่ชัดว่าเป็นกรรมดีเท่านั้น แม้ว่าการทำกรรมดีจะมีผู้นินทาเพราะไปขัดความพอใจของเขาเข้าก็ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ทำควรหวั่นไหว ส่วนเสียงสรรเสริญนั้นแม้จะไม่มีผู้ทำกรรมดีก็ไม่ควรท้อแท้ ถ้าจะมีก็ให้ถือเพียงเสมือนเป็นผลพลอยได้จากการทำกรรมดีเท่านั้น ผลที่แท้จริงจากการทำกรรมดีอยู่ที่ได้ทำกรรมดีนั่นแหละเป็นสำคัญ การได้ทำกรรมดีก็เท่ากับได้รับผลดีนั่นเอง เพราะกรรมดีจักให้ผลดีแน่นอน ไม่เป็นอื่น

คนทำดีถูกนินทาน่าจะทำใจรับได้ดีกว่าคนทำไม่ดีที่ถูกนินทา แต่เท่าที่ปรากฏดูเหมือนจะไม่เป็นเช่นนั้น คนทำดีถูกนินทามักจะหวั่นไหว

ท้อแท้ถึงกับบางทีไม่อยากจะทำดีต่อไป ซึ่งไม่ถูก ส่วนคนทำไม่ดีถูกนินทามักจะไม่รู้ไม่ชี้เสียแล้วก็ยังคงทำเหมือนเดิมต่อไป ซึ่งก็ไม่ถูกอย่างยิ่ง นินทาที่คนทำดีได้รับควรจะเป็นเครื่องเสริมส่งให้ทำดียิ่งขึ้น เพราะเมื่อเชื่อในกรรมก็ต้องเชื่อว่านินทาที่ได้รับทั้งที่กำลังทำกรรมดีอยู่ในปัจจุบัน นินทานั้นก็ต้องเป็นผลของกรรมไม่ดีที่ต้องได้ทำไว้ในอดีตแน่นอน อันกรรมที่ทำไว้นั้น ไม่ว่าจะในอดีตนานไกลเพียงไหน ก็จะต้องให้ผลไม่วันใดก็วันหนึ่ง อาจจะช้าอาจจะเร็ว แล้วแต่กรรมใดแรงกว่าก็จะให้ผลก่อน ที่ให้เร่งทำความดีให้ยิ่งขึ้นเมื่อถูกนินทาก็เพื่อให้กรรมไม่ดีที่ทำไว้ในอดีตอ่อนแรงกว่ากรรมดีที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ให้เป็นการเพิ่มพูนกรรมดีที่ทำไว้แล้วในอดีต ขอเน้นว่าคนใดที่ทำความดีแล้วถูกนินทา จงอย่าปล่อยใจให้เป็นทาสของความเศร้าหมองจนเกิดโกรธเคืองพยาบาทหรือน้อยใจเสียใจ แต่จงเร่งทำความดีให้ยิ่งขึ้นต่อไปเท่านั้น

ส่วนผู้ทำกรรมไม่ดีที่ถูกนินทานั้น การไม่แยแสเสียงนินทานั้นไม่ถูกอย่างยิ่ง ต้องแยแส ต้องให้ความสนใจ ต้องพยายามยอมรับว่าคำนินทาเป็นคำชี้โทษของเราว่ามีอยู่อย่างไร ถ้าไม่แก้ไขโทษนั้นก็จะไม่มีวันหมดสิ้นไป มีแต่จะพอกพูนยิ่งขึ้น เป็นโทษที่หนักขึ้น ซึ่งนับวันก็จะมีเสียงนินทามากขึ้น และเสียงนินทานี้เป็นเพียงผลไม่ดีที่เล็กน้อยเหลือเกินของกรรมไม่ดี ผลไม่ดีของกรรมไม่ดียังมีที่หนักกว่านั้นมาก ผู้นับถือพระพุทธศาสนาควรจะเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม คือเชื่อว่ากรรมมีผลจริง กรรมดีให้ผลดีจริง กรรมชั่วให้ผลชั่วจริง ผู้ใดทำกรรมใดไว้จักได้รับผลของกรรมนั้น

อย่างไรก็ตาม ทั้งผู้ทำดีที่ถูกนินทา และผู้ทำไม่ดีที่ถูกนินทาควรจะรับอย่างมีเหตุผล คืออย่างมีปัญญา ไม่ควรจะรับอย่างขาดเหตุผลคืออย่างขาดปัญญา เหตุผลที่สำคัญที่สุดคือต้องรับรู้การนินทาอย่างรู้ตัวว่าจะไม่นำคำนินทานั้น ๆ มาเป็นโทษแก่จิตใจตน จะนำมาแต่เป็นคุณเท่านั้น ถึงเราจะไม่ดีจริงอย่างถูกนินทา เราก็จะไม่นำคำนินทามาซ้ำเติม

ให้จิตใจเราเศร้าหมองด้วยความสำนึกผิด แต่เราจะรู้ผิดอย่างผู้มีปัญญา คือรู้ผิดเพื่อแก้ไขความผิดที่ทำแล้ว และเพื่อป้องกันมิให้ทำความผิดเช่นนั้นอีก ถ้าเราดี เราไม่เป็นเช่นถูกนินทา เราก็จะไม่นำคำนินทามาซ้ำเติมให้จิตใจเศร้าหมองด้วยความโกรธแค้นขุ่นเคืองหรือน้อยใจเสียใจ เราจะรับรู้ว่าเป็นเรื่องของผลกรรมที่เราต้องได้เคยทำไว้ในอดีตแน่นอน แล้วก็รีบเร่งทำกรรมดีเพื่อให้ผลดีส่ง จนผลของกรรมไม่ดีต้องถอยห่างไป เช่นนี้จึงจะควร

๕ พฤษภาคม ๒๕๑๗

ผู้นินทาคือผู้ทำกรรมไม่ดี

จะขอนำพระสูตรมาเล่าประกอบเพื่อให้ทราบว่าพระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับจิตใจเมื่อถูกนินทาหรือด่าว่าไว้อย่างไร

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ใกล้กรุงราชคฤห์ พราหมณ์ชื่อภารทวาชะ ได้ยินว่าพราหมณ์สกุลเดียวกันบวชในสำนักพระองค์ มีความโกรธขัดใจ จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคด่าว่าพระองค์ด้วยวาจาหยาบต่าง ๆ พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่ามีแขกที่เป็นมิตรอมาตย์ญาติสาโลหิตมาหาท่านบ้างหรือไม่ พราหมณ์กราบทูลว่าบางคราวก็มีแขกมาหา ตรัสถามว่าท่านจัดของควรเคี้ยว ของควรบริโภคหรือว่าน้ำดื่ม ให้แก่แขกเหล่านั้นบ้างหรือไม่ พราหมณ์กราบทูลตอบว่าบางคราวก็จัดให้ ตรัสถามว่า ถ้าแขกเหล่านั้นไม่รับ สิ่งเหล่านั้นจะตกเป็นของใคร พราหมณ์กราบทูลตอบว่า ถ้าเขาไม่รับก็ตกเป็นของเราทั้งหลาย ตรัสว่า ก็อย่างเดียวกันนั่นแหละพราหมณ์ท่านด่าเราผู้ไม่ด่าขู่เราผู้ไม่ขู่ ชวนวิวาทเราผู้ไม่วิวาท เราไม่รับคำด่า คำขู่ คำชวนวิวาทของท่าน คำนั้นจึงตกแก่ท่านนั่นแหละ ผู้ใดด่าตอบผู้ด่า ขู่ตอบผู้ขู่ วิวาท

ตอบผู้ชวนวิวาท ผู้นั้นเรียกว่า ร่วมบริโภคด้วยกัน ตอบแทนกัน ส่วนเรา ไม่ร่วมบริโภค ไม่ตอบแทนกับท่าน คำด่านั้นของท่านจึงตกเป็นของท่านนั่นแหละ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้ พราหมณ์กราบทูลว่า บริษัทมีพระราชาเป็นประธาน พากันรู้จักพระองค์ว่าพระสมณโคดมเป็นพระอรหันต์ แต่ว่าไฉนพระองค์จึงยังทรงโกรธอยู่เล่า พระองค์ตรัสว่า ผู้ที่ฝึกแล้วมีความเป็นอยู่สมควร หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบเป็นผู้หมดโกรธ สงบระงับคงที่แล้ว จะมีความโกรธมาจากไหน ผู้ใดโกรธตอบผู้โกรธผู้นั้นพลอยทรามไปเพราะความโกรธนั้น ผู้ที่ไม่โกรธตอบผู้โกรธชื่อว่าชนะสงครามที่ชนะได้ด้วยยาก ผู้ซึ่งรู้ว่าผู้อื่นโกรธแล้ว มีสติสงบระงับได้ ชื่อว่าย่อมประพฤติประโยชน์แก่ตนเองด้วย แก่ผู้อื่นด้วยทั้งสองฝ่าย พวกคนที่ไม่ฉลาดในธรรมย่อมเข้าใจผู้ที่รักษาประโยชน์ตนและผู้อื่นทั้งสองฝ่ายว่าเป็นคนโง่

สดับพระพุทธดำรัสในพระสูตรดังยกมากล่าวข้างต้นนี้แล้ว ย่อมปรากฏชัดว่า นินทานั้นจะไม่มีโทษแก่ผู้ถูกนินทาเลย ถ้าผู้ถูกนินทาไม่รับ คือไม่ตอบ เช่นเดียวกับผู้ถูกด่าไม่ด่าตอบ ผู้ถูกขู่ไม่ขู่ตอบ ผู้ถูกชวนวิวาทไม่วิวาทตอบ แต่คำนินทาว่าร้ายทั้งจะตกเป็นของผู้นินทาทั้งหมด ผู้นินทาคือผู้ทำกรรม ซึ่งเป็นกรรมไม่ดี ไม่ว่าผู้ถูกนินทาจะรับหรือไม่รับก็ตาม ผู้นินทาย่อมต้องได้รับผลไม่ดีแห่งกรรมไม่ดีของเขาอย่างแน่นอน ดังนั้น แม้เมื่อถูกนินทาแล้ว ก็ให้คิดว่าผู้นินทาเรานั้นได้รับการตอบแทนแล้ว คือได้รับผลของกรรมไม่ดี ซึ่งจะส่งผลให้ปรากฏช้าหรือเร็วเท่านั้น ผลของกรรมไม่ดีนั้นแหละได้ตอบแทนเขาผู้นินทาแล้ว เราไม่มีความจำเป็นต้องตอบแทนแต่อย่างใด ความเชื่อในเรื่องกรรมและผลของกรรมมีคุณอย่างที่สุด ผู้ใดทำกรรมใดไว้จักได้รับผลของกรรมนั้น ความเชื่อเช่นนี้จักทำให้ไม่คิดร้ายตอบผู้คิดร้าย เป็นการระงับเวรภัยไม่ให้เกิดแก่ตน เป็นการปกป้องตนมิให้ทำกรรมไม่ดีทั้งทางกาย

วาจาและใจ โดยมุ่งให้เป็นการแก้แค้นตอบแทน ผลจักเป็นความสงบสุข แก่ตนและแก่ผู้อื่นด้วย

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๑๗

อันคนอกตัญญูนั้นทุกคนรังเกียจ

เรื่องความคิดเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเหตุที่จะทำให้เป็นสุขก็ได้ เป็นทุกข์ก็ได้ จิตใจสงบเย็นก็ได้ วุ่นวายเร่าร้อนก็ได้ เรื่องของความคิดจึงเป็นเรื่องสำคัญ ควรศึกษา ควรรู้วิธีที่จะควบคุมให้อยู่ในขอบเขตอันจะเป็นเหตุให้เกิดความสุขมีจิตใจสงบเย็นเท่านั้น ไม่ควรปล่อยให้ความคิดเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ มีจิตใจวุ่นวายเร่าร้อน เพราะนั่นเป็นโทษแก่เจ้าของความคิดก่อนผู้อื่นทั้งหมด และยังอาจแผ่ขยายออกไปเป็นโทษแก่ผู้อื่นได้อีกด้วย ตรงกันข้ามกับความคิดที่เป็นเหตุให้เกิดความสุขมีจิตใจสงบเย็น เพราะนั่นเป็นคุณแก่เจ้าของความคิดก่อนผู้อื่นทั้งหมด และยังอาจแผ่ขยายออกไปเป็นคุณแก่ผู้อื่นได้อีกด้วยเช่นกัน

ความคิดที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความจริง เที่ยงตรง เป็นความคิดที่จะให้คุณสถานเดียว ไม่ให้โทษอย่างใด แม้จะคิดมากมายเพียงใดก็ไม่เป็นโทษ หากเป็นความคิดในขอบเขตและลักษณะดังกล่าว คือมีเหตุผล เป็นความจริง เที่ยงตรง ตรงกันข้ามกับความคิดที่เป็นโทษสถานเดียว คือความคิดนั้นไม่ประกอบด้วยเหตุผล ไม่เป็นความจริง ไม่เที่ยงตรง

ในทางพุทธศาสนา ท่านสอนวิธีทำใจให้สงบหรือให้มีสมาธิไว้อย่างหนึ่ง คือให้คิดถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า หรือพระธรรม หรือพระสงฆ์ ตามความเป็นจริง นี่ก็แสดงว่าด้วยความคิดที่เป็นความจริงเที่ยงตรง ประกอบด้วยเหตุผล ทุกคนสามารถจะทำใจให้สงบเป็นสมาธิ

ได้ ไม่วุ่นวายเร่าร้อน

ทุกวันนี้ ความวุ่นวายเร่าร้อนมีอยู่มากมาย ซึ่งก็กล่าวได้ไม่ผิดว่าเกิดจากใจที่มีความคิดอันเป็นโทษ คือความคิดที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผล ที่ไม่เป็นความจริง ที่ไม่เที่ยงตรง จะยกตัวอย่างเพียงบางประการ คนบางคนเกิดมีความคิดว่า มารดาบิดาครูบาอาจารย์ไม่มีบุญคุณ นี่แหละเป็นความคิดที่เป็นโทษอย่างแท้จริง ก่อให้เกิดความวุ่นวายไม่สงบเป็นอันมาก เริ่มแต่ใจผู้คิดเอง และแผ่ออกถึงผู้อื่นด้วย ที่คิดเช่นนั้นเป็นโทษก็เพราะไม่ประกอบด้วยเหตุผล ไม่เป็นความจริง ไม่เที่ยงตรง

ลองจับพิจารณาดูจะเห็นว่า ทำไมคิดเช่นนั้นจึงเป็นโทษ ทั้งแก่เจ้าตัวเองและแก่ผู้อื่น เช่น เมื่อคิดว่ามารดาบิดามิได้ตั้งใจให้บุตรธิดาเกิดมา แม้เพียงเท่านี้ก็เป็นโทษยิ่งนักแล้ว ทำให้วุ่นวายเร่าร้อนได้นักแล้ว เพียงตื้น ๆ ผลก็จะเกิดเป็นความน้อยเนื้อต่ำใจ คือเป็นความทุกข์ร้อนของผู้คิดนั่นเอง ถ้าเป็นความจริงก็ยังดี ยังจะมีทางแก้ไข เป็นต้นว่าหาทางบอกกล่าวท่านผู้เป็นมารดาบิดาทั้งหลาย มิให้ยอมให้บุตรธิดามาเกิดอีก แต่เพราะมิใช่เป็นความจริง บุตรธิดาเป็นที่รักที่ปรารถนาของมารดาบิดา จึงไม่มีทางจะห้ามปรามให้ท่านไม่ยอมให้เกิดบุตรธิดาได้ เรียกว่าไม่มีทางแก้ไข เพราะความจริงย่อมเป็นความจริงอยู่เสมอไป ผู้ที่คิดนอกลู่นอกทางไปว่ามารดาบิดาไม่มีพระคุณ เพราะไม่ได้ตั้งใจให้บุตรธิดามาเกิด จึงได้แต่วุ่นวายเร่าร้อนไปไม่จบไม่สิ้น ไม่มีวันจะได้รับความสงบสุขได้ ยิ่งพยายามเผยแพร่ความคิดที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผล ไม่เป็นความจริง ไม่เที่ยงตรงมากขึ้นเพียงใด ก็จะเพิ่มความเร่าร้อนวุ่นวายมากขึ้นเพียงนั้น จะแผ่ออกจากจิตใจไปถึงผู้อื่น และขณะเดียวกันก็จะได้รับโทษจากภายนอกไปเป็นโทษกระทบกระเทือนตนเองอีกด้วย เช่นผู้ไม่เห็นด้วยเพราะเป็นผู้มีความคิดประกอบด้วยเหตุผล เป็นความจริง เที่ยงตรง คืออาจจะเกิดปฏิกิริยาที่แรง เช่นเกิดความคิดประณามว่าเป็นคนอกตัญญู อันคนอกตัญญูนั้นเป็นคนที่ทุกคนรังเกียจ แม้เจ้าตัวเองก็ยังรังเกียจคน

อกตัญญูอื่นทั้งหลาย เมื่อความคิดรังเกียจหรือดูถูกเกิดขึ้นในบุคคลใด การปฏิบัติก็อาจจะตามมาอย่างไม่สวยงามได้ด้วย ที่เป็นความเดือดร้อนได้ด้วย แล้วความสงบสุขจะเกิดที่ไหน คุณของการคิดไม่เที่ยงตรงต่อความจริงไม่ประกอบด้วยเหตุผลเช่นนั้นจะมีได้อย่างไร จริงอยู่ สำหรับบางคนการเผยแพร่ความคิดไม่ดีเช่นนี้เป็นการจงใจเพื่อให้เกิดความวุ่นวายไม่เป็นสุขแก่ส่วนรวม แต่ถ้าคนส่วนมากรู้เหตุผล เห็นคุณเห็นโทษตามความเป็นจริง ไม่หวั่นไหวไปตาม ไม่ตกเป็นเครื่องมือไปด้วย ก็สามารถจะคุ้มครองความคิดของตนเองมิให้เป็นโทษ มิให้ก่อความวุ่นวายเร่าร้อนแก่ตนเอง ตลอดถึงแก่ผู้อื่น แก่ส่วนรวมได้ด้วย จึงควรจะพยายามให้สติ พิจารณาเรื่องราวทั้งหลายให้เห็นเหตุผล ให้ตรงตามความเป็นจริงอย่างเที่ยงแท้ แล้วความคิดเช่นนั้นนั่นแหละจะเป็นเหตุให้ใจตนเองสงบเย็นเป็นสุขอย่างยิ่ง

๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๗

มารดาบิดามีความเมตตากรุณาต่อบุตรธิดายิ่งกว่าต่อชีวิตของท่านเอง

ความคิดที่ว่ามารดาบิดาครูอาจารย์ไม่มีบุญคุณนั้น กล่าวอย่างที่ทั่วไปเข้าใจกันก็เป็นบาปกรรม บาปกรรมก็คือกรรมที่ไม่ดี ที่เป็นบาป และกรรมที่ไม่ดีก็ต้องให้ผลไม่ดี ที่เป็นผลของบาป ผู้ใดจะเชื่อหรือไม่เชื่อ ความจริงก็ต้องเป็นเช่นนั้น ต้องเป็นบาปกรรม ต้องให้ผลไม่ดีเพราะเป็นผลของบาป ผลของบุญเท่านั้นจึงจะเป็นผลดี ผลของบาปจะเป็นผลดีไม่ได้เลยเป็นอันขาด ใครจะเชื่ออย่างไรก็ตาม สัจธรรมนี้ก็ไม่เปลี่ยนแปลงต้องเป็นสัจธรรมอยู่ตลอดไป

ทำไมจึงว่าความคิดที่ว่ามารดาบิดาครูอาจารย์ไม่มีบุญคุณเป็นบาป ก็เพราะมารดาบิดาครูอาจารย์ท่านเป็นผู้มีพระคุณอย่างยิ่ง โดยเฉพาะมารดาบิดาด้วยแล้วเป็นผู้มีพระคุณต่อบุตรธิดาเป็นที่สุด จนพระพุทธองค์ทรงกล่าวว่ามารดาบิดาเป็นพระอรหันต์ของบุตรธิดา พระพุทธองค์นั้นท่านก็ทรงเป็นพระอรหันต์พระองค์หนึ่ง คือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงพระคุณเหนือท่านผู้ทรงพระคุณทั้งหลาย แต่กระนั้นก็ยังทรงกล่าวว่าสำหรับบุตรธิดาแล้ว มารดาบิดาเปรียบเสมือนพระอรหันต์ทีเดียว คือทรงพระคุณต่อบุตรธิดาเหนือท่านผู้ทรงพระคุณทั้งหลายทีเดียว เช่นนี้แล้วบุตรธิดาใดคิดหรือพูดว่ามารดาบิดาไม่มีบุญคุณต่อบุตรธิดาจึงเป็นการทำบาปกรรมอย่างยิ่ง เพียงคิดเท่านั้นไม่ถึงต้องปฏิบัติต่อท่านสถานอื่นก็เป็นบาปกรรมนักหนาแล้ว ยิ่งถึงกับแสดงออกทางกายกรรมต่อท่านด้วยแล้ว บาปกรรมนั้นก็พ้นประมาณ ถ้าทำให้ท่านถึงกับเสียชีวิตก็เป็นอนันตริยกรรม

การพูดก็ตามการกระทำอื่นใดก็ตามที่ไม่สมควรต่อมารดาบิดาล้วนมีต้นเหตุมาจากความคิดที่ว่ามารดาบิดาไม่มีบุญคุณทั้งสิ้น ดังนั้นจึงกล่าวว่าความคิดนั้นเป็นบาป เป็นเหตุแห่งบาปอกุศลอย่างยิ่ง ผลของบาปนั้นก็ดังได้กล่าวแล้ว เริ่มที่จิตใจของผู้เป็นเจ้าของความคิดที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผล ไม่เป็นความจริง ไม่เที่ยงตรง เป็นความร้อน ความวุ่น มารดาบิดาทั้งหลายก็เป็นปุถุชน ย่อมมีเวลาทำสิ่งที่อาจไม่ถูกต้องที่เป็นการพลาดพลั้งไปได้มากบ้างน้อยบ้าง หากบุตรธิดามีความคิดว่าท่านไม่มีบุญคุณเพราะไม่ได้ตั้งใจให้บุตรธิดามาเกิด เวลาท่านพลาดพลั้งไปบ้างหนักนิดเบาหน่อย บุตรธิดาก็จะมีปฏิกิริยาต่อท่านอย่างรุนแรง แต่ถ้ามีความคิดอยู่ว่ามารดาบิดาเป็นผู้ทรงพระคุณของบุตรธิดาแล้ว เวลาท่านพลาดพลั้งไปบ้างตามวิสัยปุถุชน ปฏิกิริยาที่รุนแรงก็จะไม่เกิด จะน้อยใจเสียใจก็จะเป็นไปแบบธรรมดาที่มีความเคารพรักในมารดาบิดาเป็นเหตุ ความรุนแรงอื่น ๆ จะไม่ตามมา ทุกวันนี้ มีข่าวบุตรธิดา

ประทุษร้ายมารดาบิดาบ่อย จนบางข่าวก็แทบจะเหลือเชื่อ คือเป็นการแสดงความอกตัญญูจนเหลือเชื่อ หรือจะกล่าวว่าเป็นการไม่กลัวบาปกลัวกรรมที่หนักนักหนาจนเหลือเชื่อก็ถูกเช่นกัน นี่ก็เป็นเพราะทุกวันนี้มีการคิดการพูดการชักชวนให้เกิดความเข้าใจว่า มารดาบิดาไม่มีบุญคุณไม่ได้ตั้งใจให้บุตรธิดามาเกิด ชักชวนให้เห็นไปว่ามารดาบิดาเป็นผู้เห็นแก่ตัวเท่านั้น ซึ่งที่จริงจะหาเหตุผลอะไรมายกให้เห็นว่าเป็นความจริงเช่นนั้นก็หามีไม่ ไม่มีผู้ใดอาจหาเหตุผลมายกประกอบให้เห็นได้เลยตรงกันข้าม มีเหตุผลบริบูรณ์ที่แสดงว่ามารดาบิดามีความรักความเมตตากรุณาต่อบุตรธิดายิ่งกว่ามีความรักความเมตตากรุณาต่อชีวิตของท่านเอง

เพื่อป้องกันจิตใจตัวเองมิให้หวั่นไหวไปตามคำชักชวนที่มีค่อนข้างมากในระยะนี้ จึงควรที่ทุกคนจะพยายามหาเวลาสงบใจ ระลึกทบทวนถึงพระคุณของท่านผู้เป็นมารดาบิดา เริ่มแต่ความอดทนของท่านที่อุ้มท้องอยู่ถึง ๘ เดือน ๑๐ เดือน เป็นความหนักที่ไม่มีเวลาว่างได้เลยตลอดระยะเวลานั้น เราถือของหนักชั่วครั้งชั่วคราวยังอยากวาง ยังต้องวาง ยังไม่ประสงค์จะหยิบขึ้นถืออีก ถ้าไม่รู้สึกว่าของนั้นเป็นสิ่งสูงค่ายิ่งนัก นอกจากนั้นทุกคนก็คงเคยรู้สึกแล้วว่าขณะที่บุตรธิดาอยู่ในครรภ์นั้นไม่ทำให้ท่านผู้เป็นมารดามีรูปลักษณ์งดงามน่าดู บางคนคงจะเคยรู้สึกถึงกับว่าน่าอาย แต่ท่านผู้เป็นมารดาบิดาเองหาได้มีความรู้สึกเช่นนั้นไม่ ความรู้สึกทั้งหมดของท่านไปรวมเป็นความรักความเมตตากรุณาในบุตรธิดาที่แม้จะยังไม่ทันเห็นหน้าค่าตาก็ตาม นี้ประมาณได้จากการที่ท่านไม่ได้หลบหลีกปลีกตัวไปเสียที่ไหนในระยะที่บุตรธิดาถือกำเนิดอยู่ในครรภ์ ท่านคงอยู่ในสังคมในสายตาของคนทั่วไปอย่างปรกติ และบางทีก็อย่างภาคภูมิใจยิ่งกว่าปรกติเสียอีกด้วย ทั้งหมดเป็นไปด้วยอำนาจความรักและเมตตากรุณาในบุตรธิดาจริง ๆ ขอให้พยายามหาเวลาสงบใจคิดทบทวนให้ลึกซึ้ง จะเป็นการบริหารจิตที่ถูกต้อง

๑ กันยายน ๒๕๑๗

ความร่มเย็นเกิดจากระลึกรู้พระคุณท่าน

การทบทวนถึงพระคุณของท่านผู้ทรงพระคุณทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้น ซึ่งได้กล่าวมาบ้างแล้วถึงพระคุณของมารดาบิดา จะได้กล่าวต่อไป เพื่อเป็นแนวแนะให้ทุกคนผู้ล้วนมีมารดาบิดา ผู้ล้วนต้องเป็นบุตรหรือธิดาด้วยกันทั้งนั้น ได้คิดทบทวนเป็นการบริหารจิต ยกจิตให้อยู่ในระดับสูง ขณะเดียวกันยังจิตให้เกิดความสงบเยือกเย็นเป็นสุขได้อย่างยิ่ง ทั้งยังจะเป็นเหตุให้ได้รับความสุขความเจริญอันเป็นวิบากคือผลของกรรมที่ดีสืบต่อไปอีกด้วย

ที่จริง ทุกเวลานาทีก็ว่าได้ ที่มีสิ่งอันอาจเตือนใจให้ทุกคนนึกได้ถึงพระคุณของมารดาบิดา เป็นต้นว่า การได้เห็นผู้เป็นมารดาบิดาทั้งหลายปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตน โดยเฉพาะบุตรธิดาที่ยังเล็กยังไร้เดียงสา ไร้ความสามารถที่จะปกป้องคุ้มครองเลี้ยงดูตัวเอง การได้เห็นภาพเช่นนั้นก็มิได้แตกต่างจากการได้เห็นภาพในอดีตของตนเอง เมื่อครั้งยังเยาว์วัย เมื่อครั้งมารดาบิดาต้องปกป้องคุ้มครองรักษาเลี้ยงดูแบบที่กล่าวกันว่าชนิดริ้นไม่ให้ไต่ไรไม่ให้ตอม ท่านต้องเสียสละเพียงใด ทั้งเหนื่อยกายทั้งเหนื่อยใจ กว่าบุตรธิดาจะเติบใหญ่นั้นแสนนาน และเมื่อบุตรธิดาเติบใหญ่แล้วก็ใช่ว่าความยากลำบากของท่านผู้เป็นมารดาบิดาจะสิ้นสุด ตรงกันข้ามดูเหมือนว่าจะทวีขึ้นเป็นอันมาก โดยเฉพาะในกรณีที่บุตรธิดาเป็นผู้ไม่ว่านอนสอนง่าย ไม่อยู่ในโอวาท หรือมิฉะนั้นก็เป็นผู้ต้องเผชิญอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิต เป็นต้นว่าอุปสรรคในการเล่าเรียนศึกษาหรือในอาชีพการงาน เป็นต้น ความขัดข้องเดือดร้อนทั้งหลายที่บุตรธิดาต้องประสบล้วนเป็นความขัดข้องเดือดร้อนของมารดา

บิดาด้วยเช่นเดียวกัน และความจริงนั้นท่านจะเดือดร้อนใจยิ่งกว่าบุตรธิดาเองเสียอีกด้วย กล่าวก็ไม่ผิดถ้าจะว่ามารดาบิดานั้นรักบุตรธิดายิ่งกว่าที่บุตรธิดารักตัวเอง เรารักตัวเองเพียงใด ท่านผู้เป็นมารดาบิดาของเราท่านรักเรายิ่งกว่านั้น อย่างประมาณมิได้ นี้เป็นความจริงที่อย่างน้อยผู้เคยมีบุตรธิดาแล้วย่อมรับรองได้ เพียงแต่ว่ามักจะรับรองในแง่ที่ว่าตนเองรักบุตรธิดามากกว่าที่บุตรธิดารักตัวของเขาเอง มักไม่รับรองว่ามารดาบิดาของตนก็รักตนยิ่งกว่าที่ตนรักตัวเองเหมือนกัน ความคิดแคบ ๆ เช่นนี้เป็นความคิดที่เรียกได้ว่าเห็นแก่ตัว คำนึงถึงจิตใจตัวเองเท่านั้น น่าจะได้บริหารจิตให้ความคิดนั้นกว้างขวางออกไป จนถึงแลเห็นจิตใจของท่านผู้เป็นมารดาบิดาของตนด้วย และจะกว้างขวางต่อไปถึงท่านผู้เป็นมารดาบิดาของผู้อื่นด้วยก็จะดีเป็นอย่างยิ่ง จะก่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขได้อย่างยิ่ง

ทำไมจึงกล่าวว่าการรำลึกถึงพระคุณของมารดาบิดาจะเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข คำตอบมีอยู่ และถ้าทุกคนพร้อมจะนึกดูก็จะเข้าใจ จะเห็นจริง

เมื่อนึกถึงพระคุณของท่านผู้เป็นมารดาบิดาว่ามีแก่ตนจริงเป็นอันมาก ก็ย่อมตระหนักไปพร้อมกันว่าท่านรักเรายิ่งนัก ท่านปรารถนาจะเห็นความเจริญรุ่งเรืองของเรายิ่งนัก ความเป็นคนดีของเราจะเป็นความสุขของท่าน ในทางตรงกันข้ามความเป็นคนไม่ดีของเราจะเป็นความทุกข์ของท่าน เมื่อความตระหนักใจเช่นนี้เกิดขึ้น ก็ย่อมจะเกิดความระมัดระวังตัวพอสมควรเป็นอย่างน้อยที่จะไม่ทำความทุกข์ให้เกิดแก่ท่าน และอย่างมากก็ย่อมจะพยายามทำคุณงามความดีที่จะเป็นความสุขความชื่นใจของท่าน ซึ่งนั่นแหละจะเกิดผลโดยตรงแก่ตัวเองก่อนในทันที มารดาบิดาเป็นผู้ได้รับความสุขความสบายใจทีหลัง การที่คนแม้เพียงคนเดียวพยายามทำคุณงามความดีเต็มความสามารถ อำนาจแห่งความดีนั้นก็อาจจะยังให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขแก่คนอื่น ๆ ได้

เป็นอันมาก อานุภาพของความดีเป็นสิ่งอัศจรรย์ คิดให้ลึกซึ้งแม้เพียงพอสมควรจะเข้าใจ จะซาบซึ้ง และคิดให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นอีก จะเห็นตระหนักชัดว่า คนดีทุกคนผู้สร้างอานุภาพแห่งความดีขึ้นนั้นล้วนเป็นหนี้พระคุณของท่านผู้มีพระคุณ เป็นต้นว่ามารดาบิดาครูอาจารย์ทั้งสิ้น และแม้คนไม่ดีทั้งหลายก็ตาม มีชีวิตอยู่ได้อย่างที่ตนเองรู้สึกพอใจนั่นแหละ ก็ล้วนเป็นหนี้พระคุณท่านผู้มีพระคุณดังกล่าวแล้ว เช่นกัน

๘ กันยายน ๒๕๑๗

คนดีย่อมไม่เลี่ยงหนีการทดแทนพระคุณ

ทุกคนในโลกนี้ล้วนเป็นหนี้พระคุณท่านผู้ทรงพระคุณทั้งหลาย อาทิท่านผู้เป็นมารดาบิดาครูอาจารย์ คิดให้ดีแล้วจะไม่อาจค้านได้ว่าที่กล่าวนี้ไม่ใช่สัจจะ ไม่เป็นความจริง แต่จะเห็นด้วยว่าเป็นสัจจะ เป็นความจริง ที่จะไม่มีวันเปลี่ยนแปลงไปได้เลย ไม่ว่าอะไรจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างใดก็ตาม เป็นต้นว่า ถึงแม้เหตุการณ์ของบ้านเมือง ของชีวิตประจำวัน จะผันแปรเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จนถึงกับแม้ว่าจะมีผู้โฆษณาชวนเชื่อมากมายเพียงไหนให้ลบล้างสัจจะดังกล่าวข้างต้น สัจจะนั้นก็จะต้องเป็นสัจจะอยู่อย่างมั่นคงตลอดไป มารดาบิดาคือผู้มีพระคุณ ครูอาจารย์คือผู้มีพระคุณ เราผู้เป็นบุตรธิดาเป็นศิษยานุศิษย์ คือผู้เป็นหนี้พระคุณ ยิ่งปฏิเสธพระคุณเพียงใดหนี้พระคุณก็จะยิ่งใหญ่โตขึ้นเพียงนั้น ความจริงย่อมเป็นเช่นนี้ น่าที่จะได้ใช้เหตุผลพิจารณาให้เข้าใจพอสมควร เพื่อว่าจะได้สามารถทำตนให้เป็นลูกหนี้ที่ดี ที่มีโอกาสผ่อนหนี้ที่ยิ่งใหญ่ได้บ้าง แม้ไม่กล่าวก็เป็นที่เข้าใจกันดีแล้วว่าผู้เป็นลูกหนี้เงินทองทั้งหลาย

แม้ปฏิเสธการใช้คืนหนี้นั้น ก็มีโทษทัณฑ์ที่จะต้องใช้แทน หนี้พระคุณก็มิได้แตกต่างกันเลย การพยายามทดแทนหนี้พระคุณจึงเป็นสิ่งที่คนดีมีปัญญาไม่ปรารถนาหลีกเลี่ยง แต่ยินดีที่จะทดแทนชดใช้เต็มสติปัญญาความสามารถ แต่ความจริงก็มีอยู่เช่นกันว่า คนกตัญญูกตเวทีคือรู้พระคุณที่ท่านทำแล้วแก่ตนและตอบสนองพระคุณท่านนั้นหายาก การจับพิจารณาถึงพระคุณของท่านผู้มีพระคุณให้จริงจัง เพื่อได้ตอบแทนพระคุณท่านให้จริงจังจึงเป็นการบริหารจิตที่สำคัญยิ่ง เพราะจะเป็นการยกจิตให้เป็นจิตของคนดีมีกตัญญูกตเวทีที่แม้พระพุทธองค์ก็ทรงกล่าวสรรเสริญว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากยิ่ง

จับพิจารณาพระคุณท่านผู้ทรงพระคุณให้จริงจัง จนเกิดความซาบซึ้งจับใจ แล้วกรรมใด ๆ ที่จะประกอบกระทำต่อไปจะเป็นกรรมที่ดีอันจะยังให้เกิดผลดีแก่ตัวเองยิ่งกว่าแก่ผู้ใดอื่นทั้งสิ้น

ได้กล่าวถึงการพิจารณาพระคุณของท่านผู้เป็นมารดาบิดามาบ้างแล้วเพียงเล็กน้อย ยังมีพระคุณของท่านยิ่งกว่าที่ได้ยกมากล่าวแล้วอีกมากมายเหลือคณานับ ควรที่จะได้พยายามค่อยคิด ค่อยนึก ค่อยพิจารณาให้กระจ่างชัดแก่จิตใจด้วยกันทุกคน จะไม่เป็นการเสียเวลาเปล่าจะไม่เป็นการกระทำของคนเขลาเบาปัญญา แต่จะเป็นการได้รับผลตอบแทนอย่างยิ่ง เป็นการกระทำของคนดีมีปัญญา

อันคนดีนั้นเป็นผู้ที่ทันสมัยอยู่เสมอ กาลเวลาจะล่วงไปสักเท่าใด สมัยจะเปลี่ยนแปลงฟุ้งเฟื่องไปสักเพียงไหน คนดีก็เป็นผู้ที่ทันสมัยอยู่เสมอ คนดีไม่มีพ้นสมัย ไม่มีล้าสมัย ความคิดที่ว่าคนดีเป็นคนไม่ทันสมัย เป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง คนไม่ดีต่างหากที่เป็นคนพาตนพ้นสมัยออกไปทุกที ไม่เท่าไรก็จะพ้นลับไปเลย

เมืองไทยเป็นเมืองพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเป็นยอดของคนดี และทรงเป็นผู้ที่ทุกคนต้องยอมรับว่าเป็นผู้ที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลาไม่ทรงพ้นสมัยเลย ตัวอย่างประกอบความเป็นคนดีที่ไม่พ้นสมัยที่ทัน

สมัยอยู่เสมอของพระพุทธเจ้าที่เห็นอยู่อย่างเด่นชัดมีอยู่มากมายในเมืองไทยเรานี้ และในเมืองอื่นด้วยมิใช่น้อย พระพุทธรูปก็ตาม วัดวาอารามก็ตาม พระพุทธเจดีย์น้อยใหญ่ก็ตาม เหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องประกาศเทิดทูนความดีที่ทันสมัยอย่างที่สุดของพระพุทธเจ้า เวลากว่าสองพันห้าร้อยปีมิได้ทำให้ทรงพ้นไปจากสมัย ในขณะที่ใคร ๆ อีกมากมายประมาณมิถ้วนที่มิได้ทรงความดีเช่นพระพุทธองค์ ต่างพ้นไปหมดแล้วจากสมัย จากความทรงจำรำลึกถึงของผู้คนรุ่นหลังที่กล่าวว่าเป็นคนสมัยใหม่ เมื่อเห็นพระพุทธรูป เห็นวัดวาอาราม เห็นพระพุทธเจดีย์น้อยใหญ่ เพื่อเป็นการบริหารจิตโดยตรง ขอให้นึกถึงความจริงที่ว่าทั้งหมดนั้นเกิดขึ้นเพราะความดี เพราะพระพุทธองค์ทรงเป็นคนดี ไม่ใช่เพราะเหตุใดอื่นทั้งสิ้น ความดีแท้ ๆ ที่เป็นเหตุให้เกิดอนุสรณ์สูงค่า ที่สร้างขึ้นด้วยเงินทองมหาศาล วิจิตรงดงามตระการ เกินกว่าอำนาจอื่นใดจะบันดาลได้ นอกจากอำนาจความดีเท่านั้น ความดีจึงเป็นสิ่งไม่ตาย เป็นสิ่งไม่พ้นสมัย เป็นสิ่งทันสมัยอยู่เสมอ นั่นก็คือคนดีเป็นคนทันสมัยอยู่เสมอ ไม่มีผู้ใดแม้ว่าจะเกิดในสมัยใหม่สุดเพียงไหนที่ถ้าไม่เป็นคนดีเสียอย่างเดียวแล้ว จะเป็นคนทันสมัยได้เท่ากับคนดีที่แม้จะละร่างไปจากโลกนี้แล้วก็ตาม ฉะนั้นถ้าปรารถนาจะกล่าวว่าตนเป็นคนทันสมัย หรือเป็นคนนำสมัย ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องบริหารจิตของตนให้เป็นจิตของคนดีเสียก่อน ดังกล่าวแล้ว

๑๕ กันยายน ๒๕๑๗

พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร

ธรรมภาษิตจากโอวาท
ของ
พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร

"บุญหรือบาป สิ่งใด ๆ ใจถึงก่อน ใจเป็นรากฐาน เป็นประธาน ทุกสิ่งสำเร็จที่ใจ"

"ตัวบุญ" ก็คือใจสบาย เย็นอกเย็นใจ *"ตัวบาป"* ก็คือใจไม่สบาย เดือดร้อน "ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือเจ็บไข้ ด้วยอาพาธ โรคาพยาธิ ตาย เป็นธรรมดาของสัตว์โลก"

"ถ้าไม่อยากเป็นกรรมเวร คือไม่มี ไม่ก่อกรรมก่อเวรกันต่อไป ก็ต้องตัดอารมณ์ให้อยู่ในที่รู้กำหนดดูความรู้ (คือมีสติ) อยู่ที่ไหนให้เพ่งที่นั่น (ให้พิจารณาเพ่งเล็งกำหนดสติ) ใช้ปัญญา คือความรอบรู้ในกองสังขาร (กองทุกข์)"

"กรรมทั้งหลายย่อมเกิดมาจากกาย วจี มโน กรรม ของเรา"

"พุทธะ คือผู้รู้ (ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน คือจิตรู้ เป็นเอกจิต) ที่มีอยู่ดั้งเดิม ไม่มีดับสูญ" จิตของเราไม่หยุดอยู่นิ่ง มันเที่ยวไปก่อภพน้อยภพใหญ่อยู่ตลอดเวลา *"ภวาภเว สัมภวันติ"* ให้สติกำหนดที่ผู้รู้ (ที่จิต) อย่าส่งไปภายนอก ส่งไปข้างหน้าข้างหลัง ซ้ายขวา–บนล่าง ทั้งอดีต–อนาคต ไม่ส่งไปทั้งสิ้น" (คือกำหนดจิตมิให้ฟุ้งซ่าน ให้มีสตินึกถึงปัจจุบันขณะนั้น)

"พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ที่ใจ อยู่ในใจ ขอให้จำไว้ และให้ภาวนาพุทโธธัมโมสังโฆ หรือ พุทโธ ๆ ๆ อยู่เสมอ"

"ถ้าคนเราไม่หมั่นฝึกหัด ไม่ทำไม่ขัดเกลา ไม่ปฏิบัติ แล้วที่ไหนจะมีพระอรหันต์ในโลกนี้"

"บางคนวัดไม่เข้า พระเจ้าไม่นบ (ไหว้) วันศีลไม่ละวันพระก็ไม่ถือ แล้วจะเอาดีมาจากไหน"

"ให้พิจารณาให้มันรู้ให้มันเห็นลงไป ให้มันเชื่อมั่นคง ให้เห็นจริง แจ้งประจักษ์ลงไป" จะทำอะไรก็ให้ระลึกภาวนา "พุทโธ" เวลาใจไม่ดี กลัว – โกรธ – เกลียด – ขี้เกียจก็ภาวนา "พุทโธ" เข้าไว้

"ให้พิจารณามูลกรรมฐาน (คือ เกสา – โลมา – นขา – ทันตา – ตะโจ) ก่อนอื่นทั้งหมด ซึ่งพระพิจารณาตอนบวช พิจารณาเพื่อมิให้หลงถือทิฏฐิอหังการ ถือว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์เป็นคน เป็นเราเป็นเขา มันจึงเกิดความหลงผิด"

"การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุมรรคผลนิพพาน จะต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ใช้ความวิริยะ คือความเพียรพยายามจนถึงที่สุด ท่านจำต้องปฏิบัติอย่างฝากกาย คือยอมตายถวายชีวิต ดังในคำสวดของพระภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา ที่สวดมนต์ทำวัตรเย็น บทพุทธาภิคีติ–ธัมมาภิคีติ–สังฆาภิคีติ มีอยู่ว่า ฯลฯ *"พุทธัสสาหัง นิยยาเทมิ สะรีรัญชีวิตัญจิทัง" "ธัมมัสสาหัง นิยยาเทมิ สะรีรัญชีวิตัญจิทัง"* และ *"สังฆัสสาหัง นิยยาเทมิ สะรีรัญชีวิตัญ-จิทัง" ฯลฯ* ซึ่งเป็นคำถวายสัตย์ว่า "ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตแด่พระพุทธ–พระธรรม–พระสงฆ์" เป็นที่น่าวิตกเหลือเกินว่า บรรดาพระภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา ที่พร่ำสวดมนต์ทำวัตรเย็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ล้วนแต่ให้คำสัตย์ปฏิญาณยอมมอบกายถวายชีวิตแด่พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ นั่นก็หมายถึงชีวิตที่เหลืออยู่เป็นแต่เพียงสักแต่ว่าซากสังขารของธาตุ ๔ ไม่มีตัวตนแล้ว ไม่อาจยึดถือเอาว่าเป็นตัวเราของเราได้อีกแล้ว แต่เท่าที่ปรากฏอยู่ทั่ว ๆ ไป พระภิกษุก็ดี อุบาสก อุบาสิกาก็ดี

ต่างก็ยังยึดมั่นถือมั่นอยู่ว่า นั่นเป็นตัวเรา นี่เป็นของเรา ซึ่งเท่ากับตระบัด-สัตย์ที่ได้สวดมนต์ทำวัตรเย็นอยู่ทุกเย็น เช่นนี้แล้ว ท่านจะเจริญต่อไปในศาสนาพุทธได้อย่างไร ในเมื่อท่านทั้งหลายกล่าวมุสาต่อหน้าพระ-พุทธเจ้า ท่านเหล่านั้นคงจะต้องตกนรกหมกไหม้ต่อไปในอนาคตเป็นแน่แท้ ขอให้กลับตัวกลับใจตั้งสติเสียใหม่ ปฏิบัติตามคำสัตย์ปฏิญาณให้แน่วแน่มั่นคงเสียเถิด สหายธรรมทั้งหลาย

"ศีล ๕ นั้นเปรียบก็คือ ขาทั้ง ๒ ข้าง แขนทั้ง ๒ ข้าง และศีรษะอันหนึ่ง เราต้องรักษาให้ดี อย่าให้ไปทำให้เกิดโทษ ๕ อย่างคือ ปาณา – อทินนา – กาเม – มุสา – สุรา ฯ เวรมณี คือละเว้น พระพุทธเจ้าท่านสั่งให้ระงับ อย่าไปก่อเวร"

"อยากสวย ท่านให้ถือศีล อยากจะรวยท่านให้ทำทาน ถ้าอยากมีปัญญาเชี่ยวชาญฉลาดท่านให้หมั่นสวดมนต์ภาวนา"

"ผู้ที่เพียรปฏิบัติ พอจิตสงบเป็นสมาธิ ก็จะรู้สึกกายเบาสบายเย็นอกเย็นใจ หายทุกข์ยาก ลำบากรำคาญ"

"จิตผู้รู้ (พุทธะ) ไม่ใช่ของแตกของทำลาย ของตายของดับ"

"ถ้าใจดีแล้ว ทำอะไรก็ดี ไปไหน ๆ ก็ดี ทำการงานก็ดี ครอบครัวก็ดี พี่น้องชาวบ้านก็ดี ประเทศชาติก็ต้องดีไปด้วย" "ความสุขอันใดจะเสมอจิตสงบไม่มี"

"ธรรมะของพระพุทธเจ้า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ อยู่ที่ตัวเรานี่เอง"

"กรรมดี กรรมชั่ว มาจากกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม มิได้มาจากที่ไหน"

"เราเกิดมาทุกคนมีกรรมฐาน ๕ พร้อมคือ เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ยกเว้นเด็กอ่อนและคนแก่ขาดทันตาไปอย่างหนึ่ง"

"จะตัดบาปตัดกรรมตัดเวร ไม่มีวิธีอื่น นอกจากนั่งสมาธิ"

"ตัวเราเป็นผู้ก่อกรรมก่อเวรก่อภัยเอง ไม่มีใครก่อให้ อย่าไป

โทษเทวดา โทษพ่อแม่พี่น้อง”

“มโนกรรมคือความน้อมนึก ระลึกกรรมอันใดไว้ เป็นบุญหรือบาป เราจะต้องรับผลกรรมนั้นสืบไป”

“บุญก็คือความสุขความเจริญ คุณงามความดี มันดีตรงไหน ถ้าใจไม่สงบ ใจไม่ดี ก็ไม่มีความสุข”

“ถ้าใจดีแล้ว ก็สบาย ไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่มีบาป ไม่มีกรรมชั่วช้าลามก สิ่งทั้งหลายทั้งหมดเกิดจากดวงใจของเรา”

“อยากจะรู้อะไรตามที่เป็นจริง ให้น้อมเข้ามาภายใน *“โอปนยิโก”* เพราะอะไร ๆ มันเกิดมาจากภายใน”

“การนั่งสมาธิ ให้เอาขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย นั่งให้สบาย สง่าผ่าเผย สดชื่นยิ้มแย้มแจ่มใส หลับตางับปากลิ้นไม่กระดุก–กระดิก ให้บริกรรมว่า “พุทโธ – ธัมโม – สังโฆ สามหน แล้วให้ระลึกแต่คำว่า “พุทโธ” คำเดียว”

“เรามาทำบุญ ได้บุญ บุญอยู่ตรงไหน เป็นอย่างไรต้องรู้ (บุญคือความสุขความสบายใจ)”

“คำว่า สมุทัย ก็คือมหาสมุทร ผู้ที่หลงสมมุติ ก็เหมือนจมอยู่ในมหาสมุทร”

“จงเอา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ที่ระลึกกราบไหว้ บูชา”

“เมื่อจิตสงบแล้ว อย่าไปแสวงหา ไปหาแล้วมันเป็นตัณหา”

“เรานี่เกิดมากี่ภพกี่ชาติแล้ว เที่ยวก่อภพน้อยก่อภพใหญ่อยู่โดยห้ามไม่ได้ การนั่งสมาธินี้ก็เพื่อห้ามมิให้มีการเกิด มิให้ก่อภพน้อยใหญ่ต่อไปอีก”

“ทำดังนี้เรียกว่า ปฏิบัติบูชา เป็นการบูชาพระพุทธเจ้า อย่างเลิศประเสริฐที่สุด บุญใดจะเท่ากับการนั่งสมาธิ *“ภาวนา”* นี้ไม่มี”

“ถ้าหยุดแสวงหาเสียเมื่อใด แล้วหันมาตั้งใจปฏิบัติธรรม ก็

จะเห็นธรรมเมื่อนั้น แต่ถ้าไปเข้าใจอย่างอื่นว่าเป็นศาสนา ไปเรียนอย่างอื่น ไม่ใช่ *โอปนยิกธรรม* ไม่น้อมเข้ามาหาตัวเรา มันก็ไม่เห็นน่ะซี"

"ให้เพ่งดู นโม อาการ ๓๒ เพ่งให้เห็นแจ่มแจ้ง ภควา คือผู้จำแนกธรรม แยกเข้าแล้ว ก็ไม่มีคนไม่มีตัวตน อันนั้นเป็นผม ขน เล็บ ฟัน ผืนหนัง ตับไต ไส้พุง อาหารเก่า – ใหม่ ล้วนไม่ใช่ตัวตน"

"ธรรมะ ๘๔,๐๐๐ ธรรมขันธ์ รวมแล้วได้แก่ พระสูตร คือลมหายใจเข้า พระวินัย คือลมหายใจออก พระปรมัตถ์ ก็คือผู้รู้ที่อยู่ข้างใน (จิต)"

"แดดร้อน อากาศหนาว แดดมันก็ไม่ว่าร้อน อากาศเขาก็ไม่ว่าหนาว เขาไม่ว่าอะไร เราต่างหากเป็นตัวร้อนตัวหนาว"

"ตามสภาวะของจิต มีการเกิดดับ ๆ อยู่ตลอดเวลาทุกขณะจิต"

"มันเกิดตรงไหน ก็ดับตรงนั้น ถ้าไม่รู้จักที่เกิดจะไปดับที่อื่นมันก็ไม่ดับ เหมือนดับไฟฟ้าดับดวงนั้นดวงนี้ยังอยู่ ดวงอื่นก็ยังอยู่ ถ้าดับที่ขั้วแบตเตอรี่หรือขั้วสวิตช์มันก็มืดทั่ว ดังนั้น ถ้าจะดับที่จิตแห่งเดียวก็ต้องไม่ไปดับที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ดับที่จิตใจดวงเดียวเท่านั้น เพราะทุกสิ่งทุกอย่างมันเกิดจากใจ (จิต)"

"มโน ความน้อมนึก ใจนึกอันใดก็เป็นอย่างนั้น มันนึกไปน้อมไป ท่านมิให้น้อมไป ท่านให้น้อมเข้ามา *โอปนยิโก* ท่านไม่ให้ส่งจิตไป ให้ส่งเข้ามา (เข้ามาหาธรรม)"

"การพ้นทุกข์ พูดง่าย ๆ ก็คือ จิตเราไม่เป็นทุกข์ มันก็พ้นทุกข์ ถ้าจิตยังมีทุกข์ มันก็ไม่พ้นทุกข์"

"เราจะเข้าสู่สงคราม กิเลสสงคราม คือเกิดแก่เจ็บตาย เวลาจะดับขันธ์ ให้ตั้งสติเพ่งตรง ผู้รู้เข้าถึงสมาธิ คือจิตตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวในทุกขเวทนาทั้งหลาย เวทนาก็สักแต่ว่าเวทนา สัญญาก็สักแต่ว่าสัญญา สังขารวิญญาณก็สักแต่ว่าเป็นสังขารวิญญาณ นึกถึงแต่ผู้รู้ รู้เท่าสังขาร รู้เท่าวิญญาณ"

"ร่างกายของเรานี้ก็คือต้นศาสนา ร่างกายที่กว้างศอกยาววา หนาคืบนี่แหละ คือตู้พระธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ก็อยู่ในตู้นี้แหละ"

"อกุสลจิตตัง" คือ จิตทุกข์ จิตยาก จิตวุ่นวาย เดือดร้อน ฟุ้งซ่าน รำคาญ ให้พิจารณาดูว่า มันไม่ได้เกิดจากที่อื่น อกุศลทั้งหลาย มันเกิดจากจิต"

"เราจงสำรวม กาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย เมื่อมีความสำรวมแล้ว ย่อมไม่ไปก่อกรรมก่อเวร ฆ่าคน ฆ่าสัตว์ แม้แต่มด แมลงตัวน้อย ๆ ท่านก็ไม่ให้ทำ ไม่เบียดเบียนกัน"

"*จุติ* แปลว่าเคลื่อน ความเคลื่อน ภาษาคนเราว่า ตาย ที่แท้จริงนั้น จิตวิญญาณไม่ใช่ของแตกทำลาย และไม่ใช่ของสูญหาย"

"ที่ท่านว่ามันไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นไม่ใช่ตัวตน จิตเราถ้ามันเที่ยงไม่แปรผันย้ายไป – มาก็พึ่งพาอาศัยได้ แต่มันไม่เป็นอย่างนั้น มันไม่นิ่ง มันวอกแวกไปทางโน้นทางนี้ จึงพึ่งไม่ได้ ดังนั้น เราจึงต้องทำสมาธิ เพื่อให้จิตนิ่ง"

"เหมือนเขาปลูกต้นไม้ ต้องหมั่นรักษา รักษาโคนมัน ใส่ปุ๋ย รดน้ำ โคนมันดี ต้นก็ต้องดี ดอกผลไม่มีใครบังคับ มันเกิดขึ้นเอง ต้นดี ดอกผลก็ต้องดี นั่นคือ ดวงใจ เป็นต้น เมื่อใจดี ทำอะไร ๆ ก็ดีหมด แต่ถ้าใจไม่ดีแล้ว ต้องภาวนา นึกถึง *พุทโธ - พุทโธ* ตัดมันเสีย"

"การเรียนธรรมะแล้วไม่ปฏิบัติ ก็ไม่รู้พระพุทธศาสนา การประพฤติปฏิบัติ กระทำ ถ้ายังน้อยก็รู้เห็นน้อย"

"คนกลัวผี เวลาเพ่งปฏิบัติ ให้พิจารณาว่า ผีอยู่ที่ไหน วันหนึ่งฝังคนตายไม่รู้กี่ศพ ๆ ไม่เห็นน่ากลัว ในตัวเรานี้ฝังผี เนื้อวัวควายเป็ดไก่ สุกรปลาปู เต็มอยู่ในท้อง ทำไมไม่กลัว"

"ถ้าจิตไม่ดี ทำอะไรก็ไม่ดี มันขัดข้องที่ไหน ต้องแก้ชำระออกให้หมด อย่าให้มีขัดข้องยุ่งยากวุ่นวาย เมื่อจิตดีแล้ว ทำอะไรก็ต้องดี ทำมาหากินค้าขาย เล่าเรียนศึกษาก็ดี ครอบครัวก็ดี ชาวบ้านร้านตลาด

จนถึงประเทศชาติก็ดีไปด้วย เมื่อจิตเราคิดก็เป็นสุข ไม่ว่านั่งนอนยืนเดินก็สุขสบาย''

''พุทธะ คือผู้รู้ กระทำจิตให้เป็นพุทธะ มืดหรือสว่างก็รู้ สุขหรือทุกข์ก็รู้''

''ทุกข์ สุข กิเลส ย่อมเกิดจากภายใน กรรมทั้งหลายก็เกิดจากกาย วาจา ใจ ของเรานี่เอง''

''ให้เลือกเฟ้นหัวใจของเรา (จิต) ใจคนเรามีมาก ใจดี ใจชั่ว ใจสุข ใจทุกข์ ใจนรกเปรตสัตว์เดรัจฉาน ใจบ้าใบ้ เสียจริต หูหนวกตาบอด ใจกระจอกงอกง่อย ขี้เรื้อน กุฏฐัง มีหลายใจที่ดี ๆ ใจเทพบุตรเทพธิดา พระอินทร์ พระพรหม ใจเจ้าพระยา มหากษัตริย์ ใจเศรษฐีคฤหบดี ใจคนมั่งมี ใจนายร้อย นายพัน นายพล จอมพล เลือกเอาจะเป็นใจอย่างไหน (ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่ใจ สำเร็จที่ใจ)''

''จิตตั้งมั่นเป็นอย่างไร คือไม่ส่งไปข้างหน้า ข้างหลัง ซ้าย – ขวา บน – ล่าง จิตตั้งจำเพาะอยู่ที่รู้ความรู้ อยู่ที่ไหน เราก็เพ่งดูตรงนั้น.''

“พระธรรมเทศนา”
ของ
พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร

พระอาจารย์ท่านกล่าวว่า

“ใจเราเป็นใหญ่ อะไร ๆ ก็สำเร็จด้วยใจ เราจะดีจะเลว ก็อยู่ที่ใจจะสั่งการ” ใจที่ท่านว่าก็คือจิตนั่นเอง ท่านว่า “พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่าให้เราพึ่งพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ท่านไม่ให้พึ่งใคร ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ พี่น้องหรือวงศ์ญาติ แม้แต่ทรัพย์สินเงินทองท่านก็ไม่ให้หวังพึ่ง เพราะพึ่งไม่ได้เสมอไป อย่าไปหวัง” นี่ก็หมายความว่าให้เราพึ่งตัวเอง โดยมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ คือเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางใจ ท่านว่า *“บุญอยู่ที่ใจ ใจที่เป็นสุขไม่วุ่นวาย เย็นอกเย็นใจไม่ทุกข์ร้อน นั่นคือบุญ”* “การฟังธรรมก็เป็นการได้บุญกุศล” “ใครอยากจะเป็นสุข ก็ให้ทำสมาธิ บริกรรมภาวนาพุทโธ ก็จะหมดทุกข์” “ถ้าเกิดความทุกข์ยากเข็ญ เจ็บป่วยทรมาน ก็ให้ทำใจให้สงบ เป็นสมาธิ แล้วภาวนาพุทโธ ๆ ก็จะหมดทุกข์” “คนที่จิตใจดีแล้ว จะทำกิจการใดก็ย่อมสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี” “นัตถิ เม สรณัง อัญญัง พุทโธ ธัมโม สังโฆ เม สรณังวรัง หมายถึงที่พึ่งอื่นได้ไม่มี นอกจากพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ฉะนั้น จงปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่าได้ประมาท” “จงทำจิตให้สงบอยู่ในกรรมฐาน (กรรมคืองานที่ทำ

ฐาน คือที่ตั้ง) คือตั้งอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา ทำจิตให้พ้นจากกามาวจร ไม่หลงใหล ในรูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ทั้งหลาย ให้พิจารณากายเรานี้ โดยแยกธาตุ ๔ เพื่อละสักกายทิฏฐิว่ามิใช่เป็นตัวตนของเรา (เราเพียงแต่ยืมธาตุขันธ์มาใช้ชั่วคราว ไม่ช้าก็ต้องคืนเขาไป จะยึดเอาไว้เป็นของเราตลอดไปไม่ได้) พิจารณาจนเกิดเบื่อหน่ายในรูปขันธ์ นามขันธ์ เมื่อจิตละได้ วางจากรูปก็ถึงอรูปภพ คือจิตว่างไม่มีอะไร เหลือแต่ผู้รู้คือพุทธะ ผู้รู้นี้มิใช่รูปกาย แยกออกไปต่างหาก ถึงกายนี้จะเจ็บปวดเวทนาด้วยสุขทุกข์อย่างไรก็ตาม ผู้รู้ก็ไม่ได้เป็นไปด้วย แม้ว่ากายจะแก่ เจ็บ และตาย ผู้รู้ก็หาได้ตายไปด้วยไม่ ดังนั้น ท่านจึงไม่ให้ยึดถือ ให้ปล่อยละ คงเหลือแต่ผู้รู้คือพุทธะ เป็นเอกจิตตัง คือจิตดวงเดียว เอกธัมมัง ธรรมดวงเดียว ถ้าจิตเป็นธรรมดวงเดียวก็จะพ้นทุกข์ ซึ่งจะทำได้ก็ด้วยการปฏิบัติเจริญศีล สมาธิ ปัญญา ให้ยิ่ง ๆ ขึ้น"

"ขอให้ใช้โยนิโสมนสิการ คือคิดทำโดยอุบายอันแยบคาย แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติฝึกหัดตามคำสอนของพระพุทธเจ้า คือให้รู้จักเอาเทวทูต ๔ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย มาพิจารณาเพื่อเป็นทางพ้นทุกข์ แล้วให้สำรวมใจ กาย วาจาให้เรียบร้อยเป็นกุศล เป็นสัมมาสมาธิ จิตเที่ยง สงบ ไม่ก่อกรรมเวร"

"พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติศาสนาไว้ในตัวของเราทุกคน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา กายเรานี้แหละคือพุทธศาสนา (หมายถึง กาย วาจา ใจ) เมื่อเราทำสมาธิจนจิตสงบตั้งมั่น ไม่ก่อภพ ไม่เกิดสังขารปรุงแต่งแล้ว ก็ยุติการเวียนว่ายตายเกิด เป็นจิตอมตะในที่สุด ในบทธรรมคุณที่ว่า เอหิปัสสิโก เรียกร้องสัตว์ทั้งหลายมาดูธรรม ก็คือรูปธรรมนาม–ธรรม ว่าเป็นกุศล อกุศล หรืออพยากตธรรม สรุปแล้วธรรมทั้งหลายทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ อยู่ที่ตัวเรา อยู่ที่พระสูตร พระวินัย พระปรมัตถ์ คือตัวพระศาสนา ตัวเราเปรียบได้เป็นตู้พระไตรปิฎก คือ พระสุตตันตปิฎก วินัยปิฎก ปรมัตถปิฎก อัสโส สูดลมหายใจเข้าไปเป็น

สุตตันตปิฎก ปัสโส หายใจออกเป็นวินัยปิฎก สติผู้รู้เป็นปรมัตถปิฎก"

"ให้หมั่นพิจารณาขันธ์ ๕ รูปกาย ได้แก่ธาตุ ๔ นามกายได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน เพื่อกำจัดกิเลส ตัณหา ราคะ โทสะ โลภะ อวิชชา อุปาทาน ภพ ชาติ ไม่ไปยึดถือข้องติดเพื่อปล่อยวางให้จิตว่างสงบ ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้เป็นของสมมุติขึ้นมาเป็นนั่นเป็นนี่ อย่าไปหลงติดสมมุติ เมื่อมีคนตายแล้วนิมนต์พระไปชักผ้าบังสุกุลนั้น มิใช่ชักให้แก่คนตาย ความจริงชักให้คนเป็น ๆ ดู เพื่อปลงสังขารว่าไม่เที่ยง ทุกคนต้องตาย อย่าประมาท จงเร่งสร้างกุศล รักษาศีล ภาวนา ทำสมาธิ"

"เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ได้ทรงยกธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อริยสัจ คือทุกข์ ๔ อย่าง *ชาติปิ ทุกขา ชราปิ ทุกขา พยาธิปิ ทุกขา มรณัมปิ ทุกขัง* และอนัตตลักขณสูตร คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ล้วนเป็นอนิจจัง *กัมมัสสโกมหิ* กรรมทั้งหลายเป็นของตน *มโนปุพพังคมา ธัมมา มโนเสฏฐา มโนมยา* ในเบื้องต้น บุญกุศลทั้งหลายคือใจเรานี่เอง ดีชั่วอยู่ที่ใจ ใจเป็นใหญ่เป็นหลักเป็นประธาน ทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จด้วยใจ ดังนั้นจึงต้องฝึกบังคับจิตให้นิ่งสงบรวมเป็นสมาธิ ไม่ส่ายไปส่ายมาฟุ้งซ่าน ทะเยอทะยานวุ่นวายเที่ยวทำบาปก่อภพก่อชาติ *ภวาภเว สัมภวันติ* เที่ยวต่อไปในภพน้อยภพใหญ่ *ปุพเพ เต ธัมมา* ธรรมทั้งหลายมีอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและสั่งสอนให้เราเข้าไปดู *เอหิปัสสิโก* แล้วน้อมเข้าไปหา *โอปนยิโก* เมื่อปฏิบัติจะรู้เห็นเอง *สันทิฏฐิโก*

"โอสถัง อุตตมัง วรัง จิตตัง เทวมนุสสานัง สัพเพ ทุกขา สัพเพ ภยา สัพเพ โรคา ภวันตุ เต วินัสสันตุ" ทุกข์ภัยโรคพยาธิทั้งหลายทั้งหมดพินาศสิ้นเพราะจิตสงบ พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ว่า *"เท๊วเม ภิกขเว อันตา ปัพพชิเตนะ เสวิตัพพา"* ภิกษุทั้งหลาย อย่าพึงเสพสองฝั่ง คือ ความรัก และความชัง มันเป็นทุกข์ ให้มัชฌิมาปฏิปทาเป็นกลางรู้เท่าทัน

ไว้ *กัมมัสสโกมหิ* กรรมนั้นเป็นของตน *กัล๊ยาณัง วา ปาปะกัง วา ตัสสะทายาทา ภวิสสันติ* ทำกรรมใดไว้เป็นบุญหรือบาปย่อมได้รับผลกรรมนั้น จงทำจิตสงบเบานุ่มนวล เป็น *กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา* กายใจ เบานุ่มนวล พระพุทธศาสนาก็อยู่ภายในใจภายในกายกว้างศอกยาววาหนาคืบ มรรคผลนิพพาน สุขทุกข์ ก็อยู่ภายในมิใช่ภายนอกที่ไหนเลย" *สัพพปาปัสสะ อกรณัง กุสลัสสูปสัมปทา สจิตตปริโยทปนัง เอตัง พุทธาน สาสนัง*" แปลว่าให้ละความชั่วบาปกรรม ทำแต่กุศลผลบุญคุณงามความดี ชำระจิตให้ผ่องใส นั่นคือพุทธศาสนา นั่นคือ *อพยากต-ธรรม* หรือ *อพยากฤต* คืออุเบกขา วางเฉยไม่ทุกข์ไม่สุข เป็นเอกัคคตารมณ์ ไม่ก่อภพก่อชาติต่อไปอีก

ผู้บวชเป็นพระมีสิกขามากมาย มีวัตรคือ ธุดงควัตร ๑๓ วัตร ส่วนอุบาสก คฤหัสถ์ มีเพียง ๓ วัตร คือ ทานวัตร ศีลวัตร ภาวนาวัตร ทำทุกวันอย่าให้ขาด มนุษย์เรามีจิตใจแตกต่างกัน ท่านแยกไว้เป็น ๗ จำพวกด้วยกัน คือ

๑. **มนุสสติรัจฉาโน** มีใจเป็นสัตว์เดรัจฉาน กินแล้วนอนเห่าหอน กัดกัน เบียดเบียนกัน

๒. **มนุสสเปโต** มีใจเป็นเปรต หิวโหย ขอส่วนบุญ ไม่คิดทำมาหากิน

๓. **มนุสสนิรโย** มีใจเป็นสัตว์นรก เป็นทุกข์กลัดกลุ้ม ร้อนรนไม่เป็นสุข

๔. **มนุสสเทโว** มีใจเป็นเทวดา ผ่องใส ใจบุญสุนทาน อ่อนน้อมรื่นเริง

๕. **มนุสสพรหมา** มีใจเป็นพรหม รักษาศีลภาวนา มีพรหมวิหาร ๔ หัวใจว่าง ไม่ติดใน รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส

๖. **มนุสสอรหันโต** มีใจเป็นพระอรหันต์ ละกิเลส ตัณหาอุปาทาน สิ้นอาสวะทั้งหลาย ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกแล้ว

๗. **มนุสสพุทโธ** มีใจเป็นพระพุทธเจ้า รู้แจ้งแทงตลอดในวิชชาต่าง ๆ สารพัดตลอดพระอภิธรรมไตรปิฎก มีญาณวิเศษ

จงเป็นผู้มีความงาม ๓ ประการ คือ ๑. งามในเบื้องต้น มีความสำรวมกายวาจาใจในศีลมั่นคง ๒. งามในท่ามกลาง คือ มีสมาธิจิตมั่นคง เยือกเย็น เที่ยงตรง ๓. งามในที่สุด คือ เกิดมีปัญญารู้แจ้งแทงตลอด

ให้ดู เพ่งเล็ง น้อมเข้ามา *"โอปนยิโก"* ดูที่ดวงจิต ดวงใจของเราเอง เมื่อสมาธิจิตสงบแล้ว จะผ่องใสเห็นทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าชั่วไม่ว่าดี ให้ทุกคนฟังหัวใจ อย่าฟังสิ่งอื่น ให้สัญญาไว้ว่าได้ยินเสียงอะไรก็ตาม ให้รู้ว่าสิ่งนั้นไม่มีอันตราย

ใครอยากจะฉิบหายก็ให้พากันโลภ โกรธ หลงมาก ๆ แล้วจะได้รับความเดือดร้อนทุกข์ทรมาน ใครอยากได้ความเจริญ ให้ดับไฟโลภ โกรธ หลง เสียด้วยการพิจารณา มูลกรรมฐาน ๕ มี *เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ* เมื่ออบรมภาวนาจนกายจิตปัสสัทธิ สงบเป็น *กายวิเวก จิตตวิเวก* แล้วให้เร่งเจริญต่อไปจนบรรลุ *อุปธิวิเวก* คือความสงบอันยอดเยี่ยม จิตไม่หลงติดในรูปภพ *อรูปภพ* และอารมณ์ต่าง ๆ จะมีแต่สุขเกษมสันต์ตลอดกาลทุกเมื่อ

"นะ" คือธาตุน้ำในกายทั้งหลาย และ "โม" คือธาตุดินในกาย ให้พิจารณาเพื่อละสักกายทิฏฐิ ถือตัว นโม คือ ความน้อมนึก นึกถึงธาตุในกายเรา ซึ่งมิใช่ตัวตน ล้วนเป็นของปฏิกูล ไม่ควรยึดถือ

ศาสนาเสื่อมลงเพราะเราไม่เจริญอิทธิบาท ไม่เจริญศีล สมาธิ ปัญญา พระพุทธเจ้าทรงให้พิจารณาในปฏิจจสมุปบาท คือเครื่องเกี่ยวข้องกันอยู่ มีอวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร *วิญญาณ นามรูป อายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรา พยาธิ* มรณะในที่สุด ให้เพ่งพิจารณาตัวอวิชชา เพื่อจะดับธรรมที่ต่อเนื่องไป การดับอวิชชา สามารถทำได้โดยอาศัยการทำสมาธิ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน

เรียกว่าปฏิบัติบูชาธรรม ให้รีบทำอย่าประมาท ทำบุญอะไรก็ไม่สู้ปฏิบัติบูชา "*ปุพเพ กตปุญญตา* การทำบุญกุศลไว้ในกาลก่อน *อัตตสัมมาปณิธิ*จะ ตั้งตนไว้ชอบ *เอตัมมังคลมุตตมัง* นี่เป็นมงคลอันอุดม."

พระเทพวิสุทธิเมธี
(พุทธทาสภิกขุ)
สวนโมกขพลาราม ไชยา

ท่านชอบพุทธศาสนาในเหลี่ยมไหน

ถ้าเราเปิดหนังสือทุกเล่มที่เขียนกันในสมัยปัจจุบันอันว่าด้วย *ต้นเหตุของการเกิดศาสนาแล้ว* ก็น่าจะเห็นว่าเขาเขียนไว้เหมือน ๆ กัน ตรงกันที่ว่า คนป่าดั้งเดิมกลัวฟ้าผ่าฟ้าร้อง กลัวความมืด กลัวพายุ กลัวสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่เหนือความเข้าใจ หรือความต้านทานของคนป่าเหล่านั้น และวิธีที่จะหลบหลีกอันตรายก็คือ ต้องแสดงอาการยอมแพ้ หมอบกราบอ้อนวอนบูชา แล้วแต่คนฉลาดที่สุดในสมัยนั้นเห็นว่าจะต้องทำ ตามที่ตนนึกว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีเหล่านั้นจะชอบใจ นี่นับว่า *ศาสนาเกิดขึ้นมาในโลกด้วยอำนาจของความกลัว* และมีการปฏิบัติไปตามความกลัว. ๑

ความกลัวของคนชั้นหลัง ๆ เลื่อนสูงขึ้นมาถึงกลัวความทุกข์ชนิดที่อำนาจทางวัตถุช่วยไม่ได้ เช่น ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ความหม่นหมองมืดมัว เพราะอำนาจของความอยาก ความโกรธ ความหลงผิด ซึ่งแม้คนจะมีอำนาจหรือมีเงินทองสักเท่าไร ก็ไม่สามารถระงับอาการอันโหดร้ายของความทุกข์เหล่านี้ได้ : ประเทศอินเดียเป็นประเทศที่เจริญด้วยนักคิด นักค้นคว้า ผู้มีสติปัญญาทั้งหลาย จึงได้ละทิ้งการไหว้บรรดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นการค้นหาวิธีเอาชนะความเกิดแก่เจ็บตาย หรือเอา

ชนะความอยาก ความโกรธ ความหลงผิดให้ได้, นี่นับว่าเป็น*บ่อเกิดของศาสนาที่สูงขึ้นไปในทางปัญญา* ในที่สุดก็ได้พบวิธีที่จะเอาชนะความเกิดแก่เจ็บตาย หรือชนะกิเลสต่าง ๆ ได้. ๒

สำหรับพระพุทธศาสนา ก็มีมูลมาจากความกลัวแบบหลังนี้เหมือนกัน : *พระพุทธเจ้า* เป็นผู้พบวิธีที่จะเอาชนะสิ่งที่คนกลัวได้เต็มตามความประสงค์ และเกิดวิธีปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ชนิดที่เรียกว่า *พระศาสนา.* พุทธศาสนาแปลว่า ศาสนาของผู้รู้ เพราะ *พุทธะ* แปลว่าผู้รู้ คือรู้ความจริงของสิ่งทั้งปวงว่าอะไรเป็นอะไร จึงสามารถปฏิบัติต่อสิ่งทั้งปวงได้ถูกต้อง เพราะฉะนั้น *พุทธศาสนา จึงเป็นศาสนาที่อาศัยสติปัญญา หรืออาศัยวิชาความรู้ที่ถูกต้อง เพื่อทำลายความทุกข์และต้นเหตุของความทุกข์เหล่านั้น.* ๓

การทำพิธีรีตอง เพื่อบูชาบวงสรวง อ้อนวอนบรรดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ไม่ใช่พุทธศาสนา พระพุทธเจ้าไม่รับเข้ามาไว้ในศาสนาของพระองค์เลย เพราะเป็นสิ่งที่น่าขบขันน่าหัวเราะ และถือเอาเป็นที่พึ่งอันแท้จริงไม่ได้; พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธการกระทำเช่นนั้นโดยสิ้นเชิง. ๔

มีคำกล่าวในพระพุทธศาสนาว่า "ความรู้ ความฉลาด และความสามารถ ที่จะทำให้สำเร็จประโยชน์นั่นแหละเป็นตัวฤกษ์ที่ดี อยู่ในตัวมันเองแล้ว ดวงดาวในท้องฟ้าจะทำอะไรได้; ประโยชน์ที่ควรจะได้ก็ผ่านพ้นคนโง่ ๆ ที่มัวแต่นั่งคำนวณดวงดาวในท้องฟ้าไปเสียสิ้น" ดังนี้; และว่า "ถ้าน้ำศักดิ์สิทธิ์ในแม่น้ำคงคา ฯลฯ จะทำให้คนหมดบาปหมดทุกข์ได้แล้ว พวกเต่าปูปลา หรือหอยที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำหรือสระศักดิ์สิทธิ์นั้นก็จะหมดบาปหมดทุกข์ไปด้วยน้ำนั้นเหมือนกัน"; หรือ "ถ้าหากว่าคนจะพ้นทุกข์ได้ด้วยการบวงสรวงบูชาอ้อนวอนเอา ๆ แล้ว ในโลกนี้ก็จะไม่มีใครมีความทุกข์เลย เพราะว่าใคร ๆ ต่างก็บูชาอ้อนวอนเป็น". ๕

โดยเหตุที่ยังมีคนที่มีความทุกข์ทั้งที่ได้กราบไหว้บูชาหรือทำพิธีรีตองต่าง ๆ อยู่ จึงถือว่าไม่เป็นหนทางที่จะเอาตัวรอดได้ ฉะนั้น

เราจะต้องพิจารณาโดยละเอียดลออให้รู้ ให้เข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร แล้วปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ ให้ถูกต้อง. ๖

พุทธศาสนาไม่ประสงค์การคาดคะเน หรือทำอย่างที่เรียกว่า เผื่อจะเป็นอย่างนั้นเผื่อจะเป็นอย่างนี้: เราจะทำไปตรง ๆ ตามที่มองเห็นด้วยปัญญาของตัวเอง โดยไม่ต้องเชื่อคนอื่น. แม้จะมีคนอื่นมาบอกให้ก็ไม่ได้หมายความว่าจะต้องเชื่อเขาทันที ; เราจะต้องฟัง และพิจารณาจนเห็นจริงว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แล้วจึงจะเชื่อ และพยายามทำให้ปรากฏผลด้วยตนเอง. ๗

ศาสนาเหมือนกับของหลายเหลี่ยม : ดูเหลี่ยมหนึ่งมันก็เป็นไปอย่างหนึ่ง ดูอีกเหลี่ยมหนึ่งมันก็เป็นไปอีกอย่างหนึ่ง แล้วแต่ว่าบุคคลนั้นจะถือหลักการคิดในแนวไหน ก็จะเห็นศาสนาเดียวกันในลักษณะที่แตกต่างกันได้; แม้พุทธศาสนาก็ตกอยู่ในลักษณะเช่นนี้. ๘

คนเราย่อมเชื่อความคิดความเห็นของตัวเอง เพราะฉะนั้น *ความจริงหรือสัจจะสำหรับคนหนึ่ง ๆ นั้น มันอยู่ตรงที่ว่าเขาเข้าใจและมองเห็นเท่าไรเท่านั้นเอง;* สิ่งที่เรียกว่า "ความจริง" ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน. คนเราเข้าถึงปัญหาหนึ่ง ๆ ได้ตื้นลึกกว่ากัน หรือด้วยลักษณะที่ต่างกัน และด้วยสติปัญญาที่ต่างกัน. สิ่งใดที่อยู่เหนือสติปัญญาความรู้ความเข้าใจของตน หรือตนยังไม่เข้าใจคนนั้นก็ไม่ถือว่าเป็นความจริงของเขา. ถ้าเขาจะพลอยว่าจริงไปตามผู้อื่น เขาก็รู้สึกอยู่แก่ใจว่า ไม่เป็นความแท้ความจริงของเขาเลย. ๙

ความจริงของคนหนึ่ง ๆ นั้น จะเดินคืบหน้าได้เสมอ ตามสติปัญญา ความรู้ความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นทุก ๆ วัน จนกว่าจะถึงความจริงขั้นสุดท้าย. คนเรามีการศึกษามาต่างกัน และมีหลักพิจารณาสำหรับจะเชื่อต่าง ๆ กัน ฉะนั้น ถ้าจะเอาสติปัญญาที่ต่างกันมาดูพุทธศาสนาก็จะเกิดความคิดเห็นต่างกันไป; ทั้งนี้เพราะว่าพุทธศาสนาก็มีอะไร ๆ ครบทุกอย่างที่จะให้คนดู. ๑๐

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว *พุทธศาสนาก็คือวิธีปฏิบัติ เพื่อเอาตัวรอดจากความทุกข์* โดยการทำให้รู้ความจริงว่าอะไรเป็นอะไร ตามที่พระพุทธเจ้าท่านทรงทำได้ก่อนและได้ทรงสอนไว้. แต่คัมภีร์ทางศาสนานั้นย่อมมีอะไร ๆ เพิ่มขึ้นได้ ทุกโอกาสที่คนชั้นหลังเขาจะเพิ่มเติมลงไป. พระไตร-ปิฎกของเราก็ตกอยู่ในฐานะอย่างเดียวกัน : คนชั้นหลัง ๆ เพิ่มเติมข้อความเข้าไปตามที่เห็นว่าจำเป็นสำหรับยุคนั้น ๆ เพื่อจะช่วยให้คนมีศรัทธามากขึ้น ๆ หรือกลัวบาปรักบุญมากขึ้น ซึ่งอาจจะมากเกินขอบเขตจนกระทั่งเกิดการเมาบุญกันใหญ่. ๑๑

แม้แต่พิธีรีตองต่าง ๆ ที่เพิ่งเกิดขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธ-ศาสนาเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็พลอยถูกนับเข้าเป็นพุทธศาสนาไปด้วยอย่างน่าสมเพช เช่น การจัดสำรับคาวหวานผลหมากรากไม้ เพื่อเซ่นวิญญาณของพระพุทธเจ้า อย่างที่เรียกว่าถวายข้าวพระเป็นต้น. มันเป็นสิ่งที่มีไม่ได้ตามหลักของพุทธศาสนา แต่พุทธบริษัทบางพวกเข้าใจว่านี่เป็นพุทธศาสนา และได้สอนกันถือกันอย่างเคร่งครัด. ๑๒

พิธีรีตองต่าง ๆ ทำนองนี้ ได้เกิดขึ้นอย่างหนาแน่นมากมายจนหุ้มห่อของจริง หรือความมุ่งหมายเดิมให้สาปสูญไป. ขอยกตัวอย่างเช่นในเรื่องการบวชนาค ก็เกิดมีพิธีทำขวัญนาค เชื้อเชิญแขกมาเลี้ยงดูกันอย่างเมามายเอิกเกริก ทำพิธีทั้งที่วัดและที่บ้าน บวชไม่กี่วันก็สึกออกมาแล้วกลายเป็นคนเกลียดวัดยิ่งไปกว่าเดิมก็มี. นี่ขอให้คิดดูเถิดว่า สิ่งไม่เคยมีในครั้งพุทธกาลก็ได้มีขึ้น. ๑๓

การบวชสมัยพระพุทธเจ้า นั้นหมายความว่า บุคคลใดที่ได้รับอนุญาตจากบิดามารดาแล้ว ก็ปลีกตัวจากบ้านเรือนเป็นคนที่ทางบ้านตัดบัญชีทิ้งได้ ไปอยู่กับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ โอกาสเหมาะสมเมื่อไรท่านก็บวชให้ โดยมิได้พบเห็นบิดามารดาญาติพี่น้องเลย จนตลอดชีวิตก็ยังมี; แม้บางรายจะมีกลับมาเยี่ยมบิดามารดาบ้างก็ต่อโอกาสหลังซึ่งเหมาะสม แต่ก็มีน้อยเหลือเกิน. ในพุทธศาสนามีระเบียบว่า มาบ้าน

ได้ก็ต่อเมื่อมีเหตุผลสมควร และพึงทราบไว้ด้วยว่า พวกที่บวชนั้นไม่ได้เวียนมาบ้าน ไม่ได้บวชในที่ต่อหน้าบิดามารดา ไม่ได้ฉลองกันเป็นการใหญ่ แล้วไม่กี่วันก็สึก สึกแล้วก็ไม่มีอะไรดีขึ้นไปกว่าเดิม อย่างที่เป็นกันอยู่ในเวลานี้. ๑๔

เราหลงเรียกการทำขวัญนาค และการทำพิธีต่าง ๆ ตลอดถึงการฉลองอะไร ๆ เหล่านั้นว่าเป็นพุทธศาสนาแล้วก็นิยมทำกันอย่างยิ่ง จะหมดเปลืองทรัพย์ของตนหรือของคนอื่นเท่าไรก็ไม่ว่า พุทธศาสนาใหม่ๆ อย่างนี้เกิดมีมากมายแทบจะทั่วไปทุกแห่ง. *ธรรมะหรือของจริงที่เคยมีมาแต่ก่อนนั้น ถูกหุ้มห่อโดยพิธีรีตองจนมิด.* เกิดมุ่งหมายผิดเป็นอย่างอื่นไป เช่น การบวชก็กลายเป็นเรื่องสำหรับแก้หน้าเด็กหนุ่ม ๆ ที่ถูกหาว่าเป็นคนดิบหาเมียยากอะไรเหล่านี้เป็นต้น. ในบางถิ่นบางแห่ง ถือเป็นโอกาสสำหรับรวบรวมเงินที่มีผู้นำมาช่วย เป็นการหาทางร่ำรวยเสียคราวหนึ่ง ถึงอย่างนั้นเขาก็เรียกว่าพุทธศาสนา : ใครไปตำหนิติเตียนเข้า ก็จะถูกหาว่าไม่รู้จักพุทธศาสนาหรือทำลายศาสนา. ๑๕

อีกเรื่องหนึ่งตัวอย่าง เช่น กฐิน : พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมายจะให้ภิกษุทำจีวรเป็นด้วยตนเองด้วยกันทุกรูปและให้พร้อมเพรียงกันทำด้วยมือของตัวเองในเวลาอันรวดเร็ว. ถ้าผ้าที่ช่วยกันทำนั้นมีผืนเดียวก็มอบให้เป็นกรรมสิทธิ์ของภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นเจ้าอาวาส แต่เป็นภิกษุซึ่งหมู่สงฆ์เห็นว่ามีคุณสมบัติสมควรที่จะใช้จีวรนั้นได้ หรือขาดแคลนผ้าจะใช้สอยให้เป็นผู้ใช้สอยจีวรผืนนั้นได้ในนามของสงฆ์ทั้งหมด. ๑๖

พระองค์ทรงมุ่งหมายจะให้พระทุกรูปหมดความถือเนื้อถือตัว ไม่ว่าจะเป็นพระผู้น้อย สมภารเจ้าวัดหรือพระผู้ใหญ่มีศักดิ์มีเกียรติอะไรก็ตาม ต้องลดตัวลงมาเป็นกุลีกันหมดในวันนั้น เพื่อจะมาระดมกันกะผ้าตัดผ้าเย็บผ้าต้มแก่นไม้ทำสีย้อมผ้า และอะไร ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะให้จีวรนั้นสำเร็จได้ในวันนั้น เพราะเป็นการรวบรวมเอาเศษผ้ามาต่อกันเป็น

จีวร. พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมายให้สิ่งที่เรียกว่ากฐินเป็นอย่างนั้น คือไม่ต้องเกี่ยวกับฆราวาสเลยก็ได้ แต่เดี๋ยวนี้กฐินกลายเป็นเรื่องมีไว้สำหรับประกอบพิธีหรูหราหาเงิน เอิกเกริกเฮฮาสนุกสนานพักผ่อนหย่อนใจโดยไม่ได้รับผลสมความมุ่งหมายอันแท้จริง แต่กลับใช้เวลามาก เปลืองเงินมาก ยุ่งยากมาก จนกลายเป็นโอกาสสำหรับทำสำมะเลเทเมา คือไปทอดกฐินเพื่อกินเหล้ากินปลาเล่นไพ่เฮฮากันอย่างสนุกสนาน หรือไม่ก็มุ่งหน้าหาเงินกันเท่านั้น. ๑๗

พุทธศาสนา "เนื้องอก" ทำนองนี้ มีขึ้นใหม่ ๆ มากมายหลายร้อยอย่างโดยไม่ต้องระบุชื่อ เพราะมากจนระบุไม่ไหว แต่อยากจะให้เชื่อว่า *"พุทธศาสนาเนื้องอก"* : เป็นเนื้อร้ายชนิดหนึ่งซึ่งงอกขึ้น ๆ จนปิดบังห่อหุ้มเนื้อดีหรือแก่นแท้ของพุทธศาสนาให้ค่อย ๆ ลบเลือนไป; ด้วยเหตุฉะนี้แหละสิ่งที่เราเรียกว่าพุทธศาสนา ๆ จึงมีเพิ่มขึ้นมากมายหลายประเภทจากตัวแท้ของศาสนาที่มีอยู่ดั้งเดิมเกิดเป็นนิกายใหญ่และนิกายย่อย ๆ อีกตั้ง ๒๐–๓๐ นิกายที่กลายเป็น นิกายตันตระ ซึ่งเนื่องกับกามารมณ์ไปก็มีจำเป็นที่จะต้องแยกแยะให้รู้จักตัวพุทธศาสนาเดิมแท้ไว้เสมอ จะได้ไม่หลงงมงายยึดถือเปลือกที่หุ้มภายนอกหรือติดแน่นในพิธีรีตองต่าง ๆ จนเป็นการประพฤติผิดจากความมุ่งหมายเดิมที่ถูกต้องยิ่งขึ้น. ๑๘

เราควรยึดกายวาจาบริสุทธ์ให้เป็นที่ตั้งของจิตบริสุทธิ์เพื่อให้เกิดปัญญารู้ว่าอะไรถูก แล้วประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น อย่าได้ถือว่าถ้าเขาว่าพุทธศาสนาแล้วก็เป็นพุทธศาสนา. *เนื้องอกนั้นได้งอกมาแล้วนับตั้งแต่วันหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน* และยังงอกเรื่อย ๆ มา กระจายไปทุกทิศทุกทางจนกระทั่งบัดนี้ เลยมีเนื้องอกก้อนโต ๆ อย่างมากมาย.

พวกเราเองจะไปอ้างเอา "พุทธศาสนาเนื้องอก" มาถือว่าเป็นพุทธศาสนาไม่ได้ หรือ*คนในศาสนาอื่นจะมาชี้ก้อนเนื้องอก*เหล่านี้ ซึ่งมีอยู่อย่างน่าบัดสีอย่างน่าละอายว่าเป็นพุทธศาสนา ก็ไม่ถูกเหมือนกัน

คือไม่เป็นการยุติธรรม เพราะสิ่งที่ไม่ใช่พุทธศาสนา แต่เป็น "เนื้องอก" พวกเราที่จะช่วยกันจรรโลงพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นที่พึ่งแก่คนทั้งหลาย หรือเพื่อประโยชน์แก่ตัวเราเองก็ตาม จะต้องรู้จักจับฉวยให้ถูกตัวแท้ของพุทธศาสนา ไม่ไปถูกชิ้นเนื้อร้ายเนื้องอกดังที่กล่าวมาแล้ว. ๒๐

แม้พุทธศาสนาตัวแท้ก็ยังมีหลายแง่หลายมุม ที่จะทำให้เกิดการจับฉวยเอาไม่ถูกความหมายแท้ของพระพุทธศาสนาก็ได้. ๒๑

ถ้ามองดูด้วยสายตาของนักศีลธรรม ก็จะเห็นว่า *พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งศีลธรรม* (Morals) เพราะมีกล่าวถึงบุญบาป ความซื่อตรง ดีชั่ว ความกตัญญูกตเวที ความสามัคคี ความเป็นคนที่เปิดเผยตัวเองและอะไรต่าง ๆ อีกมากมาย ล้วนแต่มีอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งนั้น ; แม้ชาวต่างประเทศก็มองดูในส่วนนี้อยู่มาก หรือว่าชอบพุทธศาสนาเพราะเหตุนี้ก็มีอยู่มาก. ๒๒

พุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง สูงขึ้นไปเป็นสัจจธรรม (Truth) คือกล่าวถึงความจริงที่ลึกซึ้งเร้นลับนอกเหนือไปกว่าที่คนธรรมดาสามัญจะเห็นได้. ส่วนนี้ก็ได้แก่ความรู้เรื่องความว่างเปล่าของสรรพสิ่งทั้งปวง (สุญญตา), เรื่องความไม่เที่ยง (อนิจจัง), ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง), ความไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา); หรือเรื่องการเปิดเผยว่าทุกข์เป็นอย่างไร เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร ความดับสนิทของทุกข์เป็นอย่างไร และวิธีปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไร ในฐานะเป็นความจริงอันเด็ดขาดที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ (อริยสัจจ์) ซึ่งทุกคนควรจะต้องรู้นี้เรียกว่าพุทธ–ศาสนาในฐานะเป็นสัจจธรรม. ๒๓

พุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นศาสนา (Religion) คือส่วนที่เป็นตัวระเบียบปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา กระทั่งผลที่เกิดขึ้นคือความหลุดพ้น, และปัญญาที่รู้เห็นความหลุดพ้นว่าเมื่อใครปฏิบัติแล้ว จะหลุดพ้นไปจากความทุกข์ได้จริง. นี่เรียกว่าพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนา. ๒๔

เรายัง *มีพุทธศาสนาในเหลี่ยมที่เป็นจิตวิทยา* (Psychology), เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎกภาคสุดท้าย กล่าวบรรยายถึงลักษณะของจิตไว้กว้างขวางอย่างน่าอัศจรรย์ที่สุด เป็นที่งงงันและสนใจแก่นักศึกษาทางจิตแม้แห่งยุคปัจจุบัน เป็นความรู้ทางจิตวิทยาที่จะอวดได้ว่าแยบคายหรือลึกลับกว่าความรู้ทางจิตวิทยาของโลกปัจจุบันไปเสียอีก. ๒๕

พุทธศาสนายังมีเหลี่ยมความรู้ซึ่งจัดได้ว่าเป็นปรัชญา (Philosophy) คือสิ่งที่ทดลองไม่ได้ ยังต้องอาศัยการคำนึงคำนวณไปตามหลักแห่งการใช้เหตุผลแห่งการคำนึงคำนวณระบอบหนึ่ง. แต่*ถ้าเห็นแจ้งประจักษ์ได้ด้วยตา*หรือด้วยการพิสูจน์ทดลองตามทางวัตถุ หรือแม้เห็นชัดด้วย "ตาใน" คือ ญาณจักษุก็ตาม เรียกว่าเป็นวิทยา (Science) ได้. ความรู้อันลึกซึ้ง เช่นเรื่องสุญญตาย่อมเป็นปรัชญาสำหรับผู้ที่ยังไม่บรรลุธรรมไปพลางก่อน; แต่จะกลายเป็นวิทยาศาสตร์ทันที สำหรับผู้ที่บรรลุธรรมแล้ว เช่น พระอรหันต์; เพราะท่านได้เห็นแจ้งประจักษ์แล้วด้วยจิตใจของท่านเอง ไม่ต้องคำนึงคำนวณตามเหตุผล. ๒๖

หลักพระพุทธศาสนาบางประเภท ก็เป็นวิทยาศาสตร์ โดยส่วนเดียว เพราะพิสูจน์ได้ชัดแจ้งด้วยความรู้สึกในใจของผู้มีสติปัญญา; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอริยสัจจ์เป็นต้น. ถ้าผู้ใดมีสติปัญญาสนใจศึกษาค้นคว้าแล้วจะมีเหตุผลแสดงอยู่ในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่มืดมัวเป็นปรัชญาเหมือนอย่างบางเรื่อง. ๒๗

สำหรับบุคคลผู้บูชาวัฒนธรรม ก็จะพบว่ามีคำสั่งสอนใน *พระพุทธศาสนาหลายข้อที่ตรงกับหลักวัฒนธรรมสากล,* และมีคำสอนอีกมาก ที่เป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธโดยเฉพาะ ซึ่งดีกว่าสูงกว่าวัฒนธรรมสากลอย่างมากมาย. ๒๘

แม้ *พุทธศาสนาส่วนที่เป็นตรรกวิทยา* (Logic) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่โยกโคลงที่สุด ก็มีมากด้วยเหมือนกันโดยเฉพาะในพวกพระอภิธรรมปิฎกบางคัมภีร์ เช่นคัมภีร์กถาวัตถุเป็นต้น. ๒๙

แต่อย่างไรก็ตามอยากจะขอยืนยันว่า *พุทธศาสนาเหลี่ยมซึ่งชาวพุทธจะต้องสนใจที่สุด นั้นคือ เหลี่ยมที่เป็นศาสนา* ซึ่งหมายถึงวิธีปฏิบัติโดยรวบรัดเพื่อให้รู้ความจริงว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไรจนถอนความยึดถือหลงใหลต่าง ๆ ออกมาเสียจากสิ่งทั้งปวงได้. การกระทำเช่นนี้เรียกว่าเรา*เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นพุทธศาสนา* : มีผลดียิ่งไปกว่าที่จะถือเป็นเพียงศีลธรรมขั้นพื้นฐาน และสัจจธรรมอันเป็นความรู้ที่ลึกซึ้งอย่างเดียวโดยไม่ปฏิบัติอะไร, และเป็นผลดีกว่าที่จะถือเป็นปรัชญาที่มีไว้คิดไว้นึกไว้เถียงกันอย่างสนุก ๆ แล้วไม่ละกิเลสอะไรได้; หรือดีกว่าที่จะถือเป็นเพียงวัฒนธรรม สำหรับการประพฤติที่ดีงามน่าเลื่อมใสในด้านสังคมแต่อย่างเดียว. ๓๐

อย่างน้อยที่สุด เราทั้งหลายควรถือ *พุทธศาสนาในฐานะเป็นศิลปะ* (Art) ซึ่งในที่นี้หมายถึงศิลปะแห่งการครองชีพ คือเป็นการกระทำที่แยบคายสุขุม ในการที่จะมีชีวิตอยู่เป็นมนุษย์ให้น่าดูน่าชมน่าเลื่อมใสน่าบูชาเป็นที่จับอกจับใจแก่คนทั้งหลาย จนคนอื่นพอใจทำตามเราด้วยความสมัครใจ ไม่ต้องแค่นเข็นกัน : เราจะมี*ความงดงามในเบื้องต้น* ด้วยศีลบริสุทธิ์; มี *ความงดงามในท่ามกลาง* ด้วยการมีจิตใจสงบเย็น เหมาะสมที่จะทำงานทางด้านจิต; มี*ความงดงามในเบื้องปลาย* ด้วยความสมบูรณ์แห่งปัญญา คือรู้แจ้งสิ่งทั้งปวงว่าอะไรเป็นอะไรจนไม่มีความทุกข์เกิดขึ้นเพราะสิ่งทั้งหลาย. ๓๑

เมื่อใครมีชีวิตอยู่ด้วยความงาม ๓ ประการ เช่นนี้แล้วถือว่าเป็นผู้มีศิลปะแห่งการดำรงชีวิตอย่างสูงสุด. ชาวตะวันตกหันมาสนใจพุทธ–ศาสนา ในฐานะเป็นศิลปะแห่งชีวิตโดยนัยนี้เป็นอันมาก และกล่าวขวัญกันมากกว่าแง่อื่น ๆ. ๓๒

การที่เราเข้าถึงตัวแท้ของพระพุทธศาสนา จนถึงกับนำมาใช้เป็นแบบแห่งการครองชีวิตได้นั้น มันทำให้เกิด*ความบันเทิงรื่นเริงตามทางของธรรมะ* ไม่เหงาหงอย ไม่เบื่อหน่าย หรือหวาดกลัว ดังที่เกรง

กันอยู่ว่าถ้าละกิเลสกันเสียแล้ว ชีวิตนี้จะแห้งแล้งไม่มีรสชาติอะไรเลย หรือถ้าปราศจากตัณหาต่าง ๆ โดยสิ้นเชิงแล้ว คนเราจะทำอะไรไม่ได้หรือไม่คิดทำอะไรอย่างนี้เป็นต้น แต่โดยที่แท้แล้ว *ผู้ดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้องตามศิลปะแห่งการครองชีวิตของพระพุทธเจ้านั้นคือผู้มีชัยชนะอยู่เหนือสิ่งทั้งปวงที่เข้ามาแวดล้อมตน* ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ บุคคล สิ่งของหรืออะไรก็ตาม จะเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และทางใจก็ตาม ย่อมจะเข้ามาในฐานะผู้แพ้ ไม่อาจจะทำให้เกิดความมืดมัว สกปรก เร่าร้อนให้แก่ผู้นั้นได้. อากัปกิริยาที่เป็นฝ่ายชนะอารมณ์ทั้งปวงนี้ ย่อมเป็นที่บันเทิงเริงรื่นอย่างแท้จริง; และนี่คือข้อที่ควรถือเป็นศิลปะในพุทธศาสนา. ๓๓

ธรรมะในพระพุทธศาสนา จะให้ความเพลิดเพลินแก่จิตใจที่ต้องการธรรมะ นับได้ว่าเป็นอาหารจำเป็นอย่างหนึ่งเหมือนกัน. คนที่ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสยังต้องการอาหาร ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แสวงหากันไปตามวิสัยปุถุชนนั้นก็ถูกแล้ว แต่ยังมีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งอยู่ลึกและไม่ต้องการอาหารอย่างนั้น *สิ่งนี้คือวิญญาณซึ่งเป็นอิสระหรือบริสุทธิ์* ต้องการความบันเทิงเริงรื่น คืออาหารทางธรรมะ นับตั้งแต่ความยินดีปรีดาที่รู้สึกว่าตนได้ทำอะไรอย่างถูกต้อง เป็นที่พอใจของผู้รู้ทั้งหลาย, มีความสงบระงับในใจชนิดที่กิเลสมารบกวนไม่ได้. มีความเห็นแจ่มแจ้งรู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ทะเยอทะยานในสิ่งใด, มีอาการเหมือนกับนั่งลงได้ไม่ต้องวิ่งไปวิ่งมาเหมือนคนทั้งหลาย ชนิดที่ท่านให้คำเปรียบไว้ว่า "กลางคืนอัดควัน กลางวันเป็นไฟ" ๓๔

"กลางคืนอัดควัน" นั้น หมายถึงการนอนไม่หลับกระสับกระส่าย มือก่ายหน้าผาก คิดจะแสวงหาอย่างนั้นอย่างนี้ คิดจะกระทำเพื่อให้ได้เงิน ได้ลาภหรือสิ่งต่าง ๆ ที่ตนปรารถนาอันเป็นควันกลุ้มอยู่ในใจ เพราะมันยังมืดค่ำลุกไปไหนไม่สะดวก ต้องทนนอนอัดควันอยู่. ๓๕

ครั้นถึงเวลารุ่งขึ้น ก็ออกวิ่งว่อนไปตามความต้องการของ "ควัน" ที่อัดไว้เมื่อคืน นี่เรียกว่า *"กลางวันเป็นไฟ"* เป็นอาการของจิตใจ

ที่ไม่ได้รับความสงบไม่ได้รับอาหารทางธรรม เป็นความหิวกระหายไปตามอำนาจของกิเลสและตัณหา : "กลางคืนอัดควัน" ร้อนกลุ้มอยู่แล้วตลอดคืน; "กลางวันยังเป็นไฟ" คือทั้งร้อนทั้งไหม้อะไรไปในตัวเสร็จตลอดทั้งวัน แล้วจะหาความสงบเยือกเย็นอย่างไรได้. ๓๖

ถ้าคนเราต้อง *"กลางคืนอัดควันกลางวันเป็นไฟ" ไปจนตลอดชีวิต* ถึงตายแล้วจะเป็นอย่างไรบ้าง ขอให้ลองคิดดู. เขาเกิดมาทนทุกข์ทรมานจนตลอดชีวิต คือนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเน่าเข้าโลงไปทีเดียว โดยไม่มีสติปัญญาที่จะระงับดับไฟ ดับควันนั้นเสียเลย. บุคคลชนิดนี้จะต้องอาศัยสติปัญญาของบุคคลประเภทพระพุทธเจ้า สำหรับช่วยแก้ไขให้เบาบางลงตามส่วน. เมื่อเขาได้เข้าใจสิ่งทั้งหลายทั้งปวงถูกต้องตามความเป็นจริงมากขึ้นเท่าไร ควันหรือไฟก็จะลดน้อยลงเท่านั้น. ๓๗

ทั้งหมดนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า *สิ่งที่เรียกว่าพุทธศาสนานั้นมีลักษณะหลายเหลี่ยมหลายมุม* เหมือนกับภูเขาลูกเดียวมองจากทิศต่าง ๆ กัน ก็เห็นรูปต่าง ๆ กัน ได้ประโยชน์ต่าง ๆ กันแล้วแต่ใครจะมองอย่างไร. *แม้พระพุทธศาสนาจะมีมูลมาจากความกลัว ก็ไม่ใช่ความกลัวที่โง่เขลาของคนป่าเถื่อนจนถึงกับนั่งไหว้รูปเคารพ หรือไหว้สิ่งที่มีปรากฏการณ์แปลก ๆ,* แต่เป็นความกลัวชนิดที่สูงด้วยสติปัญญา คือกลัวว่าจะไม่ได้รอดพ้นไปจากการบีบคั้นของความเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือ ความทุกข์ทั้งหลายที่เรามองเห็น ๆ กันอยู่ ๓๘

พุทธศาสนาตัวแท้ไม่ใช่หนังสือไม่ใช่คัมภีร์ ไม่ใช่เสียงบอกเล่าตามพระไตรปิฎก หรือตัวพิธีรีตองต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่ตัวแท้ของพระพุทธ–ศาสนา ตัวแท้ต้องเป็น *ตัวการปฏิบัติด้วยกายวาจาใจ* ชนิดที่จะทำลายกิเลสให้ร่อยหรอหรือสิ้นไปในที่สุด : ไม่จำเป็นต้องเนื่องด้วยหนังสือด้วยตำรา ไม่ต้องอาศัยพิธีรีตองหรือสิ่งภายนอกเช่นผีสางเทวดา แต่ต้องเนื่องด้วยกายวาจาใจโดยตรง คือจะต้องบากบั่นกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปจนเกิดความรู้แจ่มแจ้ง สามารถทำอะไรให้ถูกต้องได้ด้วยตนเอง ไม่มี

ความทุกข์เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นจนอวสาน. นี่แหละคือตัวแท้ของพระพุทธ–ศาสนาในส่วนที่เราจะต้องเข้าถึงให้จงได้. อย่าได้ไปหลงยึดเอาเนื้องอกที่หุ้มห่อพระพุทธศาสนา มาถือว่าเป็นตัวพระพุทธศาสนากันเลย. ๓๙

พระราชนันทมุนี
(ปัญญานันทะภิกขุ)

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ นนทบุรี

ทำบุญกับใคร จึงได้ผลมาก?

คนเราเมื่อมีชีวิตอยู่ในโลก ก็ควรจะนึกว่าเรานี่มาจากใคร ใครเลี้ยงเรามา ใครให้การศึกษาเรามา ใครได้ทำให้เรามีความสุขความสบายตามสมควรแก่ฐานะ เป็นเรื่องที่ควรจะได้นึกได้คิดอยู่บ่อย ๆ การนึกคิดในรูปเช่นนั้นทำให้เรารักครอบครัว รักวงศ์สกุล แล้วก็อาจจะก้าวไปถึงรักชาติ รักบ้านเมือง

คนเราที่จะมีความรักอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับตัวได้นั้นก็ต้องอาศัยการนึกคิดในเรื่องนั้น จึงจะเกิดความซาบซึ้งในใจ ถ้าไม่มีการนึกการคิดความซาบซึ้งในใจก็ไม่มี อันนี้แหละคนโบราณเขาจึงได้ตั้งเป็นธรรมเนียมไว้ สำหรับให้เราได้ระลึกถึงปู่ ตา ย่าหรือคนอื่น ๆ ที่ได้ทำคุณทำประโยชน์แก่ชีวิตของเรา ว่าท่านเหล่านั้นได้ทำอะไรให้แก่เราบ้าง เราจะได้น้อมใจนึกถึง

(พิมพ์ครั้งแรกใน "ปฏิรูปประเพณีให้ได้ประโยชน์มาก" พ.ศ. ๒๕๑๖)

ครั้น *ระลึกถึงแล้ว* จะได้คิดว่า *ควรจะได้ทำการตอบแทน* อย่างไร ถ้าคนที่นับถือศาสนาก็จะได้ปฏิบัติกิจทางศาสนาโดยการให้ทานบ้าง รักษาศีลบ้าง ไปฟังธรรมบ้าง หรือทำอะไร ๆ ที่เรียกว่าเป็นความงามความดี

บรรดากิจที่เราทำ เป็นความงามความดีทางกาย ทางวาจา ทางใจ หรือว่าเป็นบุญเป็นกุศลเป็นกิจที่ควรจะได้กระทำสม่ำเสมอตลอดไป บุคคลที่สนใจในการกระทำความดีนั้น ย่อมเป็นบุคคลที่เจริญมีความก้าวหน้าในชีวิตในการงาน แต่ถ้าเราพากันละเลยไม่ประกอบคุณงามความดีแล้ว ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตก็จะถอยลงไปด้วย อันนี้เป็นเรื่องที่คนโบราณเขามองเห็น จึงได้ตั้งระเบียบประเพณีอะไร ๆ ต่าง ๆ ไว้ สำหรับให้เราได้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สืบต่อกันมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

คนเราในสมัยนี้เป็นคนสมัยใหม่ ชอบคิดชอบนึกก็ไม่เสียหาย ความจริงการคิดนึกค้นคว้าในเรื่องอะไร ๆ นั้น พระพุทธเจ้าไม่ทรงติเตียน แต่ถ้าคิดนึกแล้วเป็นเหตุให้เกิดความเบื่อหน่ายทดท้อ ในการกระทำความดีแล้ว นั่นไม่ชอบไม่ควร แต่ถ้าคิดนึกแล้วเป็นเหตุให้เราก้าวหน้า ในการกระทำความงามความดีต่อไป ความคิดนั้นก็เรียกว่าใช้ได้ เป็นประโยชน์แก่ตนแก่ท่านเราที่เป็นคนมีการศึกษาในรูปใหม่ ๆ เมื่อจะคิดอะไร ต้องคิดด้วยปัญญาหาเหตุหาผล ที่เขาให้ทำอย่างนั้นเพื่ออะไร จะได้ประโยชน์อะไรบ้าง คิดอย่างรอบคอบ อย่าคิดแต่เพียงแง่เดียวด้านเดียวเพราะถ้าคิดแต่เพียงแง่เดียวบางทีก็ไม่เห็นชัด

เหมือนกับเรามองดูวัตถุที่เป็นเหลี่ยม เช่นว่าวัตถุสี่เหลี่ยม ถ้าเรามองแต่เพียงเหลี่ยมเดียวของมัน อีก 3 ด้านเรามองไม่เห็น เราจะลงความเห็นว่ามันเป็นอย่างนั้นก็ไม่ได้ ต้องดูให้รอบทั้ง 3 ด้าน ถ้ามันมี 6 ด้านก็ต้องดูมันทั้ง 6 ด้าน ถ้าดูข้างในได้ ก็ต้องดูว่าข้างในมันเป็นอย่างไร แล้วจึงจะลงความเห็นว่า สิ่งนั้นคืออะไร มันดีหรือชั่ว เป็นประโยชน์ หรือไม่เป็นประโยชน์ฉันใด การคิดนึกในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับประเพณีพิธีการ เราก็ต้องนึกว่าเขาทำกันเพื่ออะไร ทำแล้วจะได้ประโยชน์อะไรบ้าง

การทำบุญต่าง ๆ ตามประเพณี ก็ต้องคิดเหมือนกัน เมื่อคิดแล้วเราก็เห็นความจริงว่า ทำเพื่ออะไร และเมื่อเข้าใจ เหตุของเรื่องที่ทำแล้ว

แม้ว่าเราจะทำไม่เหมือนกับที่คนอื่นเขาทำ ก็ยังได้ เช่นว่า พอถึงวันสารท แทนที่เราจะไปทำบุญตักบาตรให้อาหารมันล้นเกินไป เราก็เปลี่ยนเป็นเรื่องอื่นเสีย สมมติว่าทำบุญด้วยปัจจัยบำรุงวัดก็ได้ บำรุงอะไร ๆ อื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ชุมนุมชนก็ได้ เช่น บำรุงโรงเรียน บำรุงโรงพยาบาล สงเคราะห์คนชรา คนพิการ อะไร ๆ ก็ได้ทั้งนั้น เพราะการกระทำเช่นนั้นก็ถือว่า เป็นการสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ เป็นบุญเป็นกุศล

ถ้าหากว่าจะก้าวหน้าไปกว่านั้น เมื่อเรานึกถึงบรรพบุรุษของเรา เราก็มานั่งสงบจิตสงบใจ แล้วก็มองดูตัวของเราเองว่าเรานี่เป็นลูกเป็นหลานของบรรพบุรุษ เราเป็นอยู่อย่างไรในเวลานี้ เราปฏิบัติตนเพื่อรักษาวงศ์สกุลของบรรพบุรุษไว้หรือเปล่า หรือว่าเราประพฤติตนไปในทางทำลาย คุณงามความดี ทรัพย์สมบัติของบรรพบุรุษของเรา เรานั่งลงแล้วก็พิจารณาทบทวนศึกษาดูตัวของตัวเอง เพื่อให้รู้จักตัวเอง แล้วถ้าเห็นว่ามีอะไรบกพร่อง ไม่ดีไม่งามอยู่ในตัว พอเรานึกถึงบรรพบุรุษ เราก็เลิกละจากการปฏิบัติในสิ่งอันไม่เหมาะไม่ควรเหล่านั้นเสีย หันมาปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อไป อันนี้แหละเรียกว่าดำรงวงศ์สกุลของเราไว้

การดำรงวงศ์สกุลที่เป็นเนื้อแท้จริง ๆ ก็คือช่วยกันรักษาความงามความดี เพื่อให้ครอบครัวสกุลของเราตั้งมั่น นั่นแหละคือการดำรงที่แท้จริงเพราะความดีนั้นเป็นยอดของสิ่งทั้งปวงถ้าเราไม่รักษาความงามความดีไว้ แม้จะรักษาสิ่งอื่นไว้ได้ ก็ได้แต่เพียงเปลือกนอกผิวเผิน ถ้าได้รักษาความดีก็เรียกว่า รักษาเข้าไปถึงเนื้อในของสิ่งนั้น สิ่งนั้นก็จะดำรงคงทนถาวรอยู่ได้ตลอดกาลนาน อันนี้เป็นเรื่องที่ควรจะคิดในแง่นี้ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่งคนเราที่เป็นคนสมัยใหม่อาจจะมีปัญหาสงสัยในเรื่องบางประการ เช่นเรื่อง *การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย* เราอาจจะสงสัยว่ามันจะถึงหรือไม่ หรือว่าจะได้รับหรือไม่ ปัญหาอย่างนี้อย่าคิดไปในแง่ที่ว่า จะทำให้เราเบื่อหน่ายในการกระทำแต่ *ให้เราคิดว่าที่เราทำนั้น* ทำ

เพื่ออะไร เรา *ทำเพื่อสงเคราะห์ อนุเคราะห์ หรือเพื่อบูชาคุณงามความดีของบุคคลนั้น ๆ* เช่นในบางครั้งเราก็ทำเพื่อบูชาคุณงามความดีเพราะคนคนใดคนหนึ่งก็ตามประพฤติดีประพฤติชอบอยู่ในศีลในธรรม เรานึกได้เราก็ทำบุญเพื่อบูชาความดีของท่านผู้นั้น หรือว่าบางครั้งบางคราวเราเห็นคนที่น่าสงสาร สภาพความเป็นอยู่ลำบาก มีอะไรพอที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลเขาได้ เราก็ช่วยเหลือเกื้อกูลตามสมควรแก่ฐานะ เมื่อใดเราระลึกถึงบรรพบุรุษของเรา เราก็ทำกิจเพื่อบูชาความดีของบุคคลอื่นบ้าง เพื่อสงเคราะห์บุคคลอื่นบ้าง การกระทำเช่นนั้นเป็นการช่วยเหลือมนุษย์ให้มีความสุขความเจริญ ตามสมควรแก่ฐานะ

ใน*การแผ่ส่วนบุญ*นั้น ที่ท่านสอนให้เราทำเพื่ออะไรในบุญกิริยาวัตถุสิบอย่าง มีอยู่อันหนึ่งว่า ให้แผ่ส่วนบุญเรียกว่า*ปัตติทานมัย* บุญสำเร็จด้วยการแผ่ส่วนบุญ อีกอันหนึ่งบอกว่า *อนุโมทนามัย* บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาคือยินดีในบุญที่บุคคลอื่นกระทำแล้วอุทิศให้แก่เรา เมื่อเราทำอะไรที่เป็นบุญ เราก็ต้องนึกแผ่ส่วนบุญ ในการนึกแผ่ส่วนบุญนั้น เราจะต้องนึกถึงคนที่เราเคารพนับถือ เช่นเรานึกถึงคุณพ่อคุณแม่นึกถึงคุณปู่ คุณตา คุณย่า คุณยาย ครูบาอาจารย์ หรือใครก็ตามที่ละโลกนี้ไปแล้วเรานึกว่าเราจะแผ่ส่วนบุญไปให้ การนึกอย่างนั้นแหละเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ ให้เราได้คิดถึงบรรพบุรุษของเรา เพราะในโอกาสอื่นเราไม่ค่อยจะได้นึก ไม่มีอะไรมาบังคับให้เรานึกเราคิดเราเพลิดเพลินอยู่ด้วยงานการ หรือด้วยอะไร ๆ ต่าง ๆ ต่อเมื่อเราได้ทำบุญกุศลอะไรท่านจึงวางระเบียบไว้ว่าให้แผ่ส่วนบุญ เท่ากับว่าวางระเบียบให้เรานั่งคิดถึงบรรพบุรุษของเราสักชั่วครู่หนึ่ง

ในขณะแผ่ส่วนบุญนั้นแหละ เราก็นึกถึงว่าขอให้ส่วนบุญนี้สำเร็จแก่คุณพ่อคุณแม่ คุณปู่ คุณตา คุณย่า คุณยาย ครูบาอาจารย์ ท่านที่มีบุญคุณแก่เรา เราก็ได้มีจิตคิดไปถึงท่านผู้นั้นครั้นนึกไปแล้วบางทีก็นึกยาวไปว่า ท่านผู้นั้นได้ทำบุญคุณแก่เราอย่างนั้น มีประโยชน์แก่เราอย่างนั้น

เราก็เกิดความซาบซึ้งในใจซึ่งอาจจะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนจิตใจ ให้เราสำนึกในความเป็นลูกหนี้ คือเราเป็นหนี้บุญคุณของท่านเหล่านั้น ครั้นเมื่อรู้สึกตัวว่าเป็นลูกหนี้ ลูกหนี้ที่ดีต้องจ่ายคืนไม่โกงไม่บิดไม่เบี้ยว ยืมเขามาแล้วต้องให้คืนแก่เขา *เราเกิดมามีชีวิตอยู่ก็เป็นลูกหนี้ของบรรพบุรุษ เราก็ต้องมีการจ่ายคืน* การจ่ายคืน ก็คือต้องการ*ตั้งหน้าตั้งตาประพฤติคุณงามความดีต่อไป* อันนี้แหละคือจุดหมายในการที่เราแผ่ส่วนบุญให้แก่ท่านเหล่านั้น เพื่อให้เกิดความระลึกถึงบุญคุณท่านเหล่านั้น

อีกประการหนึ่ง ถ้าเราพูดตามตำรา หรือว่าในพระสูตรบางพระสูตร ท่านก็กล่าวไว้ในรูปว่า ถ้า*หากว่าได้อนุโมทนาก็จะได้รับส่วนบุญนั้น ถ้าไม่ได้อนุโมทนาก็จะไม่ได้รับส่วนบุญนั้น* วันนี้ช่างเถอะจะอนุโมทนาไม่อนุโมทนา ไม่ใช่เรื่องที่จะคิดมากไป แต่เรื่องที่เราควรคิดก็คือว่า ขณะใดใจเรานึกถึงใครได้ทำอะไรแก่เรา เราก็ควรจะได้ทำอะไรที่เป็นความดี เพื่อตอบแทนท่านเหล่านั้น มนุษย์เราถ้าคิดอยู่ในเรื่องอย่างนี้แล้วละก็โลกจะสวยสดงดงามขึ้นมาก เพราะคนเรามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนอื่นทั้งนั้น ไม่ว่าใคร อยู่คนเดียวไม่ได้ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับใคร ๆ อยู่ตลอดเวลา เมื่อเรานึกได้บ่อย ๆ ก็จะยกฐานะทางจิตใจให้ดีงามขึ้น จุดมุ่งหมายที่เราทำก็เป็นอย่างนี้ประการหนึ่ง

ทีนี้อีกประการหนึ่ง ในเรื่องนี้ญาติโยมบางคนก็จะสงสัยว่า *ทำบุญกับใครมีผลมาก* มีอานิสงส์มาก อะไรเหล่านี้เป็นต้น เรื่องนี้ไม่ต้องสนใจมากเกินไปหรอก การทำอะไร ๆ นั้นต้องนึกถึงประโยชน์ของสิ่งที่เราทำ คือทำลงไปแล้วมันเป็นประโยชน์แก่ใครหรือไม่ *ถ้าเป็นประโยชน์ก็ใช้ได้* เพราะในการทำทานตามหลักพระพุทธศาสนานั้น จุดมุ่งหมายสำคัญก็เพื่อให้มนุษย์มีความเอื้อเฟื้อต่อกัน ปรานีเอ็นดูต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามสมควรแก่ฐานะ ใครมีกินมีใช้เหลือกินเหลือใช้ ก็ให้นึกถึงคนที่ยังไม่มีจะกินจะใช้ ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยเรื่องอะไรต่าง ๆ เราก็ควรจะได้สงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่คนเหล่านั้นตามสมควร

แก่ฐานะที่เราจะช่วยได้ อันนี้เป็นเรื่องสำคัญที่ควรจะได้กระทำ

ในพระสูตรตอนหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสไว้น่าฟังคือ พราหมณ์คนหนึ่งเข้าไปถามว่า ทำบุญกับใครจึงจะได้บุญมากได้อานิสงส์มาก แทนที่พระองค์จะตรัสว่า ให้ทำกับคนนั้นคนนี้แต่พระองค์บอกว่าอย่างนี้ พราหมณ์คนใดคนหนึ่งรับประทานอาหารแล้ว มีเศษอาหารติดอยู่ในจานบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ แล้วเอาน้ำใส่ลงเพื่อจะล้าง ในขณะที่จะเทน้ำล้างจานนั้นลงไป ก็เกิดความคิดในใจว่า เศษอาหารเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ติดอยู่ในจานนี้ จะเป็นประโยชน์แก่สัตว์ตัวเล็กตัวน้อย แล้วก็เทลงไปด้วยความตั้งใจ เพื่อให้เศษอาหารนั้นเป็นประโยชน์แก่สัตว์ตัวเล็กตัวน้อยที่มีชีวิตอยู่จะได้อาศัยอาหารนั้น *การกระทำเพียงเท่านี้ตถาคตก็ถือว่าเป็นบุญแล้ว* พระองค์ตอบไปในรูปอย่างนั้น ก็เท่ากับบอกให้เข้าใจว่า เราทำอะไรด้วยการคิดว่า*สิ่งที่เราทำนี้จะเป็นประโยชน์เป็นความสุขแก่บุคคลอื่น แม้แต่เพียงเล็กน้อย พระผู้มีพระภาคก็ถือว่าเป็นบุญกุศล* เป็นเรื่องที่ควรจะได้กระทำ เช่นน้ำล้างจานเราจะเท ก็ยังนึกว่า ขอให้มันเป็นประโยชน์แก่สัตว์ตัวเล็กตัวน้อย ที่จะได้กินจากสิ่งเหล่านี้ แล้วก็เทลงไปเพียงเท่านี้ก็ถือว่าเป็นบุญเป็นกุศล

ส่วนการกระทำที่ใหญ่ยิ่งไปกว่านั้น ก็ไม่มีปัญหา จะต้องเป็นบุญเป็นกุศลมากขึ้นไปกว่านั้นตามสมควรแก่ฐานะ อันนี้เป็นพระพุทธดำรัสตอบเหมาะเหลือเกิน ทำให้พราหมณ์คนนั้นเข้าใจความหมายแล้วก็ไม่ต้องถามต่อไปอีกว่าจะทำกับคนใด จึงจะมีผลมากมีอานิสงส์มาก แต่ว่ามันมีแง่อยู่หน่อยหนึ่งที่เราควรจะคิด คือ*ว่าคนใดทำประโยชน์แก่สังคมเราก็ควรจะช่วยคนนั้นให้มาก* เพราะว่าคนที่ทำประโยชน์นั้นเราควรช่วยเหลือ สิ่งใดที่เราให้แก่คนทำประโยชน์ สิ่งนั้นไม่สูญ จะเกิดประโยชน์มากขึ้น

ในที่แห่งหนึ่งท่านกล่าวว่า *ทำทาน หรือว่าให้สิ่งของแก่พระอริยบุคคลขั้นพระโสดาบัน จะมีผลมีอานิสงส์ใหญ่ยิ่ง* ทำไมจึงต้องกล่าว

เช่นนั้น เรามาคิดหน่อย คือคิดว่าคนชั้นพระโสดาบันเป็นคนประเภทใด พระโสดาบันเป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัวแล้ว ท่านมีน้ำใจกว้างขวาง มีความเมตตาปรานี อยากจะช่วยคนอื่นให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน อันนี้เป็นลักษณะน้ำใจของพระโสดาบัน เมื่อเราเอาอะไร ๆ ไปให้แก่ท่าน ท่านก็จะเอาสิ่งนั้นไปให้แก่คนที่ควรให้ต่อไป ไม่เก็บไว้กินผู้เดียว ใช้ผู้เดียว แต่ทำสิ่งนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นต่อไป อันนี้แหละมันจึงเป็นประโยชน์มาก คือของที่เราให้แล้วมันกว้างออกไปแก่คนจำนวนมาก อานิสงส์มันก็แพร่หลายมากขึ้น

ถ้าหากว่าญาติโยมไปเที่ยวเชียงใหม่ เวลาขึ้นดอยสุเทพจะเห็นอนุสาวรีย์รูปพระยืนอยู่ที่ปากทางจะขึ้นดอย ถนนนั้นชื่อว่าถนนครูบา-ศรีวิชัย เขาเขียนป้ายว่า ถนนศรีวิชัย คนที่ไม่เคยรู้ก็คิดว่าเป็นชื่อของอะไร ศรีวิชัยนั้นเป็นชื่อของพระรูปหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นในเชียงใหม่ แล้วท่านทำแต่ประโยชน์ คือไปสร้างไปซ่อมสิ่งหักพัง ทำให้มันดีมันงามขึ้น เวลาไปสร้างที่ไหน คนก็ไปช่วยกันมาก คนที่ไปช่วยสมมติว่าเอาปัจจัยไปซื้อปูน ให้ไปซื้อปูนมาถุงหนึ่ง เอาเทลงไปในรางกวนปูนเลย แล้วก็ผสมกับหิน เอาไปเทหล่อเป็นเสาเป็นคานเป็นอะไรไปเลย ไม่ได้เอาปัจจัยมาวางไว้เอาไปทำเลย คนมาเห็นเข้าก็ แหม! ชื่นใจ เพราะว่าเห็นผลทันตาไปซื้อปูนซื้อทรายพัสดุก่อสร้าง มากองอยู่เรียบร้อยแล้ว พ่อค้าเขาเอามากองไว้ ญาติโยมชาวบ้านมาถึงก็ซื้อพัสดุก่อสร้างนั้นแล้วก็ทำเลย เช่นว่ากำลังหล่อเสา ใครซื้อหินปูนทรายมาก็เทกวนกันเลย เอามาเทเองช่วยกันทำไปในตัวเสร็จ เพราะฉะนั้นงานก่อสร้างที่ท่านทำมักจะเสร็จเร็ว เช่น วิหารสวนดอก ญาติโยมไปคงจะเห็น หลังใหญ่ แต่เขาสร้างเพียงเวลา ๕ เดือนเท่านั้นเองยาวตั้งเส้นกว่า กว้างยี่สิบกว่าเมตร สร้าง ๕ เดือนเท่านั้นเอง สมัยนี้ถ้าไปดูวัตถุก่อสร้างนั้นแล้ว มันตั้งยี่สิบสามสิบล้าน ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย แต่ชาวบ้านช่วยกันสร้างห้าเดือนเสร็จ คนชอบไปทำบุญกับท่าน เวลาท่านไปสร้างที่ไหน สร้างจนเสร็จเรียบร้อย

ฉะนั้นเมื่อท่านไปไหนก็ลุกขึ้นเดินไปมือเปล่า ไม่มีอะไรเลย ของทุกชิ้นทุกอันที่เอามาทำที่นั่น เหลือเท่าใดก็กองไว้ที่นั่น สำหรับวัดนั้นต่อไป ท่านไม่มีอะไรเป็นของท่าน คนจึงได้เลื่อมใสชอบให้ ให้แล้วมันก็เกิดเป็นประโยชน์แก่ชุมนุมชนต่อไป อันนี้เป็นตัวอย่าง

เวลานี้ประเทศไทยเรา คนที่มั่งมีสตางค์มักจะเอาไปถวายในหลวงเป็นครั้งคราว ทำไมจึงได้เอาไปถวายในหลวงเพราะว่าไว้ใจว่ามันไม่ไปไหน เงินทองที่เอาไปถวายในหลวงเท่าใดก็เป็นประโยชน์มากเท่านั้น เอาไปให้คนอื่นนี่ ยังลังเลอยู่ ยังสงสัยว่ามันจะถูกใช้ไปทางอื่นเสียบ้าง แต่ถ้าเอาไปถวายในหลวงนี่ร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่มีขาดไปสักนิดเดียว ท่านได้ก็เอาไปแจกพวกชาวเขา ซื้อเสื้อซื้อผ้า ซื้อโน่นซื้อนี่ เอาไปทำเรื่อยไป คนเห็น คนก็ชอบ เอาไปให้วัดวาอารามพระสงฆ์องค์เจ้าก็เหมือนกัน ถ้าหากว่าให้แล้วเอาไปทำประโยชน์ คนก็ชอบให้ ถ้าให้แล้วไม่เห็นว่ามีอะไรใหม่เกิดขึ้น คนก็ชักสงสัยว่า เอ๊ะ ให้แล้วมันหายไปไหน ทำไมไม่มีสิ่งนั้นสิ่งนี้ อันนี้ทำให้ประชาชนลังเลใจ เพราะฉะนั้นการทำบุญสุนทานนี่เราต้องพิจารณาอย่างรอบคอบเหมือนกัน

พระพุทธเจ้าท่านจึงเตือนว่า *เลือกเฟ้นก่อนจึงให้* หมายความว่าทำในที่อันสมควร *ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นความสุขแก่เพื่อนมนุษย์* อะไรที่มันไม่ได้เรื่องเราก็อย่าไปทำ ไม่ใช่ทำตามเขาว่า คนสมัยนี้ทำอะไรเขาใช้ปัญญามากขึ้นแล้ว ไม่เหมือนในสมัยก่อนเขาหลอกให้ทำ คือบอกว่าทำอย่างนั้นจะได้ไปเกิดในสวรรค์ จะได้อยู่วิมานสูงยี่สิบห้าโยชน์ วิมานห้าโยชน์นี่ขึ้นลงก็คางเหลืองแล้ว เพราะว่ามันใหญ่เกินไปมันลำบาก ไม่ใช่อย่างนั้น เราทำเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่เพื่อนมนุษย์อะไรเป็นประโยชน์เราก็ทำ

ขณะใดที่เป็น *วันสำคัญ* ในทางที่เรียกว่า ประเพณี เช่น วันสารท วันตรุษ วันสงกรานต์ เราก็ควรจะทำบุญ แต่ว่า*ทำให้มันเป็นประโยชน์* อย่าทำสักแต่ว่าถ้าวันสารท ก็ทำขนมกระยาสารท ขนมอื่น

ก็กินได้เหมือนกัน กล้วยก็ไม่จำเป็นว่าต้องกล้วยไข่ กล้วยอะไรก็ได้ หรือว่าไม่ใช้ขนม ไม่ใช้กล้วยทำอย่างอื่นก็ได้ เช่นถวายปัจจัยบำรุงวัดก็ได้ สมมติว่าวันนั้นมันเหลือเฟือเหลือเกิน พระฉันกันไม่ไหว ตามวัดนี่ของมันมากถ้าเราไปทำอีกก็เพิ่มพูนความเหลือเฟือมากขึ้น ไม่ได้ประโยชน์คุ้มกับเศรษฐกิจของบ้านเมือง

ทีนี้เราเปลี่ยนเสีย เช่นว่าแทนที่จะไปซื้อกระยาสารทมาทำบุญ เราก็เปลี่ยนเอาปัจจัยไปทำบุญเป็นค่าภัตตาหาร เป็นค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา หรือว่าวัดไหนจะสร้างอะไรก็เอาไปถวายเปลี่ยนเสียบ้าง ไม่เห็นเสียหายอะไร ไม่ใช่ว่าพอถึงวันสารทแล้วบรรพบุรุษต้องกินกระยาสารท ไม่ใช่อย่างนั้น ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น หรือต้องกินขนมนั้นขนมนี้ เหมือนอย่างทางปักษ์ใต้ต้องทำขนมอย่างนั้น ๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีกทุกปี แล้วต้องทำทุกบ้าน เพราะฉะนั้นตามวัดขนมนี่จึงกองมากมายเป็นโอ่ง ๆ แต่ว่าขนมอย่างนี้ไม่ค่อยเสียเพราะมีน้ำมันรักษาไว้ แต่เมื่อมันมากไป เราก็ควรจะได้เปลี่ยนแปลง โดยถือหลักว่าทำทานนั่นแหละ แต่ว่าเราควรคิดว่าทำอย่างไรจึงจะได้ประโยชน์มากขึ้น

เมื่อพูดในเรื่องอย่างนี้แล้ว ก็จะพูดเรื่องอื่นต่อไปอีกหน่อยหนึ่ง เพื่อจะได้เข้าใจในการทำอะไร ๆ ให้ถูกต้องขึ้น เช่นเราจะถวายของแก่พระ เราทำบุญ สมมติว่าญาติโยมต้องการจะถวายผ้าไตรแก่พระ บางทีก็ไปซื้อมาจากร้านที่เขาขาย ที่เขาห่อไว้เรียบร้อยแล้ว ไปถึงก็ถามว่าไตรละเท่าไร เขาบอกว่า๒๕๐เอามา ๑ ไตร แล้วก็ซื้อมา ไม่ได้ตรวจสอบว่าในไตรนั้น มันเรียบร้อยหรือเปล่า ผ้าเก่าหรือผ้าใหม่

อยากจะบอกให้โยมรู้ว่าผ้าจีวรนี่มันหมุนเวียน ในกรุงเทพฯนี่มันหมุนเวียน มาวัดแล้วไปเสาชิงช้า ไปเสาชิงช้าแล้วก็กลับมาวัด ผ้าไตรไตรเดียวมันหมุนตั้งร้อยครั้ง วนไปเวียนมาระหว่างเสาชิงช้ากับวัด โยมไปซื้อมา มีงานศพก็ไปช่วยเขาไตรหนึ่ง ถือหราไปเทียว ไปช่วยเขา ไตรอย่างนี้เขาเรียกว่าไตรโยนภาษาวัดเรียกว่าอย่างนั้น คือได้มา

แล้วก็โยนไว้มุมห้องนั่นแหละทำไมจึงต้องโยน คือมันใช้ไม่ได้ ทำไมจึงใช้ไม่ได้ มันเล็กเกินไป เนื้อผ้าก็เต็มทน ใช้ไม่ได้ก็ต้องโยนไว้อย่างนี้เป็นต้น เห็นผ้าทีไรก็นึกว่า แหม! โยมนี่ ไม่รู้ว่าใช้ได้หรือไม่ได้ แล้วก็ไม่มีใครเทศน์ให้ฟังเสียด้วย จึงอยากจะบอกให้รู้ว่า ถ้าเราจะซื้อของไปถวายพระ ไม่ต้องเอามาก ไม่ต้องเอาทั้งไตรก็ได้ ถ้าจะซื้อสบงสักตัวหนึ่งก็ซื้อให้ใช้ได้ จีวรสักผืนหนึ่งก็ให้ใช้ได้ ไม่ใช่ว่าครบไตรแต่ใช้ไม่ได้ขาดทุนเปล่า ๆ กำไรมันอยู่ที่ร้านเสาชิงช้าเราผู้ซื้อก็ไม่ได้เรื่อง ผู้ใช้ก็ไม่ได้ประโยชน์ เรื่องอย่างนี้มีอยู่ทั่ว ๆ ไป

เวลาบวชนาคนี่ก็เหมือนกัน บางทีญาติโยมบอกว่าดิฉันจะไปจัดเอาเอง อาจจัดไม่ถูกก็ได้ ให้พระจัดให้ก็เรียบร้อย ได้ผ้าได้ผ่อนมาเรียบร้อย หรือว่าต้องบอกขนาดว่าต้องซื้ออย่างนั้นพระจึงจะใช้ได้ จีวรจึงได้ขนาด คือเราจะต้องดู เหมือนกับโยมจะซื้อกางเกง ถ้ากางเกงของชุดหนึ่งไปสวมกับเสื้อของอีกชุดหนึ่งมันก็เชยเต็มที แต่ถ้าไปตัดแล้วมันค่อยยังชั่วหน่อย จีวรพระนี่ก็เหมือนกัน พระบางองค์ท่านสูง ใช้จีวรเล็กห่มแล้วมันอยู่เหนือเข่าไป ไม่สุภาพไม่เรียบร้อย สบงก็เหมือนกัน พระสูงนุ่งแล้วเลยเข่ามันผิดพระวินัย เพราะว่าสบงนี่ต้องนุ่งใต้เข่า เป็นปริมณฑลทีนี้เราซื้อผ้าเล็กนุ่งไม่ได้ แต่ถ้าไม่มีท่านก็นุ่งอยู่อย่างนั้นแหละ เพราะฉะนั้น เราจึงต้องถามว่า ท่านใช้สบงขนาดไหน ใช้จีวรขนาดไหน ต้องปรึกษาเสียก่อน แล้วเราก็ไปซื้อ แล้วท่านใช้ได้เมื่อท่านใช้เราก็สบายใจ บางคนซื้อมาถวายก็บังคับเสียด้วยว่าท่านต้องใช้นะ อย่าให้ใครเป็นอันขาด แต่ว่าที่ซื้อมามันไม่ได้เรื่องแล้วยังบังคับให้ใช้อีก นี่ก็ลำบากหน่อย เราจึงควรจะมาปรึกษาเสียก่อน เช่นว่าในฤดูกฐิน โยมจะไปทอดกฐินในที่ต่าง ๆ ซื้อผ้าที่จะไปถวายกฐิน ถวายพระให้ใช้ได้ ราคามันอาจจะสูงหน่อย แต่ว่ามันเป็นประโยชน์ อย่าสักแต่เพียงว่าซื้อส่งเดชไป จะไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้ใช้ อันนี้เป็นเรื่องที่ไม่มีใครบอกโยม เพราะว่าเกรงใจกันอยู่ แต่ว่าสงสารโยมเปลืองสตางค์ อาตมาก็เลยบอกให้ทราบเสียหน่อย

มีคำที่โยมพูดว่า *ตักบาตรไม่ต้องถามพระ* นั่นมันเรื่องอาหารที่จะใส่บาตร แปลว่าให้ใส่ได้โดยไม่ต้องถาม คือข้าวนี่ไม่ต้องถาม กับข้าวก็ไม่ต้องถาม แต่เรื่องอื่นนี่ต้องถาม ควรถามว่าเออ จะทำอะไรบ้าง สิ่งใดบ้างที่ต้องการที่เป็นประโยชน์ เช่นเรื่องยานี่ก็เหมือนกัน เราจะซื้อยาไปถวายพระ เราก็ควรจะไปปรึกษากับหมอ ไข้หวัดนี่ควรจะใช้ยาอะไร ส่วนมากก็ไปซื้อยาธาตุ พระนี่ท้องไม่ค่อยเสีย ทำไมพระไม่ค่อยท้องเสีย เพราะฉันเป็นเวลา อาหารเรียบร้อย ไม่เหมือนโยม ท้องเสียบ่อย พอโยมท้องเสียบ่อยก็นึกว่า พระคงจะท้องเสียบ่อยด้วย เลยซื้อแต่ยาธาตุเอามาถวายกันเยอะ เราควรจะซื้อยาประเภทอื่นมาถวายพระกันบ้าง เช่นพวกวิตามินซึ่งถูก ๆ ไม่แพง ฉันแล้วร่างกายแข็งแรงขึ้น อาตมานี่ฉันอยู่ทุกวันวิตามินประเภทนั้น เพราะว่ามีคนเอามาถวาย ตั้งแต่ฉันยานั้นแล้วสบายขึ้น ไม่ปวดเอว ปวดหลัง ปวดแข้งปวดขา ร่างกายมันก็แข็งแรง ถ้าไม่ฉันแล้ว ปวดแข้งปวดขา เพราะอาหารข้าวเดี๋ยวนี้มันขาดวิตามิน ข้าวโรงสีไม่มีวิตามิน ไม่เหมือนข้าวที่ซ้อมด้วยมือ

สมัยก่อนพระมาอยู่กรุงเทพฯ เป็นเหน็บชา ออกไปอยู่บ้านนอกเดือนเดียวหายแล้ว เพราะบ้านนอกกินข้าวซ้อมมือ แต่เดี๋ยวนี้มาอยู่กรุงเทพฯ เป็นเหน็บชา ออกไปอยู่บ้านนอก ๓ เดือนตาย เพราะไปบ้านนอกข้าวสารมันยิ่งเลวกว่ากรุงเทพฯ เข้าไปอีก มากรุงเทพฯ ดีหน่อยมีกับข้าว แต่ว่าบ้านนอกไม่มีกับจะฉัน ทำให้ตายไว สภาพมันเปลี่ยนไป สมัยนี้โรงสีเล็กมันเอาวิตามินไปหมด คนก็เลยขาดธาตุอาหาร เราจึงควรถวายยาที่เรียกว่าชดเชยอาหารที่มันขาดขาด อย่างนี้ก็เป็นประโยชน์

ของที่เราจะถวายพระ จึงต้องคัดเลือกเหมือนกัน เพื่อให้ท่านใช้ได้ เราจะได้ไม่เปลืองสตางค์ ถ้าถวายแล้วไม่ได้ใช้ ทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ เปลืองสตางค์เปล่า ๆ ของบางอย่างก็ซ้ำ ๆ ซาก ๆ กันมากมายก่ายกอง ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร เสียหายไปเสียเยอะแยะ เห็นแล้วก็เสียดาย จงบอกให้ญาติโยมรู้ว่า เราควรจะทำอย่างไรในสิ่งเหล่านี้ ความจริงเราจะทำอะไรควร

จะถาม ปรึกษาสมภารท่านเจ้าวัด ว่าควรจะทำอย่างไร ก็จะเป็นประโยชน์มากขึ้น เงินทองที่จ่ายมันก็ได้ประโยชน์ คุ้มกับการที่เราได้ทำลงไปนี้ประการหนึ่ง. จึงอยากจะขอให้ญาติโยมทั้งหลายเข้าใจไว้ในเรื่องเกี่ยวกับการทำบุญถวายพระ ด้วยเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ

วันไหนเป็นวันประเพณีทำบุญใหญ่ ๆ แทนที่เราจะทำให้มันเหลือเฟือ ก็ประหยัดเสียบ้าง ตัวอย่างเช่นวันปีใหม่ แห่กันไปตักบาตรที่ท้องสนามหลวง จนของไปกองอยู่ที่โคนมะขามมากมาย สูญเสียไปไม่ใช่น้อย ไม่จำเป็นต้องไปใส่ที่สนามหลวงหรอก ใส่ที่ไหนก็ได้ ให้ถือว่าเดือนมกราคมทั้งเดือนเป็นปีใหม่ ไม่ต้องไปตักบาตรวันที่ ๑ หรอก วันไหนก็ได้ เออ วันนี้มันเดือนใหม่ของปี ตักบาตรเสียหน่อย ความจริงตักมันเสียทุกวันดีกว่า เราทำเป็นประจำ วันหนึ่งทำสัก ๓ ถ้วย พระผ่านมาก็ใส่ ต่างคนต่างทำอย่างนั้นเฉลี่ยกัน พระก็พอฉัน พระก็จะไม่เดือดร้อนในการเป็นการอยู่ อันนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าคิดพิจารณาว่า อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ ตามสมควรแก่ฐานะ

อีกอย่างหนึ่ง เวลามีงานมีการ เช่นมีงานศพอยากจะแนะนำด้วยเหมือนกัน ตามปกติเวลามีงานศพนี่นิมนต์พระไปสวด สวดกันเสียจริง ๆ ตั้งเจ็ดคืน สวดทุกคืน ๆ ถ้าเป็นศพใหญ่ก็สวดกันเจ็ดคืน สวดกันอยู่ได้ แล้วก็เก็บศพไป อาตมาไปนั่งนึก ๆ ดูว่า แหม ทำกันตามประเพณี ทำไมไม่แก้ไขเปลี่ยนแปลงให้มันเกิดประโยชน์เสียบ้าง สวดฟังรู้เรื่องเมื่อไหร่ โยมที่ไปในงานศพ ฟังรู้หรือ พระสวดอะไร พระสวดทำนองสรภัญญะก็ดี ทำนองธรรมดาก็ดี ก็นั่งฟังกันอยู่อย่างนั้น คนไหนที่เรียกว่าหัวโบราณก็นั่งฟังไปเคารพไป เป็นของขลังไป หัวสมัยใหม่ก็นั่งคุยกันไป ดื่มเบียร์กันไป เล่นหมากรุกกันไปบ้าง เลอะกันไปทุกวันทุกเวลาเพราะไม่รู้เรื่องจึงได้เลอะอย่างนั้น ทีนี้เราจะเปลี่ยนเสียได้ไหม

วันหนึ่งไปคุยกับคนหลายคน ว่าแหมผมไม่รู้เลยว่า ไม่สวดอภิธรรมก็ได้ ทีหลังถ้าหากว่าญาติตายอีก จะไม่สวดแล้ว จะนิมนต์

พระมาเทศน์ ก็จะได้เรื่องได้ราว คือว่าเราตั้งศพอยู่ เอาเถอะสวดก็สวด เราไม่ทิ้ง สวดไปสักจบหนึ่งก็พอ พอสวดจบหนึ่งแล้วก็เทศน์เสีย เอาพระไปเทศน์ให้ญาติโยมฟัง ญาติโยมก็จะได้ความรู้ความเข้าใจในข้อธรรมะ พอเทศน์จบแล้วก็สวดอีกสักจบหนึ่ง แล้วก็ถวายของ มันก็พอดีกัน ญาติโยมที่มาในงานศพได้ฟังธรรม อภัยเถอะ คนบางคนไม่ค่อยมีโอกาสมาวัดหรอก ไม่ค่อยได้ฟังธรรมเทศนา แต่เวลาเพื่อนตายนี่ ต้องไป หรือคราวบิดามารดาของเพื่อนตาย นี่ต้องไป

ทีนี้เมื่อไปก็ไปเจอธรรมะเข้า ก็ได้รู้ว่า อ๋อ! ธรรมะนี่มีประโยชน์แก่ชีวิต มันยิ่งกว่าอาหารที่เรารับประทานทุกวันทุกเวลา แล้วก็จะได้ไปกลับจิตกลับใจ บางคนฟังถูกอกถูกใจเข้าก็ละเลิกไปเลย จากสิ่งชั่วสิ่งร้ายไม่ประพฤติไม่ปฏิบัติในทางเสื่อมต่อไป *เจ้าภาพในงานศพใดกระทำอย่างนี้ แล้วทำให้คนที่มาในงานนั้นได้หันหน้าเข้าหาธรรมะได้สักคนหนึ่งนั้นแหละเป็นมหากุศล* เป็นบุญอันยิ่งใหญ่ ที่เราควรจะทำให้งานศพมารดาบิดาของเรา แต่ว่าไม่ค่อยมีใครทำกัน โน่น ไปเทศน์เอาวันเผาบ่ายโมง ไปดูเถอะคนฟังกี่คน ๓ คน ๕ คน เพราะว่าต่างคนต่างกลับบ้านไปแต่งตัวใหม่ ก่อนเผาศพกลับบ้านแต่งเนื้อแต่งตัวกันอีกทีหนึ่ง พระที่เทศน์ก็มีคนฟัง ๒–๓ คน เทศน์เอาแต่เครื่องกัณฑ์ แต่ว่าได้ประโยชน์ทางธรรมะน้อย คนฟังมากถึงจะไม่ได้เครื่องกัณฑ์ก็ยังสบายใจกว่า อาตมาคิดอยู่ในใจว่าต้องเพาะวิธีใหม่ให้ญาติโยมได้ฟังกันเวลาไหนดี เวลามีศพ เวลากลางคืนเหมาะที่สุด เพราะว่าคนมามาก แล้วสงบเงียบ จัดให้ได้ฟังเทศน์กันในศาลานั้น ๆ ศาลาอื่นไม่มี ศาลาเรามีเทศน์คนในศาลาอื่นจะได้มาพลอยฟังด้วย จะเกิดประโยชน์ถ้าทำอย่างนี้

ถ้าหากว่า ไม่เทศน์ในตอนกลางคืน เพราะว่าอาจจะไม่สะดวก เนื่องจากนักเทศน์อาจจะไม่ว่าง เราก็เปลี่ยนเป็นเทศน์ในวันจะเผาก็ได้ แต่อย่าไปเทศน์บ่ายโมงไม่มีคนฟัง ให้เทศน์ก่อนเวลาจะเผาสัก ๒๐ นาทีก็พอ ไม่ต้องมาก คนมากดีในตอนนั้น มานั่งกันอยู่เฉย ๆ ไม่มีเรื่อง

อะไร สมมติว่า ๑๖.๓๐ น. ประชุมเพลิง เวลา ๑๖.๐๐ น. ก็เอาเลย ตั้งเวทีขึ้นบนเมรุตรงนั้นแหละ ไม่ต้องทำพิธีรีตองอะไรมากเกินไปหรอก ไปยืนเข้าที่เมรุ มีแบบสาธิตเฉพาะหน้าดีด้วย มีหีบศพวางอยู่ตรงนั้น แล้วท่านก็ขึ้นไปเทศน์ให้ญาติโยมฟัง พอจบแล้วก็เริ่มจุดไฟกันเลย คนที่มาฟังจะรู้สึกว่า เออดี มานั่งเฉย ๆ ไม่ได้อะไร ได้ฟังสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันนี้เจ้าภาพต้องคิดต้องทำกันบ้าง จึงจะเกิดประโยชน์แก่ชุมนุมชนที่มาร่วมงานกัน เป็นการเผยแพร่ธรรมะไปในตัว

สมัยนี้ต้องหาโอกาสที่จะเผยแผ่ธรรมะให้มากขึ้น เพราะโลกกำลังมืดบอด เต็มไปด้วยอันตราย ความทุกข์ในสังคมมนุษย์เพิ่มขึ้นทุกวันทุกเวลา ถ้ามีโอกาสใดที่เราจะได้ให้แสงสว่างแก่ชีวิตแก่เขา ด้วยการพูดธรรมะให้เขาฟัง เราก็ควรจะจัดให้มีธรรมขึ้นในที่นั้น ตามโอกาสที่จะมีได้ เอาพระวัดนั้นหรือวัดอื่นเทศน์ก็ได้ แต่เลือกนักเทศน์ที่พอเทศน์เข้าหูคนสักหน่อยก็พอแล้ว มันก็ได้ประโยชน์ เป็นคุณแก่ชุมนุมชนเหล่านั้น อันนี้อย่างหนึ่ง

นอกจากในงานศพ แม้ในงานอื่น ถ้าหากว่าญาติโยมเรามาประชุมกันมาก ๆ เมื่อมีอะไร ก็ควรจะให้มีโอกาสพูดธรรมะสัก ๑๐ นาที ๑๕ นาทีก็ยังได้ ในเมืองลังกานี่เขามีดีอยู่อันหนึ่ง ไปเห็นแล้วเป็นประโยชน์เช่นเช่นว่าพระไปทำพิธีที่บ้าน สวดมนต์ฉันอาหาร ส่วนมากเขานิมนต์ไปฉันแต่พอฉันเสร็จแล้วพระที่เป็นหัวหน้าต้องเทศน์ให้ญาติโยมฟังนิดหน่อย ๑๐ นาที ๒๐ นาที ญาติโยมยังไม่รับประทานอาหาร พระยังไม่ให้พรทีนี้มานั่งพร้อมหน้ากัน พอพร้อมหน้า พระก็เทศน์ให้ฟัง พอเทศน์จบแล้วก็ยถา สัพพี อันนี้เป็นประโยชน์ ความจริงสมัยก่อนก็เป็นอย่างนั้น

พระพุทธเจ้าของเราก็ดี สาวกของพระพุทธเจ้าก็ดี ไปฉันที่บ้านใดเมืองใด เราจะได้เห็นว่าท่านอนุโมทนา การอนุโมทนาก็คือการพูดธรรมะหลังอาหารนั่นเอง ชี้แจงแนวทางทางชีวิตให้เขาเข้าใจให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เป็นการสอนธรรมเรียกว่าอนุโมทนา เดี๋ยวนี้เรา

อนุโมทนายถาสัพพีเป็นธรรมเนียมกลายเป็นพิธีไป เมื่อก่อนนั้นท่านเทศน์พอฉันเสร็จก็เทศน์ บางคราวก็พระพุทธเจ้าเทศน์เอง บางคราวก็สาวกของพระองค์เทศน์ สุดแล้วแต่ชาวบ้านต้องการ ถ้าต้องการก็กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า

บางบ้านก็ต้องการจะฟังพระอานนท์ เขาก็กราบทูลว่า วันนี้ขอให้พระอานนท์อนุโมทนา พระอื่น ๆ ก็กลับหมดเหลือแต่พระอานนท์นั่งอยู่ รอให้ชาวบ้านเขารับประทานอาหารเสร็จเสียก่อน เสร็จแล้วท่านก็เทศน์ให้ฟัง บางวันเขาก็อยากฟังพระมหากัสสปะ พระกัจจายนะ พระสารีบุตร สุดแล้วแต่ญาติโยม พระก็จัดให้ตามความปรารถนา อันนี้ก็เป็นธรรมเนียมที่ดี แต่ว่าเราไม่ได้รักษาไว้ ของดี ๆ ไม่ค่อยได้รักษาไว้ เอาของอื่นเข้าแซงเลยกลายเป็นพิธีรีตอง ดังที่ปรากฏให้เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ สมัยก่อนนั้นคนมีปัญญา เดี๋ยวนี้คนเราก็มีปัญญามากขึ้นแล้ว เพราะได้มีการศึกษาอะไร ๆ มากขึ้น จึงควรจะได้หันไปหาสิ่งที่ดีงามตามแบบเก่าในบางสิ่งบางอย่าง

โดยเฉพาะการฟังธรรมกัน ควรจะมีกันบ่อย ๆ เมื่อมีอะไรเกิดขึ้น ใครมาประชุมกันบวชนาค งานศพ โอกาสใดพอที่จะพูดอะไรได้พระเราก็ควรจะพูดให้เขาฟัง ไม่ต้องขอร้องก็ได้ไม่ต้องอาราธนา แต่ต้องถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องตอบแทนญาติโยมอยู่เหมือนกันแหละ โยมเลี้ยงอาหาร จีวร เสนาสนะ ยาแก้ไข้ พระนี่ก็เป็นลูกหนี้ของโยมทางปัจจัยทีนี้มีอะไรพอที่จะตอบแทนได้ก็ตอบแทน ตอบแทนด้วยของอื่นก็ไม่มีแต่ตอบแทนด้วยธรรมะ มีโอกาสก็ให้ธรรมะแก่ญาติแก่โยม

ญาติโยมได้รับธรรมะแล้วเอาไปคิดไปตรอง นำไปเป็นหลักในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้อยู่กันด้วยความสงบสบาย เช่นในครอบครัว ถ้าเราใช้ธรรมะก็สบาย พ่อบ้านมีธรรมะ แม่บ้านมีธรรมะ บ้านนั้นก็มีความสุข ความสงบ แต่ถ้าไม่มีธรรมะ ต่างคนต่างเอาแต่ใจตัว ปล่อยใจไปกับอารมณ์และสิ่งแวดล้อม ไม่มีการบังคับตัวเอง ไม่มีการถือ

หลักเกณฑ์ตามหลักธรรมะในทางด้านจิตใจ ต่างคนต่างไป ต่างคนต่างทำ ความแตกร้าวในครอบครัวก็เกิดขึ้น

ขอให้จำไว้ง่าย ๆ ว่า *ที่ใดไม่มีธรรมะ ที่นั่นมืดบอดวุ่นวาย แต่ที่ใดมีธรรมะที่นั่นไม่วุ่นวาย* ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความเดือดร้อน ในการเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน จึงขอให้เราทั้งหลายได้หันหน้าเข้าหาธรรมะให้มากขึ้น ไม่ว่าเราจะอยู่ในวัยไหน คนเราบางทีก็นึกว่ายังไม่แก่ แก่หน่อยจึงจะไปวัด ที่แท้คนแก่ ถึงไม่มาก็ไม่เป็นไรแล้ว เพราะว่าคนแก่นั้นไม่วุ่นวายแล้ว แต่ว่าที่มานั้นก็เพื่อหาความสบาย แล้วก็เพื่อจะได้เป็นตัวอย่างแก่ลูกแก่หลาน *คนที่ควรมาวัดให้มากที่สุด คือคนที่กำลังต่อสู้อยู่ในชีวิตในการงาน ควรจะได้อ่านหนังสือธรรมะ และควรจะได้ฟังธรรมะ*

เหมือนกับคนป่วยนั่นแหละต้องการยา แต่ว่าถ้าหายป่วยแล้วไม่กินยาก็ไม่เป็นไร ชีวิตเราก็อย่างนั้น กำลังต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ควรจะมาฟังธรรม เพื่อจะได้นำธรรมะไปเป็นเครื่องมือ สำหรับแก้ไขปัญหาชีวิต ปัญหาชีวิตก็คือความทุกข์ความเดือดร้อนมีเยอะแยะในวันหนึ่ง ๆ ถ้าเราไม่มีหลักธรรมะเป็นเครื่องประเล้าประโลมใจ เวลาใดมีความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นมาก็ไม่รู้จะแก้อย่างไร เลยคิดผิด ไปแก้ทางวัตถุ เช่น ฆ่าตัวตายอะไรต่าง ๆ นานา นี่ก็เพราะว่าไม่ได้หันเข้าหาธรรมะ แต่คนที่มีธรรมะเขาจะมาวัดมาปรึกษาปัญหาชีวิตกับพระสงฆ์องค์เจ้า หรือถ้ามีความรู้ในทางธรรมะ ก็เอาธรรมะไปปลอบใจ ปลงตก มองเห็นว่าอะไร ๆ มันก็อย่างนั้นแหละ เรื่องธรรมดา มีเกิด มีแก่ มีเจ็บ มีตาย มีพลัดพรากจากของรักของชอบใจ อะไร ๆ ในโลกนี้มันไม่ใช่ของเราอย่างแท้จริง มันเป็นเรื่องของธรรมชาติที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็สลายไปตามเรื่องของมัน ให้พิจารณาบ่อย ๆ ตามหลักธรรมะ ความยึดความถือในเรื่องต่าง ๆ ก็เบาบางไปจากจิตใจ เรา*อยู่ในโลกด้วยความรู้เท่ารู้ทัน* มองเห็นอะไรชัดเจนแจ่มแจ้ง ว่าสิ่งนั้นคืออะไรเกิดจากอะไร เป็นประโยชน์เป็นทุกข์เป็นโทษอย่างไร เราควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นในรูปใด นี่คือปัญหาธรรมะช่วยให้เกิดปัญญา

เกิดความเข้าใจเนื้อแท้ของชีวิตผิดถูกตามความเป็นจริง ความทุกข์มันก็มีน้อย ยิ่ง *คนที่อยู่ในวัยหนุ่มวัยฉกรรจ์แล้วควรจะได้ฟัง*

พระเทพรัตนดิลก
(อาคม อุตฺตโร)

วัดบุปผารามธนบุรี กรุงเทพฯ

บารมี ๑๐

บรรยายที่สถานีวิทยุพิทักษ์สันติราษฎร์
วันวิสาขบูชา พ.ศ. **๒๔๘๘**

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

วันนี้ประจวบอภิลักขิตสมัยมงคลพิเศษ เพราะเป็นการที่กำหนดกันว่า เป็นวาระคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จปรินิพพาน แห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันควรเห็นเป็นอัศจรรย์ประการหนึ่งที่เหตุการณ์ทั้ง ๓ นั้นมาตรงกันในวันเดียว คือวันวิสาขบุรณมีดิถีเพ็ญแห่งเดือนวิสาขมาสเมื่อวันเช่นนี้เวียนมาบรรจบเข้าในปีหนึ่ง พุทธบริษัททั้งหลายทั่วไปต่างตั้งใจบำเพ็ญบุญกุศลเป็นพิเศษกว่าปรกติธรรมดาตามกำลังสามารถของตน, เช่นเวลาเช้าบางท่านก็ทำบุญใส่บาตร บางท่านก็เข้าวัดรักษาศีลฟังธรรม เจริญภาวนา เวลากลางคืน ยามต้นแห่งราตรีมีมือถือเครื่องสักการะ ดอกไม้ธูปเทียน ทำการเวียนเทียน เสร็จแล้วสดับพระธรรมเทศนาเพียงกัณฑ์เดียวบ้าง ตลอดราตรีบ้างทุกท่านล้วนกระทำด้วยน้อมจิตระลึกถึงสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยความเคารพเลื่อมใสและสดับสังเวชโดยธรรมในส่วนที่ระลึกถึงด้วยความเคารพเลื่อมใสนั้นเพราะคิดถึงพระพุทธคุณอันทรงบำเพ็ญแก่ชาวโลกอย่างมหาศาล ปรากฏตั้งต้นแต่เริ่มปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ต้องบำเพ็ญความดีต่าง ๆ มากมายที่เรียกว่า พระบารมี ๑๐ ประการ ได้แก่ ทาน การให้ ๑ ศีล การรักษา

กายวาจาให้เรียบร้อยปราศจากโทษที่จะพึงครหา ๑ เนกขัมมะ การไม่ติดในกามสุข ๑ ปัญญา รอบรู้ สิ่งที่เป็นโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์เป็นต้น ๑ วิริยะ พากเพียรละชั่วทำดี ๑ ขันติ อดทนต่อความยากลำบากและต่ออำนาจของกิเลส ๑ สัจจะ จริงในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ๑ อธิษฐานความเป็นผู้มั่นคงในการทำความดี ๑ เมตตา ความมุ่งหมายให้ประชาสัตว์ทั้งหลายมีความสุขความเจริญ ๑ อุเบกขา การวางใจเป็นกลางด้วยความรู้เท่าทันไม่ยินดียินร้าย ๑

พระบารมีทั้ง ๑๐ ประการนี้ ท่านพรรณนาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญมาแต่ครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ด้วยการเสียสละอย่างยิ่งยวด บางครั้งแม้กระทั่งถึงชีวิต ที่ท่านอุปมาว่า "ทรงบำเพ็ญทานบารมีเหมือนบุคคลคว่ำภาชนะ" คือตามธรรมดาภาชนะเป็นต้นว่าแก้วน้ำ เมื่อบุคคลคว่ำ น้ำที่อยู่ภายในก็ออกหมดฉันใด พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานก็ฉันนั้น คือเสียสละจนสิ้นเชิง "ทรงรักษาศีลเหมือนจามรีรักษาขน" คือรักษาศีลเสมอด้วยชีวิตไม่ยอมให้ด่างพร้อย ทะลุ ขาด วิ่น "ทรงบำเพ็ญนักเขมมะบารมีเหมือนบุคคลติดตาราง" คือคนติดตารางล้วนปรารถนาที่จะออกจากตารางอยู่ทุกขณะจิตฉันใด พระโพธิสัตว์ก็ปรารถนาที่จะหลีกออกจากกามสุขอยู่เสมอฉันนั้น "ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมีเหมือนภิกษุเที่ยวบิณฑบาต" คือ ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ย่อมเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตระกูลไม่เลือกว่ายากดีมีจนอาหารประณีตหรือไม่ประณีต บ้านไหนเขาถวาย ก็ย่อมรับทั้งสิ้นฉันใด พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมีก็ฉันนั้น ย่อมถือเอาข้อคิด ที่เป็นประโยชน์จากทุกคนที่ได้พบ และเหตุการณ์ทุกอย่างที่ได้ประสพ ทรงบำเพ็ญวิริยะบารมี เหมือนพระยาราชสีห์ ท่านอธิบายว่า ธรรมดาของสัตว์ที่มีนามว่าพระยาราชสีห์นั้น เป็นสัตว์ที่มีความเพียรเรี่ยวแรงทำความเพียรเสมอแม้แต่ในเวลานอนไม่ต้องว่าถึงเวลา ยืน เดิน นั่ง คือในเวลาจะนอน พระยาราชสีห์ทอดตัวลงแล้ว ชะโงกศีรษะมองดูเท้า

หน้าเท้าหลัง ตลอดถึงหางก่อนว่าวางไว้อย่างไรแล้วจึงทอดศีรษะลงเบื้องบนเท้าหน้าสำเร็จการนอน เวลาตื่นก็ชะโงกขึ้นตรวจดูที่วางของเท้าหน้าเท้าหลังและหางก่อน ถ้าเรียบร้อยดีไม่เคลื่อนที่จึงลุกขึ้นเปล่งสีหนาทแล้วจึงออกหากิน ถ้าไม่เรียบร้อยก็ลงโทษตัวเอง คือนอนต่อไปอีกไม่ออกหากิน จนเห็นการนอนเป็นที่เรียบร้อยจึงจะออกหากิน เพราะอย่างนี้ท่านจึงว่าราชสีห์ทำความเพียรแม้แต่ในเวลาหลับ พระโบราณาจารย์ เทียบวิริยะบารมีของพระโพธิสัตว์เหมือนพระยาราชสีห์ ก็มุ่งถึงว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญความดีอยู่เสมอไม่มีการหยุดยั้ง ไม่ครั่นคร้ามขามขยาดต่ออุปสรรคใด ๆ ทั้งสิ้น "ทรงบำเพ็ญขันติบารมีเหมือนแผ่นดิน" คือธรรมดาแผ่นดินคนทั้งหลายย่อมทิ้งของสะอาดบ้างไม่สะอาดบ้างลงบนแผ่นดิน แต่แผ่นดินไม่ยินดีต่อของสะอาด และไม่ยินร้ายต่อของไม่สะอาดที่บุคคลทิ้งลงคงเฉยปกติไม่สะดุ้งสะเทือนฉันใด ขันติของพระโพธิสัตว์ก็ฉันนั้น อดกลั้นทนทานต่อทุกข์ยากลำบากและอารมณ์ทั้งดีร้ายไม่กลับกลายเลิกละจากการทำความดี "สัจจะบารมีเหมือนดาวประกายพฤกษ์" คือดาวประกายพฤกษ์มีแสงสดใสสว่างฉันใด สัจจะของพระโพธิสัตว์ก็ฉันนั้น คือจริงในการทำความดีเสมอ "อธิฐานบารมี และอุเบกขาบารมี อุปมาเหมือนภูเขาใหญ่ล้วนด้วยศิลาแท่งทึบ คือธรรมดาขุนเขาใหญ่มหึมา ย่อมตั้งอยู่คงที่ทั้งไม่สะเทือนหวั่นไหวเพราะลมฝนฉันใด อธิฐานและอุเบกขาของพระโพธิสัตว์ก็มั่นคงฉันนั้น "เมตตาบารมีเหมือนน้ำจืดสนิทเย็น ใส สะอาด" คือธรรมดาน้ำที่กอปรด้วยคุณลักษณะเช่นนั้น จะเป็นคนสัตว์เช่นไรก็ตาม เมื่อไปดื่มอาบกิน ย่อมได้รับความสุขสบายเยือกเย็นเสมอกันหมดฉันใด พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมีมุ่งหมายความสุขความเจริญแก่ประชาสัตว์ทั้งหลายทั่วไปฉันนั้น ใครเข้าไปคบหาสมาคม ย่อมได้รับความเยือกเย็นสงบระงับเสมอกัน

ระยะกาลเวลาที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีกว่าจะบริบูรณ์เต็มที่ จึงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นกาลเวลาที่ยาวนาน

สุดคณะนับ ข้อนี้แสดงถึงความหนักแน่นมั่นคงแห่งพระหฤทัย ที่มีกรุณาหวังจะช่วยประชานิกรให้ข้ามพ้นจากทุกข์ในการเวียนว่ายตายเกิด ในปัจฉิมชาติทรงอุบัติในตระกูลกษัตริย์ เพียบพร้อมด้วยความสุขตามโลกิยวิสัยทุกประการ น่าจะทรงสำราญเพลิดเพลินอยู่ในความสุขเช่นนั้น แต่หาทรงคิดอยู่ในสุขนั้นไม่ ข้อนี้ก็เพราะทรงมุ่งมั่นจะบำเพ็ญประโยชน์สุขอันไพศาล แก่ชาวโลกมากกว่าจึงเสด็จออกมหาภิเนษกรม ทรงศึกษาปฏิบัติค้นคว้าหาทรงหลุดพ้นจากทุกข์สิ้นเวลา ๖ ปี ก็ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าสมพระทัยหมาย เมื่อได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วแต่นั้นทรงอุตสาหะเสด็จจาริกไปในความนิยม ชนบทราชธานีใหญ่น้อยเพื่อทรงสั่งสอนสัจธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้ว แก่ชุมนุมชนทั่วไป รวมเป็นแคว้นต่าง ๆ ที่เสด็จดำเนินด้วยพระบาท ๗ แคว้น สิ้นเวลาตลอดพระชนม์ชีพตั้งแต่ตรัสรู้มา ๔๕ พรรษา สมเด็จพระมหากรุณาเจ้านั้นทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชาชน เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริง เพื่อความฝึกฝนตนเพื่อความสงบระงับ เพื่อความข้ามพ้นทุกข์ เพื่อความดับกิเลส เป็นอันว่าพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญกรณียะ เพื่อชาวโลกโดยสมบูรณ์นี้เป็นพระพุทธ–คุณสังเขปที่จะพึงน้อมระลึกถึงด้วยความเคารพเลื่อมใส ส่วนที่พึงระลึกด้วยความสลดสังเวชนั้น ก็คือสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นนาถของโลกพระองค์นั้น แม้ทรงคุณูปการอเนกอนันต์ดังปรากฏ แต่ในที่สุดพระวรกายของพระองค์ซึ่งตรากตรำหนักในการสั่งสอนเวไนยสัตว์ ก็ทรุดโทรมคร่ำคร่าไปตามธรรมดาของสังขาร เมื่อล่วงพรรษาที่ ๔๕ จึงเสด็จปริ–นิพพาน ณ เมืองกุสินารา เป็นข้อที่พุทธบริษัททั้งหลายทั่วไป พึงมนสิการพิจารณาให้เห็นถึงสภาพธรรมดาของสังขาร ที่ล้วนแต่มีความเกิดขึ้นในเบื้องต้นแปรไปในท่ามกลาง และสลายในที่สุด ให้เห็นแจ้งประจักษ์ใจแล้ว เลิกละจากความมัวเมาประมาทต่าง ๆ เสีย ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทให้สมกับที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเตือนไว้เป็นปัจฉิมโอวาทก่อนหน้าเสด็จปรินิพพานเพียงเล็กน้อยกว่า **อามนฺตยามิ โว ภิกฺขเว**

วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ ความว่า *"ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนท่านทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดาท่านทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวง อันเป็นประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด"* ดังนี้

ในวาระมงคลดิถีแห่งวิสาขบูชานี้ ขอชักชวนท่านพุทธบริษัททั้งหลายน้อมระลึกถึงวันสำคัญในพระพุทธประวัติเกี่ยวกับเป็นวันประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ด้วยมนสิการถึงพระพุทธคุณอันเป็นที่ตั้งแห่งความสลดสังเวช แล้วตั้งใจปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมตามแนวพระบารมี ๑๐ ประการ คือ มีความเสียสละความสุภาพเรียบร้อย ความไม่เพลิดเพลินหลงใหลติดสุขจนลืมทำประโยชน์ ความเพียร ความอดทน ความจริง ความมีใจหนักแน่นมั่นคง ความมีเมตตาต่อคนและสัตว์ทั้งหลาย มีใจยุติธรรม เมื่อตั้งใจอบรมตนตามธรรมะเหล่านี้ ก็ได้ชื่อว่าสักการะบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยปฏิบัติบูชา อันเป็นการบูชาที่ต้องด้วยพระพุทธประสงค์ยิ่ง จะอำนวยประโยชน์และความสุข ให้แก่ผู้บูชาตลอดกาลนานแล

พระอุดรคณาภิรักษ์
(กิตฺติวุฑฺโฒภิกขุ)

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพฯ

กิเลส

บรรยาย ณ วิทยุยานเกราะ ๗๙๐. ๓ ตุลาคม ๒๕๑๐

เจริญสุขท่านสาธุชนทั้งหลาย

ธรรมะประจำวันในวันนี้จะขอนำเรื่องเกี่ยวกับ "กิเลส" ซึ่งเป็นปัญหาที่เราน่าจะขบคิดเกี่ยวกับเรื่องชีวิตของเราเอง มาเสนอในรายการธรรมะประจำวัน เรื่องของชีวิตเป็นเรื่องที่น่าศึกษา

บางท่านศึกษาโดยถูกหลักเกณฑ์ก็เข้าใจในเรื่องชีวิตนี้ดีขึ้น

บางท่านที่ศึกษามาผิดหลักเกณฑ์ก็เข้าใจชีวิตนี้ผิดไป

หรือบางท่านที่ไม่ยอมศึกษาเลย ก็ไม่รู้เลยว่าชีวิตนี้คืออะไร และเรามีชีวิตอยู่เพื่ออะไรกัน

ผลสุดท้ายก็เลยไม่เข้าใจอะไร ชีวิตที่เป็นอยู่ก็เป็นไปตามยถากรรมแล้วแต่เหตุการณ์จะพาไป

เรื่องของชีวิตที่น่าศึกษานั้น คือน่าศึกษาในแง่ที่เป็นสัจธรรมโดยเฉพาะ

ส่วนมากแล้วสาธุชนที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องชีวิตในด้านของสัจธรรมนั้นมีน้อยเหลือเกิน และนอกจากจะมีน้อยแล้ว เรายังสนใจเรื่องชีวิตของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทเกี่ยวกับชีวิตของบุคคลซึ่งอาจจะไม่มีตัวไม่มีตนเลย เราก็ยิ่งจะสนใจมากขึ้น และอาจจะสนใจมากกว่า

ชีวิตของตัวเองก็มีอยู่

ชีวิตของผู้ซึ่งไม่มีตนนี้คือชีวิตของใคร

ก็คือชีวิตของบุคคลที่เราสมมติขึ้นในฐานะเป็นตัวละคร

ชีวิตของคนในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นบทละคร จะเป็นละครวิทยุก็ดี หรือจะเป็นลิเกที่แสดงอยู่ตามลานวัดก็ดี หรือในจอภาพยนตร์ก็ดี ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นตัวละครที่ไม่มีชีวิตชีวาทั้งนั้น เราสมมติกันขึ้น ผู้ที่สมมติกันขึ้นนั้นก็คือนักประพันธ์

ผู้ที่ประพันธ์เรื่องราวต่าง ๆ ก็ย่อมสมมติตัวละครขึ้น สมมติว่าตัวนั้นเป็นพ่อ ตัวนี้เป็นแม่ นั่นเป็นลูก เป็นหลาน เป็นสามีเป็นภรรยา เป็นบ่าวไพร่สารพัดอย่าง แล้วแต่ผู้ประพันธ์จะลิขิตชีวิตของตัวละคร หรือสร้างสรรค์ขึ้นมา

เมื่อสร้างสรรค์ขึ้นมาแล้วก็ยังสร้างสรรค์บทบาทของแต่ละตัวให้เป็นไปจนกระทั่งคนฟังเกิดความรู้สึกระทึกใจก็มีอยู่

เรื่องเหล่านั้นเป็นเรื่องที่เราสมมติขึ้น ทั้ง ๆ ที่ผู้ที่ถูกสมมตินั้นอาจจะไม่มีตัวไม่มีตนอยู่ในโลกนี้เลยก็เป็นได้ แต่ถึงกระนั้นก็ยังสนใจกันมาก สนใจในชีวิตของบุคคลที่อยู่ในบทบาทเหล่านี้มากเป็นพิเศษ

ยิ่งบุคคลที่อยู่ในบทบาทของจอภาพยนตร์เราก็ยิ่งจะสนใจกันมากขึ้น บางทีต้องลงทุนไปศึกษาไปดู เดือนหนึ่งหลายบาทก็มีอยู่ เช่นบางคนต้องเสียสตางค์ดูหนังเดือนหนึ่งตั้งหลายรอบ ก็เพื่อที่จะไปดูบทบาทของตัวละครที่แสดงอยู่ในจอภาพยนตร์ ซึ่งแต่ละคนนั้นแสดงไม่เหมือนกัน บางเรื่องก็ชอบ บางเรื่องก็ไม่ชอบ

นี่แสดงให้เห็นว่าคนเรานี้สนใจในเรื่องชีวิตเหมือนกัน แต่กลับไปสนใจในเรื่องของคนอื่น ตลอดจนบทบาทของคนอื่นเป็นส่วนมาก จึงขาดความสนใจในเรื่องชีวิตของตนเอง

หรือบางทีก็เข้าใจผิดคิดว่าชีวิตของบุคคลอื่นหรือบทบาทที่เขาได้แสดงกันอยู่นั้นเป็นบทบาทที่ควรสนใจ ที่ควรประพฤติตามปฏิบัติตาม

ผลสุดท้ายก็เลยใช้ชีวิตไปตามบทบาทของตัวละครก็มีอยู่

ซึ่งล้วนแล้วแต่เข้าใจผิดคิดว่ามันเป็นตัวอย่างอันดีที่ควรจะได้ถือเอาเป็นแบบฉบับของการดำเนินชีวิต เมื่อเราถือเอาสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นแบบอย่าง ผลสุดท้ายการปฏิบัติก็ย่อมจะเกิดการผิดพลาดขึ้นได้ง่าย

เพราะโดยปกติธรรมดานั้น ชีวิตของคนเรากับชีวิตที่อยู่ในเวทีละครก็ดี ที่แสดงภาพยนตร์ก็ดี มันไม่เหมือนกัน แตกต่างกันมากเหลือเกิน

เราจะใช้ชีวิตแบบดาราภาพยนตร์บนผืนโลกนี้ไม่ได้

เพราะเหตุว่านั่นเป็นชีวิตที่สมมติกันขึ้นมา

ถ้าดูด้วยความเพลิดเพลิน ดูเพื่อพิจารณาปลงธรรมสังเวชย่อมมีประโยชน์ จะถือเอามาเป็นแบบฉบับย่อมจะเกิดโทษทั้งนั้น

แต่นั้นแหละ บุคคลที่อ่อนต่อเรื่องของชีวิตก็ย่อมจะต้องหลงเคลิบเคลิ้มไปตามบทบาท ซึ่งเราจะเห็นได้จากบทบาทอันไม่ดีของภาพยนตร์ในบางเรื่องที่เข้ามาฉายในประเทศไทยเรา มีเรื่องตีรันฟันแทงมีการทารุณโหดร้ายหรือใช้เหลี่ยมเล่ห์เพทุบายต่าง ๆ ในการประกอบกรรมทำชั่ว หรือได้ใช้อุบายอันชาญฉลาดเพื่อหลบลี้หนีมือของกฎหมายที่จะไปจับกุม

บุคคลที่ตกเป็นทาษของบทบาททั้งหลายเหล่านี้ ก็คือคนที่ขาดสติสัมปชัญญะหรือคนที่มีปัญญาน้อย

เพราะคนที่มีปัญญาน้อย รู้สึกว่าพอใจในบทบาทมากว่า แหมคนนี้เก่งจริง ไม่พอใจอะไรก็ชักปืนยิงเขา หรือเข้าท้าตีท้าต่อยอาละวาดในที่ต่าง ๆ เดินเต๊ะท่าทางเป็นนักเลงอยู่กลางถนน ก็นึกชอบใจว่าเก๋ดีแล้วก็เอาบทบาทนั้นมาเป็นตัวอย่างในการประกอบกรรมชั่ว

ซึ่งเวลานี้เท่าที่ศึกษาดูการประกอบอาชญากรรมต่าง ๆ นั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับในจอภาพยนตร์เป็นส่วนมาก ไม่ว่าจะเป็นการฉีดยาเพื่อให้บุคคลประสบต่อความสลบไสลไร้สติ หรือมีการทรมานทรกรรม

ด้วยวิธีการต่าง ๆ การฉกชิงวิ่งราว การปล้นสะดมอันอุกอาจก็ตาม ส่วนมากเลียนแบบมาจากภาพยนตร์

เพราะฉะนั้นเรื่องของภาพยนตร์นี้เป็นเรื่องที่ไม่ควรจะเอาแบบอย่าง

ยิ่งภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับอาชญากรรมด้วยแล้ว ก็เท่ากับว่ามาเปิดโรงเรียนสอนบุคคลให้ประกอบอาชญากรรม หรือสอนการประกอบกรรมชั่วกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งนักเรียนจะศึกษากันเพียง ๒ ชั่วโมง เสียเงินค่าศึกษาคนละ ๑๐ บาท ๑๕ บาท เพียงชมภาพยนตร์รอบเดียวเท่านั้น

แล้วผลสุดท้ายภาระอันหนักก็ตกอยู่แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งต้องคอยติดตามปราบปราม บุคคลประเภทนี้ ได้ก่ออาชญากรรมขึ้นมาในลักษณะแปลก ๆ ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ๆ บางทีตำรวจก็ตามแทบจะไม่ทัน ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรจะได้พิจารณากันเป็นพิเศษ

ผู้ใดที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับเรื่องชีวิตนี้ดี ก็ควรจะได้อบรมลูกหลานอย่าให้ไปเคลิบเคลิ้มกับบทบาทภาพยนตร์ หรือบทบาทของนวนิยายตลอดจนลิเกละครต่าง ๆ เพราะว่าชีวิตที่มีอยู่ในบทบาทการแสดงกับชีวิตจริง ๆ ที่เราใช้อยู่ในโลกนั้นมันไม่เหมือนกัน

ชีวิตของคนอยู่ในโลกนี้ต้องกินข้าวกินน้ำ ต้องทำมาหากิน ต้องประพฤติอยู่ในกรอบของกฎหมาย ต้องมีศีลมีธรรม ชีวิตในตัวละครไม่ต้องกินข้าวกินน้ำ ถ้าทำผิดอาจจะไม่ต้องติดคุกติดตะรางก็ได้

แต่ว่าชีวิตของคนเราที่อยู่ในโลกนี้จะไปทำอย่างนั้นไม่ได้ จะคิดว่าเราไม่พอใจใครก็จะไปท้าตีท้าต่อยจะไปหยิบปืนยิงคนนั้นคนนี้ หรือไปเที่ยวอาละวาดหรือไปปล้นสะดมในลักษณะแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่มีอยู่ในภาพยนตร์ โดยคิดว่าเป็นของดีงามไม่ได้

เพราะว่าโลกมนุษย์เรานั้นมีกฎหมายเป็นข้อบังคับ มีระเบียบแบบแผนสำหรับประพฤติปฏิบัติกัน เพื่อความสงบสุขของสังคม เรามีธรรมเนียมประเพณี เรามีวัฒนธรรม มีศาสนาที่เราจะต้องประพฤติปฏิบัติ

แต่สิ่งดีงามหรือจรรยาอันดีงามเหล่านี้ เราจะหาได้ยากที่สุดในภาพยนตร์

จะหาได้ยากที่สุดในนวนิยาย

จะหาได้ยากที่สุดในละครหรือลิเกที่เราได้สดับตรับฟังกันอยู่

คนเรานั้นถ้าหากว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นไปในทางที่ดีงามอ่อนโยน ก็มักจะไม่ค่อยพอใจ พูดง่าย ๆ ว่าบทบาทเหล่านี้ไม่ถึงใจพระเดชพระคุณ ถ้าเป็นบทบาทประเภทที่ฟังแล้ว ดูแล้วน้ำตาหยดเผาะ ๆ ละก็ชอบ หรือมิฉะนั้นก็เกิดความฮึกเหิมในจิตใจละก็เราชอบมาก

แสดงให้เห็นถึงจิตที่ตกไปเป็นทาษของอารมณ์มีมากอยู่เพราะฉะนั้น บางบทบาทของตัวละครที่มีปรากฏอยู่ในที่ทั่วไปจึงไม่ควรจะถือเอาเป็นแบบฉบับหรือตัวอย่างอันดีงาม

เราต้องพิจารณาถึงชีวิตของเราเองให้มาก ๆ คนโบราณท่านบอกว่า *ถ้าเราดูละครแล้วจะต้องย้อนกลับมาดูตัวเอง* หมายความว่าไม่ให้ไปหลงเคลิบเคลิ้มในบทบาททั้งหลายเหล่านี้

จริงอยู่สิ่งทั้งหลายเหล่านี้อาจทำให้เกิดความเพลิดเพลินได้ชั่วขณะหนึ่ง ระหว่างที่เกิดความเพลิดเพลินนั้นก็อาจจะลืมความทุกข์ยากลำบาก ลืมความดับแค้นใจในบางสิ่งบางอย่าง ลืมชีวิตของตนที่กำลังประสบกันอยู่ได้

สิ่งเหล่านี้บางทีก็ช่วยดับทุกข์ได้เหมือนกัน

แต่ว่าเป็นการดับทุกข์เพียงชั่วขณะหนึ่งเพียงประเดี๋ยวประด๋าวเท่านั้น

ผลสุดท้ายทุกข์เหล่านี้ก็เกิดขึ้นได้ต่อไปอีก

แต่ว่าการดับทุกข์ในลักษณะที่เราเคลิบเคลิ้มโดยขาดสติสัมปชัญญะนั้นก็ไม่ต่างอะไรกับคนที่มีความทุกข์ แล้วไปกินเหล้าให้เมาหยำเปจนกระทั่งลืมทุกสิ่งทุกอย่างหมด

เมื่อกลับฟื้นคืนสติขึ้นมาก็ต้องเป็นทุกข์ต่อไป

แล้วก็จะต้องทุกข์มากกว่าเดิมไปอีก

ผลสุดท้ายก็หมดหนทางที่จะแก้ไขเหตุแห่งความทุกข์เหล่านั้นได้

ชีวิตต้องสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างไปจนหมดสิ้น

นี่เพราะเหตุว่าไม่ทราบถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของเรา แล้วก็ใช้วิธีดับทุกข์โดยขาดสติสัมปชัญญะหรือเป็นคนที่ไม่มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นลักษณะที่ผิดหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนานั้นสอนให้เราเป็นคนมีเหตุมีผล

ไม่ว่าจะเป็นความทุกข์ยากอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น

เราก็ต้องศึกษาหาเหตุผลว่า ทุกข์นี้เกิดมาจากอะไรเป็นเหตุ

เมื่อทราบว่าทุกข์นี้เกิดมาจากอะไรแล้ว เราก็ไปดับเหตุแห่งทุกข์เหล่านี้ ทุกข์ที่เกิดขึ้นก็ย่อมจะดับลงได้

ส่วนมากเราไม่ใคร่จะศึกษาถึงเหตุแห่งทุกข์

เมื่อไม่ศึกษา เราก็เลยไม่ทราบว่าทุกข์นี้เกิดมาจากอะไร เราจะดับทุกข์ได้อย่างไร

เมื่อไม่ทราบเหตุก็ดับทุกข์ไม่ได้

ก็ต้องเป็นทุกข์อยู่เช่นนี้ตลอดไป

แล้วเราจะเอาสิ่งประโลมโลกหรือสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายนี้มาเป็นเครื่องดับทุกข์หรือบรรเทาทุกข์ ซึ่งไม่ใช่ความดับทุกข์ที่แท้จริง ไม่ใช่ความดับทุกข์ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสอนไว้

ถึงแม้เราจะได้รับความสุขก็เพียงชั่วประเดี๋ยวประด๋าวเท่านั้น ซึ่งก็เป็นไปด้วยอำนาจของ *โมหธรรม*

ไม่ได้เป็นไปอย่างมีสติสัมปชัญญะ ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะแล้ว เราก็สามารถที่จะค้นคว้าหาเหตุแห่งทุกข์นั้นได้ และก็ดับเหตุแห่งทุกข์เหล่านั้นด้วยความสงบและด้วยความผาสุก

ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่สาธุชนทั้งหลายจะต้องศึกษาหาความจริงให้มาก เพราะอย่างน้อยถ้าเราเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ดีขึ้นก็จะทำให้เราเป็นคนที่

รู้เหตุรู้ผลได้ดี แล้วเราจะเห็นว่าชีวิตที่เราเกิดมาในโลกนี้เป็นเรื่องที่น่าศึกษา และก็ต้องปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ในชีวิตนี้ให้มากที่สุด ชีวิตของเราจะเกิดขึ้นมาในโลกนี้ได้ไม่ใช่เกิดกันมาได้ง่าย ๆ

พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสอยู่แล้วว่าการได้เป็นมนุษย์เป็นการยาก

ท่านอาจจะค้านในใจว่าไม่เห็นมันยากอะไร เรื่องทำให้มนุษย์เกิดเป็นเรื่องง่ายจะตายไป

ทำให้เกิดไม่ยากหรอก แต่ว่าผู้ที่จะมาเกิดเป็นมนุษย์นี้ที่ท่านตรัสว่า *การได้เป็นมนุษย์เป็นการยาก* ไม่ใช่หมายความว่าเกิดยาก เดี๋ยวจะเข้าใจผิดคิดว่าเกิดยาก ถ้าเกิดยาก มนุษย์ก็คงจะไม่มีเต็มโลกอย่างนี้ เกิดนั้นเกิดง่าย แต่ว่าบุคคลที่จะมาเกิด มาเกิดได้ยาก

หรือตัวเราเองกว่าจะได้เกิดมาเป็นมนุษย์อย่างนี้ไม่ใช่เกิดได้ง่าย ๆ อย่างน้อยเราก็ต้องสร้างกุศลกรรมคือจะต้องประกอบแต่กรรมดีมาก่อน

อดีตชาติต้องทำความดีมาก่อนจึงได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ถ้าอดีตชาติไม่ได้การประกอบกรรมดีมาก่อนแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะได้เกิดมาเป็นมนุษย์อย่างนี้

เพราะฉะนั้นกุศลที่เราได้ทำมาแต่ชาติปางก่อนนั้น มาสนับสนุนส่งเสริมให้เราได้มีอัตตภาพร่างกายเกิดมาเป็นมนุษย์อย่างนี้ถ้าไม่ได้กุศลช่วยก็ไม่มีทางเกิดมาเป็นมนุษย์

เพราะสัตว์อื่นที่นอกไปจากมนุษย์ก็มีอยู่

วิญญาณของสัตว์ที่ได้ถือการปฏิสนธิในเดรัจฉานภูมิก็ดี ในเปรตภูมิก็ดี ในอสุรกายภูมิก็ดี ในนิรยภูมก็ดี ซึ่งมีอยู่มากมายและก็ไปเกิดกันเยอะแยะ

นี่แสดงให้เห็นว่าวิญญาณของสัตว์เหล่านี้ขาดการอบรมสร้างสรรค์ในเรื่องบุญกุศล และคุณงามความดีมาก่อน ก็หมดโอกาสที่จะได้อัตตภาพร่างกายเป็นมนุษย์เหมือนอย่างพวกเรา

เรานั้นจัดว่าเป็นสัตว์โลกที่ประเสริฐ ในบรรดาสัตว์ทั้งหลายที่มีอยู่ใน

โลกนี้ ไม่มีสัตว์ประเภทไหนที่ประเสริฐเท่ากับมนุษย์

เพราะมนุษย์รู้จักสร้างสรรค์ความสุขให้เกิดขึ้น รู้จักกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นความสุขในชีวิตนี้ให้เกิดขึ้น แสดงว่ามนุษย์เรานี้เป็นผู้สร้างสรรค์ความดีความงามมาแต่อดีตชาติมากกว่าบรรดาสรรพสัตว์เหล่านั้น การได้เป็นมนุษย์จึงต้องประกอบด้วยกุศลธรรม

จะเป็นมนุษย์ที่ดีได้จะต้องอาศัยข้อวัตรปฏิบัติอีกมาก เราจะต้องรู้จักป้องกันอย่าให้สิ่งที่ไม่ดีมาทำลายความดีของเรานี้ให้หมดไป ทั้งนี้เพราะเหตุว่าอกุศลธรรมหรือความชั่วร้าย จะชักนำให้เราเป็นอย่างอื่น หรือให้กระทำในสิ่งที่มนุษย์ไม่ควรกระทำ ทำให้เรานี้ต้องมีความเลวร้าย ไม่ได้เป็นมนุษย์ที่ดีนั้นย่อมมีอยู่มาก

ท่านลองคิดดูก็แล้วกันว่าภายในจิตใจของคนเราทุก ๆ คนในปัจจุบันนี้มันมีอกุศลอยู่มากมายเท่าไร อกุศลที่จะชักพาตัวเรามิให้เป็นมนุษย์ที่ดียังมีอยู่มาก มีอกุศลธรรมที่ชักพาให้ห่างเหินความเป็นมนุษย์หรือประกอบกรรมทำผิดวิสัยของมนุษย์มีมากด้วยกัน

นอกจากความโลภ ความโกรธ ความหลง แล้วยังมีอกุศลธรรมตัวเล็กตัวน้อยอีกมากมายหลายอย่าง ล้วนแต่เป็นเครื่องชักจูงให้บุคคลกระทำในสิ่งที่ไม่ควรจะกระทำ ทำให้บุคคลนี้ห่างเหินจากความเป็นมนุษย์ได้ง่าย

เราพิจารณาดูตัวกิเลสตัวใหญ่ ๆ ก็รู้ เช่นอย่างความโลภ ถ้าหากว่าเกิดขึ้นภายในจิตของผู้ใดก็เป็นเหตุทำให้เกิดความทะยานอยาก ความมักมากก็เกิดขึ้นด้วยอำนาจของความโลภ แล้วก็เป็นเหตุทำให้เกิดการเพ่งเล็งทรัพย์สมบัติของผู้อื่น อยากจะได้ของบุคคลอื่นมาเป็นของตน นอกจากจะไปเพ่งเล็งทรัพย์สมบัติของผู้อื่นแล้ว ยังเป็นเหตุทำให้เรานี้ต้องประกอบกรรมทำชั่วด้วยอำนาจของโลภะเจตนาก็มีอยู่อีกมากมาย

บุคคลที่ประกอบกรรมทำชั่วด้วยอำนาจของโลภะเจตนานั้นอาจจะกระทำทุกสิ่งทุกอย่างได้หมด ไม่คำนึงถึงว่าสิ่งนั้นจะดีหรือไม่

บุคคลที่ทำอะไรด้วยด้วยอำนาจของความโลภมาก ๆ หรืออำนาจของความอยากมาก ๆ นั้น ก็ไม่ต่างอะไรกับนิสัยของ *เปรต* เพราะว่าเปรตนี้มีความเป็นอยู่ด้วยความหิวโหยเป็นทุกข์ด้วยความอยากอยู่ตลอดเวลา

ถ้าหากว่ามนุษย์เราเกิดมาแล้วถูกโลภะเผาผลาญจิตใจ มีความอยากจนกระทั่งเกิดความทุกข์ขึ้นมา เราลองคิดดูซิว่าจะต่างจากเปรตสักเท่าไร

เพราะ*ความอยาก* ที่เกิดขึ้นแก่บุคคล ได้เผาผลาญจิตใจให้เร่าร้อน ให้เกิดความทุกข์กระวนกระวายอยู่ตลอดเวลา มีเท่านี้แล้วก็ไม่พอใจ อยากจะมีเท่านั้น แล้วคิดที่จะประกอบกรรมทำชั่วเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองมีความพอใจ

ท่านทั้งหลาย ลองคิดดูบุคคลที่มีจิตใจอยากอยู่อย่างนี้ตลอดเวลา จะหาความเยือกเย็นได้อย่างไร ก็ย่อมจะมีแต่ความเร่าร้อน มีแต่ความโลภเผาผลาญจิตใจ เผาไหม้อยู่ตลอดเวลาความทุกข์ต่าง ๆ จึงได้เกิดขึ้นได้มากมายจากอำนาจของโลภะที่เกิดขึ้นมาเผาผลาญ

ฉะนั้นเรื่องความโลภจึงถือว่าเป็นเหตุหนึ่ง ที่ชักพาให้เราเป็นมนุษย์ที่ดีไม่ได้

ความโลภเมื่อเกิดขึ้นก็ย่อมจะทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้ตนเองได้มาซึ่งประโยชน์อันนั้น ซึ่งบางทีก็ถึงกับลามปามมาทำลายพระพุทธ ทำลายพระธรรม พระสงฆ์ ทำลายพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะให้ตนเองได้มาซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นด้วยอำนาจของความโลภโมโทสันซึ่งเราจะเห็นกันอยู่โดยทั่วไป

บางคนประทุษฐร้ายต่อพระศาสนา เพื่อมุ่งหวังที่จะได้อามิสเพียงไม่เท่าไรไปเป็นสมบัติของตน

บางคนก็ถึงกับตัดเศียรพระพุทธรูป

ลงทุนไปปล้นสะดมวัดวาอารามซึ่งเวลานี้ก็มีปรากฏอยู่บ่อย ๆ

อย่างนี้เป็นเรื่องที่ทำให้จิตใจห่างเหินจากความเป็นมนุษย์

หรือบางคนก็ไปเที่ยวลักเล็กขโมยน้อย เที่ยวไปปล้นสะดมทรัพย์สมบัติของผู้อื่น แทนที่จะคิดทำมาหากินด้วยตนเอง

การลักเล็กขโมยน้อยก็ดี ไปช่วงชิงทรัพย์สมบัติของผู้อื่นก็ดี เป็นอาการของเปรต

ด้วยบุคคลที่กระทำเช่นนี้เพราะความโลภชักพาโดยแท้

ชักพาให้ห่างเหินจากความเป็นมนุษย์

ผลสุดท้ายก็มีวิสัยไม่ต่างจากเปรตเท่าไรนัก เพราะถูกความทุกข์จากอำนาจของโลภะเหล่านี้เผาผลาญอยู่

ทีนี้ถ้าหากว่าความโลภนี้มีอยู่ มันก็แสดงอากัปกิริยาให้ปรากฏคล้าย ๆ กับเป็น *อสุรกาย* ตนหนึ่ง

อสุรกาย นี้เกิดด้วยอำนาจของ *โลภะเจตนา* กับ *เปรต*

อสุรกายนั้นชอบกินเครื่องเซ่นเครื่องบนบาลจากมนุษย์ที่ต้องการความสำเร็จ ก็อาจจะบนบาลอสุรกายด้วยหัวหมูบ้าง ไก่ต้มเป็ดต้มหรือว่าขนมต้มแดงขนมต้มขาว หรือไข่ต้มอะไรเหล่านี้

อสุรกายนั้นอาศัยเครื่องเซ่นเหล่านี้แหละเป็นเครื่องดำรงชีวิตอยู่

บุคคลที่ถูกความโลภประเภทนี้เข้าครอบงำ ซึ่งมีลักษณะเหมือนอสุรกายก็มี

บางคนเมื่อความโลภเกิดมากขึ้น ก็ต้องประกอบกรรมทำชั่วหรือประพฤติทุจริตเพื่อหวังสินบาดคาดสินบน เพื่อหวังเครื่องเซ่นสรวงบูชาเล็ก ๆ น้อย ๆ แสดงว่ามีความโลภเกิดขึ้นแล้วก็ทำให้จิตใจของผู้นั้นใกล้ต่ออสุรกายเข้าไปแล้ว

ผลสุดท้าย ก็ทำลายคุณงามความดีภายในตัวเองไปหมด ความเป็นมนุษย์ถึงจะมีอยู่ก็แต่เพียงรูปร่างเท่านั้นเอง เพราะการประพฤติปฏิบัตินั้นเป็นอสุรกายไปเสียแล้ว

พูดถึง *ความโกรธ* บ้าง ถ้าความโกรธเกิดขึ้นภายในจิตของผู้ใดเราจะสังเกตได้ว่าบุคคลผู้นั้นจะเกิดความทุกข์ความเร่าร้อนมาก มีความ

โหดร้ายความเหี้ยมเกรียมดุจดังสัตว์นรก

เพราะสัตว์นรกเกิดมาด้วยอำนาจของโทสะ

เมื่อมีโทสะมากเข้า ความเร่าร้อนก็มีมาก

สัตว์นรกนั้นจะต้องมีความทุกข์ความเร่าร้อนจากไฟนรกที่แผดเผา

จากการทรมานทรกรรมของนายนิรยบาลในลักษณะอาการต่าง ๆ

ความทารุณโหดร้ายของนายนิรยบาลที่ทรมานแก่สัตว์นรกนั้น เป็นไปด้วยอำนาจของความโกรธ

บุคคลที่เกิดความโกรธขึ้นมาก็เหมือนกับคนตกนรก

ท่านทั้งหลายจะสังเกตได้ว่า คนที่เขามีความโกรธเกิดขึ้นภายในจิตใจมาก ๆ ภาวะของจิตในขณะนั้นจะเกิดความทุกข์ ความเร่าร้อนไม่ต่างอะไรกับไฟที่อยู่ในขุมนรก ซึ่งเผาสัตว์นรกให้เร่าร้อน จะเกิดอาการกระวนกระวาย เกิดความเหี้ยมเกรียมหรือเกิดความเศร้าหมองใจ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแล้วแต่นำมาซึ่งความทุกข์ทั้งนั้น

บางท่านถูก *ความหลง* เข้าครอบงำ ก็จะมีชีวิตอยู่โดยขาดสติสัมปชัญญะ ไม่สามารถจะวินิจฉัยได้ว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล ผลสุดท้ายชีวิตของตนเองก็อยู่กับแบบแล้วแต่เหตุการณ์จะพาไป

นี้ก็คือประเภท *โมหะ* คือว่าปล่อยให้ชีวิตนี้ล่องลอยไปตามบทบาทของละครที่มีอยู่ หรือบทบาทของนวนิยายที่ได้อ่าน แล้วก็เคลิบเคลิ้มไปตามบทบาทนั้น บุคคลประเภทนี้แยกแยะไม่ออก พิจารณาด้วยสติสัมปชัญญะไม่ออกว่า ควรที่จะทำอย่างใด ผลสุดท้ายก็ปล่อยชีวิตไปตามยถากรรม ซึ่งก็เป็นเรื่องที่น่าสงสารอย่างยิ่ง

เพราะฉะนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงกล่าวว่า *การได้เป็นมนุษย์เป็นการยาก* นั้น ยากอย่างนี้ นอกจากจะเกิดยากแล้ว จะเป็นมนุษย์ที่ดีก็ยังเป็นการยากอีกด้วย จึงจำเป็นจะต้องอาศัยข้อวัตรปฏิบัติหลายอย่าง

ฉะนั้นท่านสาธุชนทั้งหลาย จะเห็นแล้วว่าเรื่องของชีวิตนี้เป็นเรื่อง

ยาก เราจึงควรจะได้สนใจศึกษาเพื่อให้ชีวิตของเราไปสู่ความสวัสดี

วันนี้จึงขอนำเรื่องนี้มาเสนอท่านผู้ฟังในรายการธรรมะประจำวันเพื่อขบคิด ถ้าใครคิดไม่ออกหรือไม่อยากจะคิดก็เข้าวัดฟังเทศน์ เพราะวันนี้เป็นวันพระและขอเชิญท่านสาธุชนบำเพ็ญการกุศล เว้นจากการทำบาปโดยทั่วกัน เพื่อเกิดสิริมงคลแก่ชีวิตของท่าน สวัสดี.

พระโสภณคณาภรณ์
(ระแบบ ฐิตญาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

มีอะไรในกาลามสูตร

นับเป็นเวลานานพอสมควร ที่ในหมู่ชาวพุทธเราได้พูดกันถึงพระสูตรพระสูตรหนึ่ง ในบรรดาพระสูตรหลายหมื่นสูตรในพระพุทธศาสนา พูดไปพูดมาชักจะกลายเป็นความสับสน จนจับหลักอะไรไม่ค่อยได้ว่า ชาวพุทธควรจะเชื่ออย่างไร พระสูตรนั้นคือ กาลามสูตร หรือเกสปุตตสูตร หรือวาเกสมุตติสูตรในติกนิบาต อังคุตตรนิกาย มหาวรรค *ความเข้าใจเรื่องพระสูตรนี้ ที่จริงแล้วมีความสับสนมาตั้งแต่ชื่อพระสูตรแล้ว เพราะกาลามสูตร ไม่มีในพระไตรปิฎก* มีแต่เกสปุตตสูตร หรือเกสมุตติสูตร เท่านั้น คำว่ากาลามสูตรนั้น จึงเป็นชื่อที่เรียกกันเอง แต่กลับเป็นชื่อที่เรียกกันแพร่หลาย ซึ่งประเด็นนี้ไม่มีปัญหาอะไรแต่ประเด็นที่ก่อให้เกิดความสับสนนั้นคือ ประเด็นของการพูดถึงเรื่องไม่ควรเชื่อ ๑๐ ประการ จนจับหลักว่าควรเชื่อใคร เชื่ออะไร เชื่ออย่างไร ไม่ได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจกัน ตามลำดับดังต่อไปนี้คือ

๑. ก่อนอื่นควรทราบลักษณะทางภูมิศาสตร์ ของเกสปุตตนิคมอันเป็นที่อยู่ของชนชาวกาลามะว่า เป็นนิคมที่มีคนผ่านไปมามาก โดยเฉพาะนักบวชในลัทธิต่าง ๆ เมื่อผ่านมาก็มีการแสดงวาทะโวหารของตน ไปตามความรู้ ความเข้าใจของตน เพราะนักบวชในสมัยพุทธกาลและก่อนพุทธกาลมีมาก

๒. ชมพูทวีปสมัยนั้น มักจะมีการสร้างสัณฐาคาร เพื่อเป็นที่พัก ของคนเดินทาง ที่ประชุมของคนในที่นั้น ๆ สัณฐาคารมีกระจัดกระจายทั่วไปในชมพูทวีป ผู้ศึกษาธรรมะจากพระไตรปิฎก จะได้ยินคำนี้เสมอ และปรากฏอยู่ในเมืองต่าง ๆ ทั่วไป

๓. ค่านิยมทางสังคมของคนสมัยนั้น เป็นคนสนใจในธรรมกันมาก คนรู้ธรรม กล่าวธรรม ปฏิบัติธรรม จะได้รับยกย่องในฐานะอันสูงจากสังคม เมื่อค่านิยมของสังคมเป็นเช่นนี้ ใครพูดแสดงธรรมกันที่ไหน จะมีคนเป็นอันมากชักชวนกันไปฟัง ไม่ว่าคนนั้นจะเป็นใครก็ตาม ชาวกาลามแห่งเกสปุตตนิคมก็อยู่ในฐานะเดียวกัน แต่เพราะฟังมากเข้า กลายเป็นเรื่อง "มากหมอมากความ" เพราะแต่ละคนที่มาพูดต่างยกย่องเชิดชูวาทะของตนว่าถูกต้อง เหยียบย่ำ ดูหมิ่นวาทะของคนอื่น ทำให้ผู้ฟังเองเกิดสับสนไม่รู้จะเชื่อใครดี

๔. พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าในส่วนของพระสูตรนั้น ท่านเรียกว่า โวหารเทศนา คือพระพุทธเจ้าทรงฉลาดในโวหาร ทรงแสดงธรรมมากด้วยโวหาร เพื่อคล้อยตามจริต อัธยาศัยของผู้ฟังเป็นประการสำคัญ ลักษณะของพระสูตรทั้งหลาย จึงมีเหตุเกิดที่แตกต่างกันเป็น ๔ ประเภทคือ

๑. อัตตัชฌาสยา เกิดขึ้นด้วยอัธยาศัยของพระองค์ มีพระประสงค์จะแสดงเอง

๒. ปรัชฌาสยา แสดงไปตามอัธยาศัยของผู้ฟัง ซึ่งไม่เหมือนกัน

๓. ปุจฉาวสิกา เกิดขึ้นเพราะมีคนมากราบทูลถามปัญหาต่อพระองค์

๔. อัตถุปปัตติ ทรงแสดงเพราะมีเหตุการณ์ เกิดขึ้น ทำให้ต้องแสดงเรื่องนั้น ๆ

สำหรับเกสปุตตสูตร หรือกาลามสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่ทรง

แสดงคล้อยตามอัธยาศัยของผู้ฟัง ซึ่งในด้านของประสบการณ์แล้ว เป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษา สดับฟังเรื่องราวต่าง ๆ มามาก อันแสดงว่าปัญญาระดับที่เรียกว่า

สุตามยปัญญา คือปัญญาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือด้านการได้ยินได้ฟังมีมากเป็นพิเศษ สิ่งที่ขาดคือท่านเหล่านั้นไม่ได้นำประสบการณ์เหล่านั้นไปคิดอย่างมีระบบความคิด พิจารณา เทียบเคียง หาความถูกต้องของเรื่องต่าง ๆ ที่พวกเขาได้สดับมาเท่านั้น อย่าลืมว่าในการศึกษานั้น

"ใจของคนเราแต่ละคนเปรียบเหมือนโรงงาน ประสบการณ์เหมือนวัตถุดิบ" ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กัน คือเครื่องจักรในโรงงานดี มีวัตถุดิบที่มีคุณภาพและมาก ย่อมสามารถผลิตอะไรออกมาได้มากแต่ถ้ามีแต่วัตถุดิบกองไว้ ไม่นำเข้าผลิตในโรงงาน วัตถุดิบเหล่านั้นก็มีประโยชน์เพียงเป็นวัตถุดิบเท่านั้นคือประโยชน์ของมันจะมีอยู่อย่างจำกัด ประสบการณ์ของชาวกาลามะจึงมีลักษณะอย่างเดียวกัน พระธรรมเทศนาในพระสูตรนี้ จึงเป็นเพียงเสนอแนะให้นำวัตถุดิบเข้าป้อนโรงงานคือใจเท่านั้น อันเป็นคำสอนระดับแนะให้ใช้ปัญญาระดับที่เรียกว่า

จินตามยปัญญา คือปัญญาที่เกิดขึ้นจากการคิด อย่างมีเหตุผลมีระบบความคิด

ถ้าจะถามว่าทรงสอนให้เอาอะไรมาคิด?

ตอบได้ว่า ให้เอาประสบการณ์ในอดีต ที่ได้ยินได้ฟังมานั้นเองนำมาคิด เมื่อคิดแล้วท่านก็ได้คำตอบด้วยตนเองว่าอะไรเป็นอะไร อะไรดีอะไรชั่ว อะไรอำนวยผลเป็นความสุข และอำนวยผลเป็นความทุกข์

ทำไมพระพุทธเจ้า ไม่ทรงแสดงหลักธรรมของพระองค์ เพื่อให้คนเหล่านั้นยอมรับนับถือ ในฐานะที่เป็นสัจธรรมเล่า?

ข้อนี้จะพบว่าในแง่ของจิตวิทยาแล้ว ถ้าพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมออกไป จะมีบางข้อที่ขัดแย้งกับเรื่องที่เขาเคยได้ยินได้ฟังมา ในที่สุด

พวกเขาเหล่านั้นจะมีความรู้สึกเหมือนเดิมคือ "ไม่รู้จะเชื่อใครดี" พระองค์ทรงรู้ว่า คนเหล่านั้นมีความรอบรู้ เหตุผลที่จะคิดได้ เพราะมีประสบการณ์มากดังกล่าว จึงทรงสอนให้คิดเลย โดยที่พระองค์ไม่ต้องสอนอะไรเพิ่มเติมอีก ซึ่งจะได้ลำดับความโดยสรุปแห่งพระสูตร เพื่อศึกษาพิจารณาตามลำดับดังนี้

"พระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงเกสปุตตนิคม อันเป็นที่อยู่อาศัยของชาวกาลามะ คนเหล่านั้นได้ทราบพระเกียรติคุณของพระองค์มาก่อน ตามนัยแห่งพระพุทธคุณที่เราสวดกัน จึงได้พร้อมกันมาเฝ้าด้วยความรู้สึกที่แตกต่างกัน จึงเริ่มด้วยการแสดงอาการ กิริยา ต่อพระพักตร์ไม่เหมือนกัน ในที่สุดคนเหล่านั้นกราบทูลเล่าถวายให้ทรงทราบว่า มีนักบวชมาถึงนิคมของเขาเป็นอันมาก ต่างคนต่างก็พูดแสดงเหตุผลของตนเหยียบย่ำทับถมคำกล่าวของคนอื่น ทำให้พวกเขาไม่ทราบว่าจะเชื่อใครดี พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งว่า

"พวกท่านทั้งหลายสมควรจะเคลือบแคลงสงสัย และเป็นการสงสัยในเรื่องที่ควรสงสัย แล้วตรัสว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้ถือเอาตาม

"ถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา เรื่องที่เล่าสืบ ๆ กันมา โดยตื่นข่าวโดยได้ยินมาเช่นนั้น โดยอ้างตำรา โดยนึกเดาเอาเอง โดยการคาดคะเนโดยตรึกตามอาการ โดยเห็นว่าเข้ากันกับความเห็นของตน โดยเห็นว่าผู้พูดควรเชื่อถือได้ หรือ โดยคิดว่าท่านผู้นี้เป็นครูอาจารย์ของเรา"

แต่เมื่อใดที่ท่านทั้งหลาย "พึงรู้ด้วยตนเองว่า" ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล มีโทษ ท่านผู้รู้ตำหนิ ใครประพฤติปฏิบัติจะไม่เกิดประโยชน์แต่จะเกิดความทุกข์แก่เขา ท่านทั้งหลายควรละธรรมนั้นเสีย

จากนั้น ทรงรับสั่งให้ชาวกาลามะใช้ความคิด จากประสบการณ์ของท่านแล้วให้ตอบคำถามไปตามความเข้าใจโดยลำดับ โดยสรุปว่า

ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน?

ความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อเกิดขึ้นภายในจิตของคน

แล้ว เกิดขึ้นเพื่อสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ ท่านเหล่านั้นกราบทูลว่า เพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

คนที่ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง ครอบงำใจ กลุ้มรุมย่อมฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์ และชักชวนคนอื่นให้ทำเช่นนั้นใช่หรือไม่ ท่านเหล่านั้นกราบทูลว่า เป็นจริงอย่างนั้น

ต่อแต่นั้น ได้รับสั่งให้คนเหล่านั้นกำหนดแยกให้เห็นความจริงว่า ความโลภ โกรธ หลง เป็นกุศล หรืออกุศล มีโทษหรือไม่มีโทษ ผู้รู้ติเตียนหรือยกย่อง มีผลเป็นความสุขหรือความทุกข์ ซึ่งท่านเหล่านั้นได้กราบทูลว่า ความโลภ โกรธ หลง เป็นอกุศล มีโทษ ผู้รู้ติเตียน ใครทำอะไรไปตามอำนาจของอกุศลเหล่านั้น จะประสบสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นทุกข์ ซึ่งล้วนเป็นคำตอบที่ถูกต้องทั้งหมด

พระพุทธองค์จึงให้คนเหล่านั้นหันไปทบทวนพระดำรัสของพระองค์ว่า ไม่ควรถือเอาด้วยเหตุ ๑๐ ประการดังกล่าว แต่ให้ยอมรับเมื่อพิจารณารู้เห็นด้วยตนเอง ในแง่มุมต่าง ๆ ของอกุศลเหล่านั้นแล้วให้ละเสีย ซึ่งทำให้ได้หลักในการศึกษาว่า

พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงแสดงธรรมอะไรแก่พวกเขาเลย เพียงแต่ให้พวกเขานำเอาประสบการณ์ขึ้นมาคิดพิจารณา จนเกิดความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเองแล้ว จากนั้นเขาจะเกิดการยอมรับ นับถือ เชื่อฟังและละเว้นสิ่งที่เป็นอกุศล เป็นทุกข์โทษเหล่านั้น ด้วยความสำนึกที่กอปรด้วยเหตุผลของเขาเอง

เมื่อทรงแสดงในส่วนแห่งอกุศลแล้ว ทรงเน้นให้เขาเหล่านั้นจับหลักที่ไม่ควรถือเอาด้วยเหตุ ๑๐ ประการอีกครั้งหนึ่ง แล้วรับสั่งให้พิจารณา หาคำตอบตามลำดับอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ดูกรกาลามชนทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็น

ไฉน ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เมื่อเกิดขึ้นภายในใจของคนแล้ว ย่อมเกิดขึ้นเพื่อสิ่งที่เป็นประโยชน์ หรือไม่เป็นประโยชน์ ท่านเหล่านั้นกราบทูลว่า เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์

คนใดไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ใจของเขาไม่ถูกครอบงำ กลุ้มรุมด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง เขาย่อมไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดทางประเวณี ไม่พูดเท็จ สิ่งใดก็ตามที่เป็นประโยชน์ให้เกิดความสุข สิ้นกาลนาน คนที่ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ย่อมชักชวนผู้อื่นให้กระทำสิ่งนั้นจริงไหม?

จริงอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ชาวกาลามชนกราบทูลตอบ

ดูกรกาลามชนทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน?

ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นกุศลหรืออกุศล มีโทษหรือไม่มีโทษ ท่านผู้รู้ติเตียนหรือสรรเสริญ ใครประพฤติให้บริบูรณ์แล้วเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขหรือไม่

ชาวกาลามะได้กราบทูลว่า ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นกุศล ไม่มีโทษ ท่านผู้รู้สรรเสริญ ใครประพฤติให้บริบูรณ์ จะเป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เขา

เมื่อชาวกาลามะตอบได้ถูกต้องเช่นนั้น พระพุทธองค์จึงได้เน้นเรื่องไม่ควรถือเอาด้วยเหตุ ๑๐ ประการอีกครั้งหนึ่ง *ซึ่งจากข้อความในพระสูตรที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นเครื่องให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า เกสปุตตสูตร หรือ กาลามสูตรนั้น ไม่ควรนำมาเผยแพร่แก่คนทั่ว ๆ ไป นอกจาก*

๑. คนเหล่านั้นเป็นผู้ใหญ่ ที่มีประสบการณ์ในด้านศาสนาธรรมะมามาก แต่ยังไม่ได้พิจารณาเทียบเคียง เชื่อมโยงเหตุผลแห่งข้อธรรมนั้น ๆ จนเกิดความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง

๒. คนที่อยู่ในสภาพพร้อมที่จะคิด ตอบคำถาม ในเรื่องที่จะนำมาสนทนากันได้ ข้อที่ไม่ควรลืมคือเรื่องนี้เป็นเรื่องของ จินตามยปัญญา

จึงเหมาะสำหรับคนที่มีพื้นฐานในการ "คิดได้ คิดเป็น คิดชอบ มีหลักใจในการคิด" เท่านั้น เพราะถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว จะทำให้คนเราอยู่อย่างไม่มีหลักอะไรเลย ในที่สุดจะปฏิเสธคำสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ ศาสนา กติกา กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งนั่นหมายถึงการครองชีวิตที่ขัดแย้งกับความจริงในชีวิตประจำวัน เพราะในแง่ของความเป็นจริงแล้ว

– แหล่งแห่งการยอมรับ นำมาพิจารณาหาความถูกต้องนั้น ย่อมมาจากแหล่งทั้ง ๑๐ ประการนั้น ซึ่งอาจสรุปเป็นแหล่งแห่งความเชื่อ ๓ ประการ คือ

๑. ประจักษ์ประมาณ คือการได้เห็น ได้ยิน ได้สูดดม ได้ลิ้ม ได้จับต้องด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ของตน

๒. อนุมานประมาณ คือการอนุมานเอาจากสิ่งที่ปรากฏ ไปหาสิ่งที่ไม่ปรากฏ คือการใช้เหตุผลทำนองเชื่อมโยงเหตุไปหาผล โยงผลมาหาเหตุ

๓. ศัพทประมาณ คือการศึกษาจากหลักฐาน ตำรา วิชาการต่าง ๆ

จากแหล่งความเชื่อเหล่านี้ บางแหล่ง บางเรื่อง คนสามารถลงมือปฏิบัติทันที โดยไม่จำเป็นต้องไปคิดอะไรมาก ก็มีการปฏิบัติกันอยู่ เช่น

ทำตามคำสั่งของพ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้บังคับบัญชา พระศาสดา แม้แต่คนป่วยที่รับประทานยาตามคำสั่งแพทย์ ก็ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องคิดมาก เพราะเราอาศัยความเชื่อมั่นในท่านเหล่านั้นเพียงอย่างเดียวก็นำไปสู่ภาคปฏิบัติได้แล้ว

๓. ถ้าจะนำมาอธิบายต้องอธิบายให้ตลอดสายของพระสูตร ไม่ใช่เพียงแต่ยกข้อที่ไม่ควรถือเอาเพียง ๑๐ ข้อมาพูดแล้วปล่อยไป โดยไม่ได้เสริมสร้างความเข้าใจทั้งกระบวนการแห่งการศึกษา ทำนองที่ก่อให้เกิดความเข้าใจแก่ผู้ฟังเพียง "ฟังไม่ได้ศัพท์ จับไปกระเดียด" ข้อ

นี้ไม่ควรลืมว่า คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็น สุภาษิต คือพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ดีแล้ว มีความสมบูรณ์ทั้งอรรถะ คือเนื้อหา และพยัญชนะคืออักษร หรือรูปแบบ ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กันเสมอไป

ในตอนต่อไปของพระสูตรนั้น ทรงทราบว่าแม้ท่านเหล่านั้นจะจับหลักได้แล้วก็ตาม แต่มีบางคนยังไม่อาจจับหลักในการปฏิบัติได้ จึงทรงแสดงธรรมที่อาจกล่าวได้ว่า "ให้ถือเป็นจุดยืนในการดำรงชีวิต" ของชาวกาลามะ โดยให้คนเหล่านั้นดูแนวการดำรงชีวิตของพระอริย-สาวก ซึ่งมีใจความโดยสรุปว่า

"กาลามชนทั้งหลาย อริยสาวกนั้นปราศจากความโลภ ความโกรธ ความหลง มีสติ สัมปชัญญะ เป็นหลักใจ สร้างความรู้สึกที่ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายในทิศทั้งปวง คือมีจุดยืนอยู่ที่การกระทำความดี อันเป็นผลทำให้จิตใจของท่านเหล่านั้นไม่มีเวร ไม่มีความรู้สึกเบียดเบียน จิตไม่เศร้าหมอง มีความผ่องแผ้วด้วยคุณธรรมดังกล่าวแล้ว จะทำให้ได้รับความอุ่นใจ ๔ ประการ คือ

๑. ถ้าโลกหน้ามีจริง ผลแห่งกรรมที่คนทำแล้วทั้งดีและชั่วมีจริง ก็ได้รับความอุ่นใจว่า หลังจากตนทำกาลกิริยาตายไป จะบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๒. ถ้าโลกหน้าไม่มี กรรมที่คนทำดีและชั่วไม่มี ก็ได้รับความสุขใจในปัจจุบันว่า ตนไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียน รักษาตนให้อยู่ดีมีสุขในปัจจุบันได้

๓. ถ้าบาปที่คนทำถือว่าเป็นบาป ก็ได้รับความอุ่นใจว่า เราไม่คิดบาป ต่อใคร ๆ ไฉนเล่าความทุกข์ อันเป็นผลแห่งบาปกรรมจะเกิดขึ้นแก่เรา ทำให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีสุขกายสบายใจในปัจจุบัน

๔. ถ้าบาปที่คนทำไม่ถือว่าเป็นบาป อริยสาวกเหล่านั้นพิจารณาเห็นความบริสุทธิ์ของตนทั้งสองฝ่ายคือ ผลบาปจะมีหรือไม่มีก็ตาม เมื่อตนไม่ทำบาป ความทุกข์ความเดือดร้อน อันเป็นผลแห่งบาปก็จะเกิด

แก่ตน

ทรงเน้นให้ตระหนักว่า เมื่อปฏิบัติตนเช่นนั้น จิตของเขาย่อมไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความเบียดเบียน มีจิตไม่เศร้าหมอง และมีความผ่องแผ้วเช่นนี้ ย่อมได้รับความอุ่นใจในปัจจุบัน ๔ ประการดังกล่าว

เนื่องจากพระพุทธเจ้า ไม่ได้ทรงแสดงธรรมตามแนวที่คนอื่นเขาเคยแสดงมา ซึ่งสร้างความสับสนในด้านความคิดแก่ชาวกาลามะ แต่กลับส่งเสริมให้คนเหล่านั้นได้นำเอาสิ่งเหล่านั้น มาคิดอย่างมีเหตุผล ความสับสนเช่นที่เคยเกิด ก็ไม่เกิดขึ้น ทำให้จับหลักในการดำรงชีวิตได้ ชาวกาลามะทั้งหลายจึงประกาศตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา นับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะตลอดชีวิต อันเป็นการยุติความสับสนในด้านจิตใจลงไปได้

เรื่องของพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นเหลือเกินที่จะต้องอาศัยศรัทธานำหน้า ปัญญาตามหลัง ข้อนี้ขอให้หันไปทบทวนถึงพระพุทธดำรัส ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ท้าวสหัมบดีพรหม เมื่อพรหมมาอาราธนาให้แสดงธรรมแก่โลก โดยรับสั่งว่า

"ประตูอมตะเราเปิดแล้วแก่ท่าน สัตว์เหล่าใดจะฟัง จงน้อมศรัทธาลงเถิด"

พระพุทธดำรัสข้อนี้เป็นการบ่งชี้ว่า หากคนต้องการจะฟังธรรมศึกษาธรรมจากพระองค์ คนเหล่านั้นจำต้องมีศรัทธาในพระองค์ และจากความจริงข้อนี้เราจะพบว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงศรัทธา จะทรงแสดงตถาคตโพธิสัทธาเป็นเบื้องต้นเสมอ เพราะตถาคตโพธิสัทธา คือการน้อมใจเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นบันไดที่จะนำคนให้ก้าวไปสู่การศึกษา การปฏิบัติ การสัมผัสผลในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนจึงต้องเกิดที่พระพุทธคุณ ๙ ประการ คือเชื่ออย่างมั่นคงว่า

"พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์,ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบด้วย

พระองค์เอง, ทรงสมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ, เสด็จไปดีแล้ว, ทรงรู้โลก, ทรงเป็นสารถีผู้ฝึกบุรุษอย่างยอดเยี่ยม ไม่มีสารถีอื่นยิ่งไปกว่า, เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย, เป็นผู้ตื่น เป็นผู้รู้ เป็นผู้เบิกบาน, ทรงจำแนกธรรม ทรงมีโชค."

จากความเชื่อเริ่มได้ที่นี่ ต่อไปปัญหาในการศึกษา การปฏิบัติจะไม่มีอะไร ดังนั้นจะพบว่า เวลาพระพุทธเจ้าทรงแสดง การฟังธรรมจนได้รับผลแห่งธรรม ในลักษณะเป็นความเคลื่อนไหวทางกาย ใจ ตามลำดับ ทรงแสดงว่า

"บุคคลมีศรัทธาแล้วเข้าไปหา เข้าไปนั่งใกล้ ฟังธรรม เงี่ยหูลงฟัง กำหนดข้อความแห่งธรรม พิจารณาข้อความแห่งธรรมนั้น จากนั้นจึงนำธรรมเหล่านั้นมาปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรมนั้น ๆ" ซึ่งเป็นการเริ่มต้นด้วยศรัทธา จึงสามารถเดินหน้าได้

ปัญหาสำคัญจึงอยู่ที่ว่า พัฒนาการในทางกายของคนเรานั้นเริ่มต้นจริง ๆ แล้ว ย่อมเกาะอิงคนอื่นตลอด โดยตนเองไม่สามารถใช้เหตุผลอะไรได้ คือในช่วงที่เป็นเด็กทารก เป็นเด็กเล็ก ๆ เรียนอนุบาลชั้นประถม มัธยมชั้นต้น ๆ ต้องเกาะอิงคือเชื่อถือพ่อ แม่ พี่เลี้ยง ครู อาจารย์ ญาติผู้ใหญ่อยู่ตลอด เพราะไม่มีประสบการณ์อะไรพอที่จะคิดแยกแยะได้ว่า อะไรดี อะไรไม่ดี อะไรเป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ แม้อาหารที่จะรับประทานเข้าไป เขาจะป้อนอะไรให้กิน ก็ทำหน้าที่ได้เพียงเคี้ยว กลืนเท่านั้น การตัดสินใจจะให้กินอะไร เป็นเรื่องของพ่อแม่ พี่เลี้ยง เป็นต้น

ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า การที่ในวัยหนึ่งคนเราต้องเกาะอิงอาศัยคนอื่นนั้น เพราะเราไม่อยู่ในวิสัยที่จะคิด ทำ ตัดสินปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองได้ การปลูกฝังศรัทธาในบุคคลที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง สัมพันธ์จึงมีความจำเป็นมากในชั้นนี้ และความเชื่อนี้กระจายไปตามสมควรแก่คนที่เรามั่นใจได้ว่า มีความรัก ความเมตตา หวังดีต่อเรา เช่น

ลูก หลาน ต้องเชื่อฟังคำสั่งสอน แนะนำ ของมารดาบิดา บุพพการีแห่งตน

นักเรียน ศิษย์ เชื่อฟังคำสั่งสอน แนะนำของครู อาจารย์ของตน

ศาสนิกในศาสนา เชื่อมั่นในศาสดา ศาสนธรรม ในศาสนาแห่งตน เป็นต้น

จากหลักเหล่านี้จะพบว่า สิ่งทั้งหลายนั้นมีปะปนอยู่ระหว่างสิ่งที่ดีกับ ไม่ดี มีประโยชน์กับไม่มีประโยชน์ เสมอ ในกรณีที่บุคคลอยู่ในวิสัยที่จะแยกได้ด้วยตนเองก็ดีไป แต่บางคน บางวัย ไม่อยู่ในวิสัยจะทำเช่นนั้นได้ ก็ต้องมอบหมายความไว้วางใจให้แก่คนที่สมควรแก่การไว้วางใจ เชื่อถือ เช่นรับประทานผลไม้สมัยเป็นเด็กเล็ก ๆ แม่ก็ต้องเอาเปลือกออกให้ เอาเมล็ดออกให้ และป้อนให้เฉพาะเนื้อของมัน เพราะแม่มีปัญญามากพอที่จะแยกได้ว่า อะไรกินได้และกินไม่ได้ แต่เด็กเล็ก ๆ ไม่อาจทำเช่นนั้น ก็ต้องกินไปโดยอาศัยความเชื่อมั่นในความรัก ความหวังดีของพ่อแม่ แม้ในเรื่องศาสนาก็เป็นเช่นเดียวกัน คนจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยศรัทธาในพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ทรงมีพระปัญญาคุณ ทรงแยกบาป บุญ คุณ โทษ กุศล อกุศล สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ไว้ชัดแจ้งแล้ว พระองค์ทรงมีความบริสุทธิ์อย่างสูง กอปรด้วยกรุณาในสรรพสัตว์ มุ่งสอนในสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันเป็นการเกื้อกูล และ อำนวยความสุขให้แก่ชาวโลกทั้งหลาย จึงไม่มีเหตุผลอะไรที่พระองค์จะสอนในสิ่ง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เกื้อกูล ไม่อำนวยความสุขให้ แก่ผู้ที่ละเว้นและประพฤติปฏิบัติ ตามคำสั่งสอนของพระองค์

แน่นอน แม้คำสั่งสอนของมารดา บิดา ครู อาจารย์ และศาสนธรรมในศาสนา เมื่อคนเรามีประสบการณ์มากขึ้น มีความพร้อมที่จะใช้เหตุผล พิจารณา ตรวจสอบ เทียบเคียงได้ ไม่จำเป็นว่าเราจะเชื่อและนำไปปฏิบัติทั้งหมด แต่ต้องยอมรับฟังทั้งหมดว่า ท่านผู้นั้นว่าไว้อย่างนั้น อย่างนี้

ดังนั้น คำกล่าวที่ว่า *"เมื่อฟังให้เคารพมติของผู้พูด แต่การจะนำมาปฏิบัติหรือไม่นั้น ต้องเคารพมติของเราเอง"* จึงเป็นข้อความที่จะนำไปใช้ได้ สำหรับคนที่มีวัยวุฒิ การศึกษา ประสบการณ์มากพอที่จะวินิจฉัยเท่านั้น จะเอาไปใช้สำหรับคนทุกวัย ทุกคนไม่ได้ ข้อความเหล่านั้นจึงมีลักษณะเดียวกับ พระธรรมเทศนาในเกสปุตตสูตร หรือ กาลามสูตร ดังกล่าวข้างต้น

การนำเอากาลามสูตร มาเผยแพร่แก่คนทั่วไป โดยเฉพาะเด็ก ๆ และคนที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ น้อย จึงกลายเป็นอันตรายอย่างใหญ่หลวง เพราะจะทำให้คนปฏิเสธทุกอย่าง จนบางครั้งไม่รู้ว่าสิ่งที่ตนปฏิเสธคืออะไร ใคร และมีเหตุผลอะไรมาหักล้างในสิ่งที่ตนปฏิเสธ ซึ่งแนวความคิดในลักษณะนี้ออกจะเห็นอันตรายชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อเยาวชนของเราจำนวนไม่น้อย ไม่ยอมเชื่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ ศาสนิกในศาสนา ไม่ยอมเชื่อแม้ในหลักคำสอนของศาสนาตน กลายเป็นการดำรงชีวิตอย่างมีหลัก ปฏิเสธกันได้แม้แต่พระสูตรอันเป็นพระพุทธวจนะ โดยอ้างว่าพระพุทธเจ้าไม่ให้เชื่อตำรา ซึ่งในแง่ของความเป็นจริงแล้วคำว่ามา ปิฎกเหตุ อย่าถือเอาโดยอ้างตำรานั้น หาได้หมายถึงพระไตรปิฎกไม่ เพราะสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรนี้ พระไตรปิฎกยังไม่เกิด คำว่าพระไตรปิฎกเพิ่งเกิดหลังพุทธปรินิพพานถึง ๓๐๐ ปีแล้ว แม้จะหมายถึงพระไตรปิฎกด้วย ลองมองย้อนไปอีกชั้นหนึ่งก็จะพบว่า ทำให้เสียหลักมากยิ่งขึ้น เพราะ

"พระพุทธเจ้าไม่ให้เชื่อตำรา กาลามสูตรเป็นตำรา เพราะฉะนั้นกาลามสูตรก็เชื่อไม่ได้"

เป็นอันว่าจบสิ้นกัน ไม่มีหลักเกณฑ์อะไรในการยอมรับ นับถือเชื่อฟัง ทำตาม คำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ บุพพการี ศาสนธรรม เรื่องของความเชื่อจึงควรจับหลักให้ได้ดังนี้

๑. คนนั้นเป็นใคร ถ้าเป็นพ่อแม่ ครูอาจารย์ บุพพการี ศาสน

ธรรม ในวัยและวุฒิภาวะในด้านต่าง ๆ ยังไม่มากพอ ให้น้อมใจเชื่อลงไปได้อย่างเต็มที่ เพราะต้องเชื่อมั่นในความรัก ความเมตตา กรุณา ปัญญา ความบริสุทธิ์ใจของท่าน แต่เมื่อมีสติปัญญามากพอที่จะคิดอย่างมีเหตุผลได้ ให้ใช้ปัญญาเข้าสอดส่อง พิจารณา แสวงหาประโยชน์จากสิ่งที่ท่านแนะนำ สั่งสอน ให้ได้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้

๒. คนบางพวกที่เรายังไม่อาจวางใจในความรัก ความหวังดีของท่าน ทำเพียงการยอมรับว่าท่านว่าอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ต้องนำไปพิจารณาสอดส่องให้ดีเสียก่อน ที่จะปลงใจเชื่อหรือปฏิเสธ ตามสมควรแก่กรณีที่ได้พิจารณาเห็น ไม่ด่วนผลีผลาม ตื่นเต้น ตื่นตูม ตื่นตามกับเขาไปในทันทีทันใด

๓. ในกรณีที่ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร มาในรูปมิตรหรือศัตรู หรือศัตรูในร่างมิตร จำต้องอาศัยการสังเกต พิจารณา ด้วยการอยู่ร่วมกันบ้าง ดูที่การงานของเขาบ้าง คำพูดบ้าง ยามที่เผชิญหน้าอันตรายบ้าง เป็นแนวในการวินิจฉัยตัดสินว่า ควรจะเชื่อคนเหล่านั้นมากน้อยแค่ไหนเพียงไร

๔. คนประเภทที่ไม่น่าไว้วางใจ เช่นไม่ยอมสบตาด้วย หลุก-หลิก เป็นต้น จำต้องอาศัยหลักความคิดที่โบราณท่านกล่าวไว้ เช่น

- *"คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ. อย่าไว้ใจทางอย่าวางใจคนจะจนใจเอง, เชื่อคนอย่าเชื่อคน เชื่อหลายหนมักเสียการ"*

คนเราที่มักทำอะไรยุ่งยาก สับสนกันมากนั้น เพราะคนที่ไม่ควรเชื่อกลับเชื่อง่าย ๆ แต่กับคนที่ควรเชื่อกลับไม่ยอมเชื่อ สำหรับศาสนิกในพระพุทธศาสนาเรานั้นจำนวนไม่น้อย ที่ไม่อาจจำแนกได้ว่าระหว่างคนสองฝ่าย ใครควรเชื่อถือมากกว่ากัน เช่น

คนที่ศึกษามาจากยุโรป อเมริกา มักจะให้ความสำคัญแก่ทัศนคติของฝรั่งในด้านต่าง ๆ มากกว่าพระพุทธเจ้า เชื่อตำราที่ฝรั่งเขียนขึ้น มากกว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎก นิทานชาดกบางเรื่องที่มี

การนำมาเล่ากัน ไม่ยอมรับนับถือในประเด็นที่สัตว์พูดได้ แทนที่จะแสวงหาความเข้าใจว่า สัตว์เหล่านั้นพูดว่าอย่างไร แต่กลับอ้างนิทานอีสป ซึ่งฝรั่งเป็นคนแต่ง นิยายกริม ที่ฝรั่งแต่ง ทั้ง ๆ ที่มีสัตว์พูดได้ แปลกไหม?

เชื่อหมอดู ผีสาง การเข้าทรง มากกว่าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา จนบางครั้งถึงกับยกเอาวาทะของอาจารย์ของตนมาหักล้างพระพุทธวจนะเป็นต้น

ความคิด การแสดงออกในลักษณะดังกล่าว ไม่อาจถือได้ว่าเป็นผู้มีปัญญา มากพอจะวินิจฉัยอะไรได้ถูกต้องดีนัก เพราะดูเหมือนจะประกาศตน ไม่ยอมเป็นอาณานิคมทางความคิดของพระพุทธศาสนา แต่กลับยอมสยบอยู่ภายใต้อาณานิคมทางความคิดของฝรั่ง ชาวพุทธที่ดีจึงต้องพร้อมที่จะน้อมใจเชื่อในพระรัตนตรัยที่ตนประกาศถึงเป็นสรณะ ถ้าศรัทธาในพระรัตนตรัยมั่นคงแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความปลอดภัยในกาลทุกเมื่ออย่ามัวมาอ้างกาลามสูตรครึ่งกลาง ๆ มาเป็นอุปสรรคในการศึกษา และปฏิบัติธรรมนักเลย.

พระพยอม กัลยาโณ

วัดสวนแก้ว นนทบุรี

"ธรรมะ ใกล้รุ่ง"

(อบรมพรหมจาริณีรุ่น ๑ ที่หินโค้งวัดสวนแก้ว)

๒๙ ม.ค. ๒๖

ต่อไปนี้ก็จะได้สัมผัสกับธรรมชาติในตอนใกล้รุ่ง การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าก็เกิดในช่วงนี้ ในตอนใกล้รุ่งของวันวิสาขบูชา ที่ได้กล่าวมาเมื่อกี้นี้ว่า บุคคลผู้หลับน้อยตื่นนานมี ๔ จำพวก คือ พวกที่ ๑ ได้แก่ บุรุษผู้ครุ่นคิดถึงสตรี ๒ สตรีผู้ครุ่นคิดถึงบุรุษ ๓ โจรผู้มุ่งจะลักจะขโมยทรัพย์ผู้อื่น ๔ พระราชาผู้บำเพ็ญเพียรที่ทำประโยชน์แก่ราษฎรประกอบพระราชกรณียกิจมี ๔ พวก บุคคลพวกที่ ๕ ผู้เห็นภัยในสังสาร-วัฏฏ์ เห็นความหลับใหลเป็นของต่ำทรามเป็นของหลงผิดอยู่ในโลก จึงได้ลุกขึ้นทำความเพียรไม่เห็นแก่หลับนอน ใน ๕ ประเภทนั้นไม่ดีเสีย ๓ ประเภท ดีระดับน้อย ๑ ประเภท และดีระดับสูงสุด ๑ ประเภท เช่นบุคคลผู้เห็นธรรมในยามเช้านี้

ในช่วงนี้ ในราตรีนี้ที่กล่าวแล้วว่าเป็นช่วงระยะกาลเวลาของการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าตรัสรู้ก็ตอนใกล้รุ่ง แต่มุมกลับก็จะเป็นเช่นเดียวกัน คือเวลาใกล้รุ่งตอนนี้ขอให้ทุกคนสร้างความรู้สึกว่าเหมือนกับทุกคนได้ขึ้นไปนั่งอยู่บนชะง่อนเขาสูงและก้มลงมาดูที่ต่ำ ถ้าเรามองเห็นอะไรต่างต่างนานาในที่ต่ำ จะเห็นเด็กเล่นซัดฝุ่นกันอยู่ เห็นสรรพสัตว์

บางชนิดลงเกลือกอยู่กับดินที่เรียกว่าดินพอกหางหมู เกลือกไปเกลือกมาจนกระทั่งไอ้ดินนี่เกาะตัวเกาะหาง แล้วหมูตัวนั้นก็หมดแรงที่กระเสือก-กระสนดั้นดันต่อไป เพราะมันไปเกลือกจนกลายเป็นดินพอกหางหมู ฉะนั้นมุมกลับที่เราจะดูกันยิ่งลึกซึ้งขึ้นไปอีก ก็คือว่า *รุ่งอรุณเป็นช่วงเวลาแห่งการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าก็จริง แต่สำหรับปุถุชนใกล้รุ่งเขามักจะหมกมุ่นอยู่กับหลายเรื่องที่จะพากันจมอยู่ในสังสารวัฏฏ์ ถ้าหากไปอยู่ทางบ้านขณะนี้พระองค์อาจจะเหมือนกับว่าขึ้นอยู่บนยอดเขาแล้วมองลงมาที่ต่ำเห็นเด็กซัดฝุ่นเห็นเด็กกำลังเกลือกกลั้วอยู่กับสังสารวัฏฏ์*

นี่ถ้าเราอยู่ที่บ้าน ถ้าพูดกันตามภาษาตรง ๆ และเข้าใจง่ายใกล้รุ่งอย่างนี้สามียังอาจจะโอบกอดภรรยา ภรรยาโอบกอดสามี การโอบกอดกันนั้นถ้าเรามองกันเพียงผิวภายนอกก็ถือว่ากอดผิวกาย *แต่ที่จริงแล้วมันกอดสังสารวัฏฏ์เข้าไว้ด้วยขณะที่เราโอบกอดคนรัก กอดสังสาร-วัฏฏ์เข้าไว้ด้วย* ถ้าเรามีอำนาจของอวิชชาเข้าไปเกี่ยวข้อง ฉะนั้นการที่เราได้หลุดออกมาอย่างนี้ก็ถือว่าไม่ถูกสังสารวัฏฏ์ไปโอบกอดเอาไว้

คำว่า **"สังสารวัฏฏ์"** *หมายถึงสิ่งที่มันต้องเวียนแล้วเวียนอีกอยู่ในเรื่อง ๓ เรื่อง* เรียกว่า **"วัฏฏะ"** *คือมันวนอยู่ใน ๓ เรื่องไม่เห็นฝั่ง* เพราะคำว่าสังสารวัฏฏ์นี้มันกว้างใหญ่มองไม่เห็นฝั่ง เพราะมัววนอยู่จนหาฝั่งหาขอบหาที่สุดไม่ได้

สามเรื่องที่วนอยู่นั้นภาษาชาววัดเขาเรียกว่า **"กิเลสวัฏฏ์ กรรมวัฏฏ์ และวิปากวัฏฏ์"** *กิเลสก็คือความอยากที่จะผลักดันเสือกไสให้จิตของผู้ที่ถูกกิเลส คือความอยากเสือกไสผู้นั้นให้กระทำทางกายทางวาจา ใจ* เช่น อยากด่าอยากว่า อยากพูดในสิ่งที่เกิดบาป อกุศล และทนระงับวาจาไม่อยู่ ปรุงแต่งเกิดเป็นวจีสังขารขึ้นมา เป็นคำพูดเป็นวาจาที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นคำเท็จ คำส่อเสียด คำเพ้อเจ้อ คำหยาบ ทีนี้เกิดขึ้นหรือว่าจะผลักดินกายกรรมให้เกิดการกระทำ ทุบตี ฆ่า ลักขโมย หรือผิดประเวณี สิ่งเหล่านี้ถูกกิเลสผลักดันมาให้ทำ หรือใจเพลิดเพลิน

นึกคิดไปในทางพยาบาทมาดร้าย เบียดเบียนและมุ่งในกามเพราะกิเลสผลักดันจึงคิดไปอย่างนั้นและก็ทำไปอย่างนั้น พูดไปอย่างนั้นในทางเป็นบาปเป็นอกุศล และในที่สุดได้ทำไปแล้วก็สมอยากไปพักหนึ่ง สมอยากบ้าง ไม่สมอยากบ้าง เดี๋ยวก็เกิดอย่างใหม่ เริ่มต้นความอยากใหม่ และก็กระทำไปตามอำนาจของความอยากที่เสือกไสไปมาอีก แล้วก็เกิดผลมาเป็นวิบากอีก และก็เกิดย้อนดันมาตั้งต้นที่อยากใหม่อีกและก็ทำลงไปใหม่อีกแล้วก็ได้รับผลเป็นสมอยากบ้าง ไม่หายอยากบ้าง สมอยากบ้าง แล้วก็เริ่มใหม่อีกเป็นความอยาก เลยมองไม่เห็นฝั่งเลย ไม่รู้มันจะหยุดตรงไหน

เดี๋ยวนี้ก็เลยเกิดมีคนฉลาด เพราะคนมันกลัวกรรม กลัววิบากของการกระทำคือ "กรรม" ที่จริงก็เท่ากับกลัวบาป กลัวกรรม เพราะไม่ได้ พูดถึงกรรมว่ากลัวบาปกลัวกรรมคือเป็นตัวการกระทำ คำว่า **กรรม** *หมายถึงวิบากมากกว่าคือผล ถ้าจะพูดกันให้ถูกก็พูดว่า น่าจะกลัวผลของบาปของกรรมคือผลของการกระทำ เพราะผลมันส่งไปเกิดเริ่มต้นใหม่อีกคือเป็นกิเลสใหม่อีก* เช่นเรามีความต้องการอย่างชั้นพื้นฐานต่ำ ๆ เช่นอยากสูบบุหรี่ ผู้หญิงบางคนอยากกินเหล้าและก็กินไปตามความอยากมันเสือกไส ได้ชื่อว่าทำกรรม พอกินไปแล้วก็ได้ผลหายอยากบ้าง มึนเมาไปบ้างตามเรื่องตามราว พอสร่างแล้วก็ตั้งต้นใหม่อยากใหม่อีกเดี๋ยวนี้เขามีสถิติว่าผู้หญิงกินเหล้าแล้วก่ออาชญากรรมอะไรมากขึ้น ก็ดูทางหน้าหนังสือพิมพ์นี่ตำรวจต้องไปตามจับผู้หญิงที่เมา ๆ แล้วมีการทุบตีต่อสู้ดิ้นรน ตามหน้าหนังสือพิมพ์ที่มองเห็นอยู่บ่อย ๆ ที่ตำรวจเข้าไปจับเข้าไปห้ามและคนเหล่านี้อาตมาเคยพบและเคยรู้มาหลาย ๆ คนก็มีสังเกตดูผู้หญิงกินเหล้า เลิกยากกว่าผู้ชาย เท่าที่อาตมาบรรยายมานี้ทำให้ผู้ชายเลิกเหล้ามา ๕-๖๐๐ คน แต่ยังไม่เคยปรากฏว่าผู้หญิงที่กินเหล้าฟังธรรมบรรยายแล้วเลิกเหล้าได้ ยังไม่เคยมีจดหมายหรือมีอะไรมาเลยวันนั้นไปนั่งอยู่ที่สถานีจตุรัส โอยน่าเกลียดน่ากลัวผู้หญิงอายุ ๔๐ กว่าปีเมาผ้าถุงหลุดลุ่ย คนนั่งกิน ๕๐-๖๐ คนไม่มีความละอายเลย เขาบอกว่า

จะต้องกินทุกวันเลยวันละขวดและอาชีพก็รับจ้างเกี่ยวข้าวแต่กินวันละขวด ไม่รู้เมื่อไรจะมองเห็นฝั่ง ทีแรกเริ่มตัดกิเลสหรือว่าลดลง สังสาร-วัฏฏ์อยู่ที่กิเลส

แต่เดี๋ยวนี้อาตมาบอกเมื่อกี้นี้ว่ามีบุคคลกลุ่มหนึ่ง คณะหนึ่งหรือองค์หนึ่งก็ได้ที่ตั้งตนอยู่เหมือนว่าเป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้า แต่ว่าไปทำพิธีตัดกรรม คือตัดวิบากไม่ให้ผลอะไรเลวร้ายเกิดขึ้นแก่ตนทั้ง ๆ ที่ตนได้กระทำกรรม ก็เพราะปล่อยให้กิเลสครอบงำไว้นาน จึงได้ผลักผลผลักให้เสือกไสให้ไปทำกรรมอยู่เนือง ๆ จนเคยชิน อาตมามีญาติอยู่คนหนึ่งปรากฏว่าเห็นกันมาตั้งแต่เล็ก ๆ เป็นคนชอบหยิบชอบขโมยเก่งที่สุด กล้วยอ้อยของใครแถว ๆ นั้นมีไม่ได้หายหมด เอาจริง ๆ ลักเป็นชีวิตจิตใจ ลักขโมยจนกระทั่งเดี๋ยวนี้แก่แล้ว สามีก็ทำงานทำการฐานะดีแต่แกก็ยังเลิกไม่ได้ มีนิสัยที่จะต้องไปตัดกล้วยตัดอ้อยของคนอื่นเขาในสวนเขา

อาตมาไปอบรมนักโทษหญิงที่ธัญญบุรี ๔๐๐ กว่าคน ปรากฏว่านักโทษหญิงที่ติดอยู่ในนั้นส่วนใหญ่คดีอันดับหนึ่ง ผู้หญิงนี้คือลักขโมยโกงตาชั่งและที่มากที่สุดก็คืออีกคดีหนึ่ง ที่อายุตัวมากแล้วแก่มากแล้ว ๗๐–๘๐ ต้องไปติดคุก ถาม "โยมไปทำอะไรมาอายุป่านนี้แล้วมาติดคุก?" "ฆ่าผัวค่ะ" "ถามว่าไม่รักหรือ" "รัก มันไปมีเมียน้อย เลยฟันบ้างยิงบ้าง อะไรบ้าง" หลายคนแก่ ๆ อายุ ๗๐–๘๐ นี่ แล้วเรามาถามกันว่าอะไรทำให้คนแก่ ๆ เหล่านั้นต้องไปลอยคออยู่ในสังสารวัฏฏ์ ในคุกในตารางมันก็เริ่มต้นมาจากกิเลส กิเลสก็คือความอยากให้สามีกรอกความสุขให้แก่ตัวเพียงผู้เดียว เกิดความหึงหวงถึงแม้แก่แล้วหนังเหี่ยวแล้ว อายุตั้ง ๗๐–๘๐ แต่ตัวกิเลสเคยชินต่อสุขเวทนาทางกามที่สามีกรอกให้ก็เกิดยึดติด พอมีการเปลี่ยนจะไปให้คนอื่น คือคนอื่นจะมาแย่งสุขเวทนานั้นไป ก็ผลักผลกิเลสมันเวียนวนกันอยู่ ๓ ตัวเรียงไว้ดีมากก็เรียงไว้ถูกต้อง **พระพุทธเจ้าวางหลักเกณฑ์ไว้ดีเหลือเกิน บอกว่าราคะก่อน**

แล้วก็โทสะ โทสะเสร็จแล้วก็โมหะ เช่นโยมผู้หญิงที่สามีไปมีเมียน้อย *กิเลสตัวแรกเกิดก่อนคือ ราคะ หวงความสุขเวทนาที่สามีกรอกให้ เป็นราคะมีความกระสันมีความกำหนัด ต้องการตัวผู้ชายคนนี้ไว้ให้แก่ตัวเพียงคนเดียว พอครั้นคนอื่นมาแบ่งไป คือสามีคนที่ว่าเรารักที่สุดไปแบ่งให้คนอื่นก็เกิดโทสะ เคียดแค้น ขิงชัง ที่จริงมันไม่ได้ชัง ถ้าย้อนมองมองย้อนกลับไปอีกที มันกำหนัดมันรักมันหวงของมันไว้ แต่มันซ่อนมาด้วยการหมุนกลับอีกที พอไอ้ความรักความหวงนั้นไม่สมหวังอยู่กับตนก็เลยเกิดความขิงชัง สามีที่รักปานจะกลืนที่ถูกภรรยาที่ว่ารักปานจะกลืนนั้นฆ่าได้ ประทุษร้ายได้ในที่สุดไอ้ตัวโทสะก็ไล่ตามติด ๆ กับราคะเกิดโทสะทำยังไม่ถูกสติปัญญาไม่มี วิชชาไม่มี ปัญญาไม่มี ก็เกิดโทสะ พอโทษแห่งความได้สดับน้อยก็เกิดโมหะ โมหะตัวนี้ก็หลงทำผิด หาทางดับทุกข์ผิด* พอสามีไปมีภรรยาใหม่อีกดับทุกข์ด้วยการฆ่าสามี หรือฆ่าผู้ที่มาแย่งความสุขจากตนไปเพราะฉะนั้นถ้าหากคน ๆ นี้ไปได้สามีใหม่อีกฆ่าสามีนั้นตายไปแล้วศพหนึ่ง แต่ถ้าเขามีคนแย่งไปอีก สามีใหม่แต่งงานใหม่ตัวราคะยังมีอีกถ้าใครมาแย่งใหม่ก็ต้องฆ่าอีก เกิดโทสะอีกและก็ทำไปตามอำนาจโทสะตัดสินผิด ลงมือกระทำไปทางผิด ดับทุกข์ผิดเป็นโมหะอีกและเกิดไปได้ใหม่อีก *ก็* เกิด *หวง* อีก อะไรอีกในที่สุดเลยเรียกว่ามองไม่เห็นฝั่งจบลงตรงไหนได้หยุดที่ไหนได้

ฉะนั้นคนก็กลัวว่าขืนปล่อยให้กิเลสเป็นอย่างนี้ ทำลงไปอย่างนี้และตัวเองจะมีวิบากอย่างนี้ หรือว่าเห็นภัยในสังสารวัฏฏ์พอเห็นภัยเกิดกลัว ถ้าผู้ได้สดับน้อยก็เกิดตัดสินใจผิดอีกและเชื่อผิดประกอบพิธีตัดสังสารวัฏฏ์ผิดอีก ซึ่งเวลานี้เกิดมีพิธีตัดกรรมขึ้น พิธีล้างอาถรรพ์ชีวิตในที่สุดมันไม่ตรงกับหลักพุทธศาสนา **พุทธศาสนาเริ่มต้นด้วยการให้ ล้างกิเลสตัดกิเลสไม่ใช่ให้ไปตัดต่อวิบาก วิบากมันเป็นผล** แต่อาตมาทราบข่าวเหลือเกินว่าพิธีตัดกรรมในเวลานี้ดังมาก และก็มีโยมผู้หญิงนี่เชื่อมาก ไปทำพิธีตัดกรรมปีละครั้งบ้าง เวลานี้ได้เงินเป็นล้านเป็นแสน

ได้เงินเข้าวัดถึงแม้นท่านไม่ได้เอาเอง มีความตั้งใจดียังไงก็ตามเถอะแต่ว่ามันไม่ถึงจุด ไม่ถูกจุด ไม่ถูกเหตุ ไปอยู่ที่ผลไปตัดที่ผมไม่ถูก เพราะฉะนั้นแล้วกิเลสนี่จะล้างให้บริสุทธิ์ก็ไม่สามารถให้ใครมาล้างได้ถ้าเจ้าตัวไม่เห็นภัยในสังสารวัฏฏ์ ไม่เห็นภัยในวิบากที่จะเกิดจากการปล่อยให้กิเลสเสือกไสแล้วไปทำกรรม ถ้าเขามองไม่เห็นอย่างนี้จะให้ใครมาล้างไม่มีทาง พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า *"สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺต" ความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์นี่ตนของตนเป็นผู้กระทำ ให้คนอื่นมาล้างมากระทำไม่ได้* ฉะนั้นขอฝากว่าต่อไป จะเป็นแม่บ้าน เป็นอาจารย์ทำอย่างไรจะให้การศึกษาพุทธศาสนาในทางที่ถูกต้องกลับมา ซึ่งแสดงผลออกมาชัดแล้วว่าการศึกษาไม่ได้ทำให้คนฉลาดในด้านศาสนา จึงมีคนในพุทธศาสนานี่ถูกหลอกง่าย ถูกชักชวนง่าย หลั่งไหลอะไรบางอย่างออกมาง่าย หลั่งไหลทรัพย์ไปในทางที่ไม่ควรหลั่งไหลบริจาคไปในทางที่ไม่ควรบริจาค แม้แต่ที่ควรบริจาคก็บริจาคมากเกินไปจนครอบครัวเดือดร้อน เพราะบางคนเขาเรียกว่ามีศรัทธาอ่อนโยน คือเชื่อง่าย ฟังนิดเดียว กระตุ้นนิดเดียวเทกระเป๋าเลย

อาตมาเคยสังเกตบางวัดนี่เขาไปทอดกฐิน ขาดนิดหนึ่งเช่นทอดแล้วมันได้ ๕๑๐๐ เพิ่มอีกนิดหนึ่ง อีกนิดหนึ่ง คนนั้นนิด คนนี้หน่อยเพื่อให้มันได้ ๑๐๐๐๐ บาท บางคนก็พยายามกลั้นใจ แต่พอโดนกระตุ้นนิดเดียวก็ค่อย ๆ หลั่งออกมาไหลออกมา ทั้ง ๆ ที่บางทีค่ารถกลับบ้านก็จะไม่มี จะซื้อกับข้าวไปให้ลูกสักหน่อยก็จะไม่มี แต่ไปเทกระเป๋าบริจาคออกไป ไปทำความเดือนร้อนให้แก่ตนเองและทางบ้านด้วยซ้ำไป พระพุทธเจ้าไม่ได้สรรเสริญคนที่ให้เก่ง บริจาคเก่ง แต่พระองค์ทรงตรัสว่า *"เราตถาคตสรรเสริญคนที่วิเคราะห์ วิจารณ์ วิจัยดีแล้ว จึงนำออกให้" บาลีว่า วิเจยฺย ทานํ สุคตปฺปสตฺถ. (พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ข้อ ๑๔๓) (ข้างบนเล่ม ๑ ข้อ ๒๑๙)* เป็นพุทธภาษิตเลยทีเดียว ตถาคตไม่ได้สรรเสริญคนให้เก่ง คนขยันให้ แต่สรรเสริญคนที่ฉลาดในการให้ ฉะนั้น

อุบาสกอุบาสิกาที่ดีจะโดนคำชักชวนคำเรี่ยไร ไม่ควรจะผลีผลามให้ง่าย ที่พูดนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องสอนให้เกิดตระหนี่ไม่ควรจะหลั่งไหลบริจาคง่ายจนเกินไป พระพุทธเจ้าห้ามด้วยนะ บางทีห้ามภิกษุว่า อุบาสกอุบาสิกาคนไหนมีใจศรัทธาบริจาค อย่ารบกวน อย่าเอ่ยปากชักชวนให้ทำบุญ ใครภิกษุใด ไปชักชวนเข้าถือว่าผิดนะ เพราะไปชักชวนคนที่มีศรัทธาอ่อนโยน อาจจะบริจาคจนสิ้นเนื้อประดาตัวและมีมากด้วย

นี่ก็เล่ากันที่นครนายก โยมแกไปฟังเทศน์ว่าสร้างศาลาอย่างนั้นอย่างนี้แล้วจะได้เป็นเมียพระอินทร์เรื่องนางจิตรา นางอุบล กลับมาขายนาเป็นสิบ ๆ ไร่ ขายหมดเลย พระมาขอให้ไปหมดเลย ต่อมาเป็นอัมพาตไม่มีอะไรจะรักษา มีหลานสาวอยู่คนหนึ่ง แกชวนหลานสาวผูกคอตายบนขื่อ เหตุผลที่แกชวนก็ปรากฏว่า แกคุยกับชาวบ้านถ้าแกตายไปแล้วไม่ไปตกทุกข์ได้ยากต้องได้เป็นเมียพระอินทร์แน่ ๆ ในที่สุดผูกคอตายเพื่อจะไปเป็นเมียพระอินทร์ หลงบุญเมาบุญ ฉะนั้นอาตมาที่จัดขึ้นมาทำนี่ถึงจะมีการลองพูดไปในทางลักษณะ คือว่า ถึงจะมาเชิญชวนเรี่ยไรให้ทำอะไรนี่ ไม่ได้มีเจตนาอยากจะได้ เพื่อจะลองดู บางครั้งพูดนิดเดียวไหลออกมาง่าย ๆ พูดนิดเดียวหลั่งออกมาง่าย ๆ มันไม่ดี หลั่งมา ไหลออกมาง่ายเกินไปมันไม่ดี ถ้าเรามองกันในแง่ของธรรมที่ลึก ๆ แสดงว่าตัวธัมมะวิจะยะมันยังไม่แตก มันยังไม่เพียงพอ เวลาใดควรบริจาค เวลาใดไม่ควรบริจาคหลั่งออกมาง่าย เช่น เวลาพระเทศน์บางแห่งเอาขันไปเดินเอาบาตรไปเดินหย่อนกันโคร้งเคร้ง ๆ ใส่ดัง ถามว่าโยมทำไมต้องใส่ดัง เดี๋ยวเทวดาไม่รับรู้ เวลาพระบรรยายไม่ควรจะมีการติดกัณฑ์เทศน์เลยไม่ควรจะมาเรี่ยไรกันเลย หรือเวลามาบวชปฏิบัติธรรม บางสำนักไม่ควรจะมามีเวล่ำเวลามาเรี่ยไรกันเลย ไม่ควรจะเอาเวลามาเรี่ยไรผู้ที่มาบวชมากเกินไป จนกระทั่งไม่มีจิตที่จะสงบกับการดูธรรมะลึกขึ้นไป เลยไปติดแค่ทานไปหมด

เพราะว่าในคำสอนของศาสนาบุญมันมีขั้นสูงสุดต่อไปอีกตั้ง

หลายขั้น บุญสูงสุดในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ตั้งแต่ให้ทานรักษาศีลเรื่อย ๆ มามันมาสำคัญข้อสุดท้ายนี่ *ทิฏฐิชุกรรมแปลว่า ทำความเห็นให้ตรง ทำความเห็นให้ถูกต้อง* เช่นเห็นภัยในสังสารวัฏฏ์น่ากลัว ตรงโน้นมีอยู่ภาพหนึ่งเป็นภาพปริศนาธรรมหลังฐานพระ ไปสังเกตดูมีอยู่ภาพหนึ่ง พระโยคาวจรตบอกผาง เห็นเด็กมันไปหยอกเล่นราชสีห์ ไปหยอกเล่นเสือ ไอ้เด็กคนนั้นไม่เห็นภัย ไม่รู้ว่าราชสีห์มันน่ากลัว มันอันตรายร้ายกาจ แต่มันไม่รู้ไปหยอกเล่น แต่พระโยคาวจรเห็นว่า เป็นเสือจริง ๆ เลยตบอกแหม่น่ากลัว แต่เด็กคนนั้นกลับไม่กลัวหยอกเล่นอย่างสนุก เพราะฉะนั้นข้อสำคัญเห็นตรงนี้สำคัญที่สุด ซึ่งโยมเวลานี้ยังกลัวไม่สวย กลัวสวยสู้เขาไม่ได้ กลัวจะแก่ กลัวจะน้อยหน้า กลัวว่า ลูกของเราจะสู้ลูกคนอื่นเขาไม่ได้ ตัวกลัวเหล่านี้ อาตมาขอใช้คำว่า *"กลัวมดมากกว่ากลัวเสือ"* บางคนนี่อาจจะกลัวถูกออกจากงานแน่ ๆ ถ้าขืนมามัวทำความดีอยู่นี่แหละเรากลัวมดมากกว่ากลัวเสือ แตที่พูดเช่นนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า ให้เราทิ้งงานมาปฏิบัติธรรมจนถูกไล่ออก นั่นก็ขาดวิจารณญาณที่ไม่มีตัวความเห็นถูกต้องอีกซ้อนเข้าไป หนักเข้าไปอีก เดี๋ยวนี้เริ่มเกิดหนักเลย

อาตมาสังเวชใจที่สุด คือ โยมผู้หญิงบางคนไปถือศีลอุโบสถนุ่งขาวห่มขาว ทิ้งลูกทิ้งผัว หน้าที่ครอบครัวไม่รับผิดชอบก็แย่เกินไป ไม่เหมือนดังที่บอกแล้ว หญิงโสดาบันได้สามีเป็นนายพรานก็ยังอยู่ได้ โดยไม่ได้เป็นพรานไปด้วย ยังประคองความเป็นโสดาบันอยู่ในท่ามกลางของเตาไฟที่เร่าร้อน และก็เหมือนกับเหล็กแดงในเตาไฟที่ลุกโชติช่วง แต่มันก็มีจุดเย็นอยู่ได้ในเตาหลอมเหล็ก เป็นคำพูดของพวกนิกายเซ็น ซึ่งแสดงถึงพอมีธรรมะสูงสุดมันก็อยู่ได้ เพราะว่ามีบุญสูงสุดนี่อยู่ไม่ได้ อาตมาเคยเจอหลายองค์เดี๋ยวนี้เค้าพูดกัน เทศน์กัน เค้าก็จะพูดว่า 'อะไร ๆ สำเร็จได้ด้วยบุญ" ถ้าคนมีบุญซะอย่างทำอะไรก็สำเร็จหมด พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าผู้ใดมีอิทธิบาท ๔ คือมี ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ตอนท้ายมาลงว่าวิมังสา วิมังสาตัวนี้ก็วิจัยอีกนั่นแหละ มาตรงกับคำว่า ทิฐิให้

ตรงอีก คนที่จะมีทิฐิตรงก็ต้องอาศัยตัววิจัยใคร่ครวญ นี่เมืองไทยเรา โชคร้ายอยู่อย่างหนึ่ง เป็นเมืองพุทธศาสนาก็จริง โชคร้ายตรงที่ว่า ประชาชนที่นับถือพุทธศาสนา ก่อนศึกษาพุทธศาสนา ประโยคนี้สำคัญเป็นพิเศษ คนไทยนี้ถูกนับถือพุทธศาสนาก่อนที่จะศึกษาพุทธศาสนา อาตมาไม่ใช่ว่าแย้งเต็มที่นะ เกี่ยวกับการนำเด็กไปทำพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะตั้งแต่เล็ก ๆ จะว่าดีก็ดี แต่ถ้ามองอีกทีก็น่าคิดตรงที่ว่าเด็กเหล่านั้นเค้าไม่รู้เลยว่าศาสนาจะมีดีให้ประโยชน์อะไรกับเขาแค่ไหน แต่เขาถูกนำตัวไปมอบกายถวายชีวิตหรือยอมยึดติดรับนับถือเอาว่าพุทธศาสนาว่าเป็นของเขา โดยที่เขาไม่ได้ศึกษาเลย แต่ในครั้งพุทธกาลนี้เราจะเห็นได้ว่าคนที่จะนับถือพุทธศาสนาบางคนอายุตกเข้าไปตั้งเจ็ดแปดสิบ ถึงจะได้นับถือศาสนา เพราะว่าเขาไม่ได้ยินได้ฟังธรรมพอได้ยินก็ซึ้งใจจึงกล่าวคำว่า พุทธังสะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ แล้วเขาถูกด้วย ไม่ไปติดแค่พระพุทธรูป เดี๋ยวนี้เราติดพระพุทธรูป ถ้าพระพุทธเจ้าอยู่นะเราคงจะติดตัวพระพุทธเจ้าอีก ที่เป็นเนื้อหนังร่างกาย ถ้าสมมติว่าท่านไม่นิพพาน โดยทางร่างกายคือไม่ตาย ก็คงจะติดตัวท่านอีก

สมัยก่อนนี้เขาพูดกันไว้ดีที่ว่า ไหว้พระพุทธรูป ระวังสดุดกับทองคำ ไหว้พระธรรม ระวังจะขยำเอาใบลาน ไหว้พระสงฆ์ระวังจะโดนลูกชาวบ้าน เขามีความหมายที่ดีที่สุด เขาให้วิจัยเสียให้ดีก่อนจึงไหว้ เดี๋ยวมันจะไปติดโน่นติดนี่หมด เพราะว่าเคยมีพระองค์หนึ่งสมัยพุทธกาลก็เดินเกาะชายจีวรไป พระพุทธเจ้าบอกว่าเธอไม่เห็นเราเห็นแต่สรีระเนื้อหนังเน่าเปลื่อยที่ไม่ใช่เรา เราไม่ได้เป็นพระพุทธเจ้าด้วยสรีระเนื้อหนัง เพราะวันที่พระองค์ตรัสรู้เนื้อหนังไม่ได้เปลี่ยนแปลง ความมีหน้าตาเป็นอย่างไรเมื่อสมัยเป็นสิทธัตถะก็มีหน้าตาอย่างนั้น ไม่ได้เปลี่ยนแปลงทางร่างกาย แต่เปลี่ยนแปลงทางทิฐิเปลี่ยนแปลงตามความเห็นที่มันตรง พระองค์นั่งทำการวิจัยอยู่ตลอดคืนจนแจ้ง อันพระสัมมาสัมโพธิญาณ เพราะว่าพระองค์กว่าจะได้ตรัสรู้ในคืนนั้นไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงทาง

ร่างกายนี่เป็นเรื่องสำคัญ

ทีนี้ญี่ปุ่นพวกศาสนานิกายเซ็น เขาก็พูดไว้ลึกซึ้ง เขาบอกถ้าเขานั่งทำจิตของเขาให้เหมือนพระพุทธเจ้าคือ สะอาด สว่าง สงบ หรือมีการใคร่ครวญอะไรอยู่กำลังนั่งทำการวิจัยอยู่นะ คือพิจารณาธรรมะอยู่ในข้อต่าง ๆ กำลังนั่งพิจารณาในธรรมะของพระพุทธเจ้าที่สอนแล้วเกิดมีคนมาสะกิดว่า นี่ ๆ เหลียวหลังไปดูหน่อยซิ พระพุทธเจ้ากำลังเดินมาที่เป็นสรีระร่างกายเดินมานี่แล้วหันมาดูหน่อยซิ รูปโฉมท่านงามเหลือเกินเขาจะพูดทันทีเลยถ้าปฏิบัติธรรมชั้นสูง เขาจะพูดว่าถ้าข้าพเจ้ากำลังนั่งทำจิตให้เห็นธรรมะกำลังใคร่ครวญธรรมะของพระพุทธเจ้าจนเกือบจะเห็นแจ้งอยู่อย่างนี้ ใจของข้าพเจ้าจะเหมือนพระพุทธเจ้าอยู่แล้วเรื่องอะไรที่ข้าพเจ้าจะเหลียวไปดูพระพุทธเจ้าให้เสียพุทธะภาวะในจิตโดยไปเห็นพุทธสรีระ เรื่องอะไรจะไปเห็นพุทธสรีระ แล้วเสียพุทธะภาวะแต่คนเดี๋ยวนี้ชอบดูพุทธสรีระ สังฆสรีระ และธรรมใบลาน เรียกว่าธรรมสรีระ ไปดูแต่ในตำราในหนังสือ ติดเลยดูจนติด

อาตมาชอบใจทางภาคเหนืออย่างสมัยก่อนนี้ เวลาพระขึ้นเทศน์พระจะบรรยายอะไรนี่ เขาจะขึ้นธรรมาสแล้วธรรมาสนี่เหมือนกับตู้เลยนะเหมือนอย่างกะนั่งอยู่ในตู้นะมองไม่เห็นหรอกพอองค์นั้นเทศน์จบ พอโยมฟัง โยมไม่รู้หรอกว่าองค์ไหนเทศน์เพราะโยมมองไม่เห็นหน้า โยมเคยสังเกตไหมเดี๋ยวนี้มี เขามีเวลาพระเทศน์มีตาลปัตรบังหน้า เขาบังไว้เพื่อไม่ให้โยมเห็นหน้าโยมจะได้ไม่ติดหน้าพระองค์นี้ อาตมาเลยดับไฟกลัวจะติดหน้านะพอติดแล้วบางคนเหลือเกิน โยมผู้หญิงคนหนึ่งในครั้งพุทธกาล ติดพระพุทธเจ้านำอาหารไปถวาย พยายามคะเย้อ–คะแหย่งจะเข้าไปให้พระพุทธเจ้า พยายามอยู่ตั้งนาน ทีแรกก็ใจแฟบเลยนึกว่าจะไม่ได้ถวายแน่ ปรากฏว่าพระพุทธเจ้ารู้ก็เลยบอกว่าให้หลีกทางหน่อย ให้อุบาสิกาคนนี้เข้ามาถวายของแก่เราหน่อย พอพระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้แกใจฟูขึ้นเลย เมื่อกี้นี้แฟบอยู่ ฟูเลยว่าแกได้บุญดีเหลือเกิน

วันนี้ได้ถวายพระพุทธเจ้า ทั้ง ๆ ที่พระนั่งกันเป็นแถวยาวยืดเลย มีทั้งเณรด้วย ปรากฏว่าพอพระพุทธเจ้ารับเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าก็บอกคนอีกคนหนึ่ง นี่ช่วยเอาสำรับนี้ของอุบาสิกาคนนี้ไปให้พระองค์ท้ายโน้น โอ้! ใจแฟบลงอีกแล้ว ตาย! อุตส่าห์เอาแหวกเข้าไปตั้งนานเพื่อจะเอาไปให้พระพุทธเจ้าให้เสวย ฟู ๆ แฟบ ๆ เห็นไหม ทานไม่พอหรอกทำบุญแค่ทานไม่อยู่หรอกจิตมันยัง ฟู ๆ แฟบ ๆ แต่ถ้าถึงทิฏฐิชุกรรม คือทำความเห็นแก่ตนได้เมื่อไรเมื่อนั้นจึงจะหมดสภาพจิตฟู ๆ แฟบ ๆ จิตฟู ๆ แฟบ ๆ เหมือนกับคลื่นในทะเล คลื่นในทะเลนี้ได้แก่สังสารวัฏฏ์ที่ซัดเราไปให้ลอยตุบเต้ง ๆ ฟู ๆ แฟบ ๆ อยู่อย่างนั้น เพราะฉะนั้น เราจะต้องถึงสิ่งซึ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนา เรื่อย ๆ ไปตามลำดับ อย่าเอาความรู้สึกว่าบัดนี้ฉันพอแล้ว ฉันได้นิพพานแล้ว ฉันได้ทำบุญแล้ว พอแล้วความเป็นอุบาสิกาของเราเต็มรอบแล้วไม่พอหรอก โยมผู้หญิงบางคนนี่สังเกตดูเถอะ วุ่นแต่เลี้ยงทำกับข้าวถวายพระ วุ่นแต่หั่นผัก แต่งประดิษฐ์ประดอยแตงกวาให้ปราณีต และมาเจอก็บอกท่านต้องฉันให้มาก ๆ นะ บังคับพระซะอีก พอพระจะเอาแกงจืดของแกไปปนแกงเผ็ด ตาย! แกงอร่อย ๆ ทำอย่างนี้เสียรสหมด ดูซิให้แล้วยังหวงอีก เพราะฉะนั้นบุญที่ประกอบไปด้วยอวิชชา ยังไม่พอ ยังไม่ถึงจุดสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นอาตมาคิดว่าในเมืองไทยเรานี้ทำทานกันเต็มที่เลยทำกันน่าดูแต่พูดอย่างนี้ ไม่ใช่ว่า แนะให้อย่าทำ ถ้าไม่ให้เสียเลยเราก็สู้ต้นหญ้า ยอดหญ้าไม่ได้ เพราะต้นหญ้าน้อย ๆ ยังให้อ๊อกซิเยนแก่โลก ดอกไม้น้อย ๆ ยังให้ความเพลินตาแก่มนุษย์ ผีเสื้อ นก กา ก็ยังให้ความสบายแก่มนุษย์แต่จงแบ่งการให้ให้ถูกต้อง ที่เราจะให้นี้มีอยู่ ๓ ส่วน อย่างน้อย ๆ ๑. ให้คนที่ต่ำกว่าเรา สัตว์เดรัจฉานอะไรก็ได้ที่ต่ำกว่าเรา ที่หากินสู้เราไม่ได้มันต่ำกว่าเรา รายได้มันน้อยกว่าเรา ทางที่จะได้มามันน้อยกว่าเรานะแบ่งให้คนพวกนี้พวกหนึ่ง พวกที่ ๒. ผู้ที่มีพระคุณแก่เราใครก็ได้ที่เขามีพระคุณแก่เรา บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ พวกที่ ๓. ผู้ที่รักษาศาสนคุณ

ไว้ให้เรา จะเป็นพระสงฆ์องค์เจ้า หรือจะเป็นใครก็ตามไม่ใช่พระสงฆ์ก็ได้ ดังที่อาตมาบอกแล้วเป็นครูทำหน้าที่สอนศีลธรรม แต่จะทำอะไรทำห้องพระ อะไรในโรงเรียนอุปกรณ์อะไรในโรงเรียน ควรจะแบ่งไปให้คน ๆ นี้อย่างยิ่งเพราะคน ๆ นี้จะรักษาศาสนคุณไว้ได้ เมื่อศาสนคุณศาสนธรรมอยู่ ให้เราเกิดมาได้พบสิ่งเหล่านี้ได้มีที่พึ่ง เพราะฉะนั้นต่อไปลองพยายามทำทิฏฐิชุธรรมให้เกิด ทาน บุญกริยาวัตถุ ๑๐ นี่มันจะไล่ไปเรื่อย มันกลายไปมีข้อสุดท้าย ๆ เลยอ่อนน้อมถ่อมตนไม่ตีตนเสมอผู้ใหญ่ การอ่อนน้อมถ่อมตนไว้อีกทีหนึ่งเอาไว้ลดความอวดดี ยโส โอหัง จองหองพองขน อะไรนี่ อีโก (EGO) อะไรที่เขาเรียกกันสมัยนี้มันก็จะสยบตัวลงไม่เป็นคนพองลม มันไม่โดนเหยียบลมออก มันก็ไม่มีความทุกข์มากฉะนั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่พุทธบริษัทยังไม่ได้ศึกษาทั้ง ๆ ที่ได้นับถือมานาน แต่ไม่ได้ศึกษา จึงเป็นโอกาสที่อาตมาคิดว่าการมาบวชครั้งนี้ที่จะมอบอะไรให้ในฐานะที่อาตมาได้ศึกษามาเท่าที่ใช้เวลาบวชมา ๑๓ ปี และก็ได้ศึกษามาก่อนด้วย ก่อนบวชก็ชอบศึกษาเป็นคนที่ชอบฟังธรรมะมาตั้งแต่อายุ ๕–๑๖ ในรายการวิทยุก็ฟังมา และก็มีส่วนต่าง ๆ ที่คิดอยู่เรื่อยว่าจะทำอย่างไรให้พุทธบริษัทได้ศึกษามากกว่านับถือ เดี๋ยวนี้เราได้แต่นับถือโดยการศึกษาน้อยไป ในที่สุดการนับถือของเราก็ไขว้เขวไปนับถือศาสนวัตถุมากกว่า ก็ไปนับถือศาสนธรรมที่เป็นคำสอน ไม่ได้นับถือศาสนธรรมที่เป็นผลที่ทำให้เกิดความสุขสงบจิต ตัวศาสนธรรมที่เป็นคำสอนยังไม่น่ากราบไหว้เท่าไร ยังไม่น่าระลึกถึงเท่าไร ยังไม่น่านับถือเท่าไร เท่ากับตัวศาสนธรรมที่ส่งผลรักษาผู้ปฏิบัติธรรมให้สุขสงบจิต อันนี้สำคัญที่สุด ถ้าใครทำผิดพลาด เราจะไม่ตวาดด้วยความไม่สุขสงบจิต เราจะไม่พูดโต้เถียงด้วยเสียงที่ไม่แสดงความสุขสงบเย็นในภายใน แต่จะพูด จะตอบไปด้วยเสียงที่สุขสงบเย็น หรือถ้าตอบไม่ได้ใจมันยังสั่นดิก ๆ อยู่ก็หุบปากไว้ก่อน อย่าเพิ่งพูดในตอนที่เสียง ถ้าเสียงออกไปแล้วมันแสดงความเกรี้ยวกราด ความร้อนอยู่

ภายในซุกไว้ก่อนดีกว่า บางคนนี่หลุดง่ายต่อหน้าคนเยอะ ๆ ก็ยังหลุดออกมาง่าย–ไหลออกมาง่าย ๆ เพราะฉะนั้นอย่าให้เป็นคนไหลง่าย หลุดง่าย แม้กระทั่งเรื่องบุญ เรื่องของความดี บางคนนี่พร่ำไป ธรรมะ เรื่องธรรม พูดไหลเรื่อยไป เกินไปก็ไม่ดี อาตมาคิดว่าก็พอสมควรแก่เวลาที่จะทำทิฏฐิชุกรรมคือ ความเห็นให้ตรงแก่เพื่อนพุทธบริษัทให้มากขึ้น ฉะนั้นก็ ต่อไปก็จะนั่งสงบอยู่ หรือจะเดินยังไงก็ตามไปตามอัธยาศัย.

ประเทือง เทศนสดับ
ชาตะ 21 ธันวาคม 2463
มรณะ 4 มิถุนายน 2526